

STATISZTIKAI SZEMLE

A KÖZPONTI
STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

DR. BELYÓ PÁL, ÉLTETŐ ÖDÖN, DR. HARCSA ISTVÁN,
DR. HUNYADI LÁSZLÓ (főszerkesztő), DR. HÜTTL ANTÓNIA, DR. KÖRÖSI GÁBOR,
DR. MÁTYÁS LÁSZLÓ, DR. MELLÁR TAMÁS (a Szerkesztőbizottság elnöke), NYITRAI FERENCNÉ DR.,
OROS IVÁN, DR. RAPPAI GÁBOR, DR. SIPOS BÉLA, DR. SZILÁGYI GYÖRGY,
TÓTH ISTVÁN GYÖRGY, DR. VITA LÁSZLÓ, DR. VUKOVICH GABRIELLA

78. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

2000. ÁPRILIS

E SZÁM SZERZŐI:

Dr. Ay János kandidátus, a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem docense; *Dr. Balogh András* kandidátus, a KSH főtanácsosa; *Dr. Benet Iván* kandidátus, az MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont tudományos főmunkatársa; *Dr. Hunyadi László* kandidátus, a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem egyetemi tanára, a *Statisztikai Szemle* főszerkesztője; *Dr. Kapronczai István*, az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet főigazgató-helyettese; *Laczka Sándorné*, a KSH főosztályvezetője; *Szabó Péter*, a KSH osztályvezetője; *Dr. Tassy Sándor*, a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium főtanácsosa; *Dr. Tóth Erzsébet*, az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet tudományos főmunkatársa; *Dr. Vajda László*, a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium főosztályvezetője; *Dr. Varga Gyula*, a közgazdaság-tudomány doktora, az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet tudományos tanácsadója.

*

Dr. Marton Ádám kandidátus, a KSH ny. osztályvezetője; *Nádudvari Zoltán*, a KSH főtanácsosa; *Tűi Lászlóné*, a KSH ny. osztályvezetője; *Waffenschmidt Jánosné*, a KSH Budapesti és Pest Megyei Igazgatóság igazgatója.

ISSN 0039 0690

Megjelenik havonta egyszer
Főszerkesztő: dr. Hunyadi László
Osztályvezető: Dobokayné Szabó Orsolya
Kiadja: a Központi Statisztikai Hivatal
A kiadásért felel: dr. Mellár Tamás
2639 – Akadémiai Nyomda
Martonvásár, 2000
Felelős vezető: Reisenleitner Lajos

Szerkesztők: Dr. Domokos Attila, Szűcsné Bruckner Mariann, Visi Lakatos Mária
Tördelőszerkesztők: Bálinthné Bartha Éva, Simonné Káli Ágnes

Szerkesztőség: Budapest II., Keleti Károly utca 5–7. Postacím: Budapest, 1525. Postafiók 51.
Telefon: 345-6528, Telefax: 345-6783

E-mail: statszemle@ksh.gov.hu

Kiadóhivatal: Központi Statisztikai Hivatal, Budapest II., Keleti Károly utca 5–7.

Postacím: Postafiók 51. Budapest, 1525. Telefon: 345-6000

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál és a Levél- és Hírlapüzletági Igazgatóság Hírlapelőfizetési Irodájánál (Budapest VIII., Orczy tér 1., Telefax: 303-3440) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással Postabank Rt. 219-98636, 021-42795 pénzforgalmi jelzőszámra.
Előfizetési díj: fél évre 2100 Ft, egy évre 4200 Ft

Beszerezhető a KSH Könyvesboltban. Budapest II., Keleti Károly u. 10. Telefon: 212-4348

TARTALOM

MÓDSZERTANI TANULMÁNYOK

Az agrárgazdaság és a statisztika az EU-csatlakozás útján. – <i>Dr. Tassy Sándor – Dr. Vajda László</i>	197
Az agrárinformációs rendszer elemei az EU-harmonizáció tükrében. – <i>Dr. Kapronczai István</i>	212
A gazdaság fogalma Magyarország és az EU mezőgazdasági statisztikájában. – <i>Laczka Sándorné – Szabó Péter</i>	225
A mezőgazdasági termelés nemzetközi összehasonlításának egy módszere. – <i>Ay János</i>	239

STATISZTIKAI ELEMZÉSEK

A mezőgazdaság üzemi rendszere a hazai és az EU agrárpolitika tükrében. – <i>Tóth Erzsébet – Varga Gyula</i>	248
A finn mezőgazdaság és az Európai Unió. – <i>Benet Iván</i>	262

TÖRTÉNETI DOLGOZATOK

Mezőgazdasági összeírások Magyarországon, 1895–2000. – <i>Laczka Sándorné</i>	282
---	-----

SZEMLE

Magyar–svéd agrárstatisztikai tanácskozás. – <i>Balogh András</i>	290
Évindító munkaértekezlet a Központi Statisztikai Hivatalban. – <i>Hunyadi László</i>	292

STATISZTIKAI HÍRADÓ

Szervezeti hírek – Közlemények	295
--------------------------------------	-----

STATISZTIKAI IRODALMI FIGYELŐ

Külföldi statisztikai irodalom

Janke, R. – Richter, G.: Statisztikai együttműködés az átalakuló államokkal. (<i>Waffenschmidt Jánosné</i>)	299
---	-----

Christophersen, H.: A statisztika és a kormányzati igények, a felhasználás kapcsolódásai. (<i>Marton Ádám</i>)	300
Pain, N. – Ashworth, P. – Genre, V. – Holland, D. – Hubert, F.: Az Európai Unió gazdasági kilátásai. (<i>Tűz Lászlóné</i>).....	302
Lukas, Z.: A kelet-európai államok mezőgazdasága 1998-ban. (<i>Balogh András</i>)	304
Roling, J.: A külföldi közvetlen beruházások munkahelyteremtő szerepe. (<i>Nádudvari Zoltán</i>)	305
Külföldi folyóiratszemle	307

*A Statisztikai Szemlében megjelenő tanulmányok
kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképp egybe
a KSH vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.*

Utánnnyomás csak a forrás megjelölésével!

AZ AGRÁRGAZDASÁG ÉS A STATISZTIKA AZ EU-CSATLAKOZÁS ÚTJÁN

DR. TASSY SÁNDOR – DR. VAJDA LÁSZLÓ

A kedvező természeti adottságok és a történelmi hagyományok alapján Magyarországon a mezőgazdaság és az élelmiszeripar kiemelt szereppel bír a nemzetgazdaságban. A mezőgazdaságilag művelt terület az összes földterület 70, a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma az aktív keresők 8 százaléka. Az *agrárgazdaság* (ide értve a mezőgazdaságot, a vad- és erdőgazdálkodást, a halászatot, az élelmiszerek és italok, a dohánytermékek gyártását és a fafeldolgozást is) részesedése a bruttó hazai termékből (GDP) 10 százalék felett van, ebből a mezőgazdaság 5,9 százalékot, az élelmiszeripar mintegy 3,7 százalékot tesz ki. A közgazdasági feltételeknek az elmúlt években bekövetkezett – a mezőgazdaság szempontjából sokszor kedvezőtlen – változásai ellenére a mezőgazdaság megőrizte szerepét a nemzetgazdaságon belül és exportpozícióját a világgazdaságban.

Az 1990-es évektől kezdődően a szövetkezetek és állami gazdaságok privatizációjával jelentős átalakulás következett be a mezőgazdasági üzemek szerkezetében. Ennek eredményeként sokszínű, családi gazdaságokat, gazdasági társaságokat és szövetkezeteket magába foglaló üzemi szerkezet alakult ki, melyen belül a közepes méretű – 30-100 hektár közötti területtel rendelkező – családi gazdaságok súlya növekvőben van. Míg a 90-es évek előtt az állami tulajdonú élelmiszer-feldolgozó vállalatok adták az élelmiszeripari termelés 75 százalékát, napjainkra az élelmiszeripar privatizációja – jelentős külföldi tőke bevonásával – túlnyomó részt befejeződött.

Magyarországon a mezőgazdaságnak hagyományosan meghatározó szerepe van a vidék fejlődésében. A vidéki területek aránya 96,1 százalék, ahol a népesség 73,6 százaléka él. (Az ország területének 3,9 százaléka a városok területe.) Magyarország vidéki területeinek megoszlása – az OECD terminológiáját alapul véve – a következő: az alapvetően vidéki (legalacsonyabb népsűrűségű) területek nagysága az ország 62 százaléka, 92 kistérség, itt él a népesség 33 százaléka, a népsűrűség 59 fő/négyzetkilométer. További 49 kistérség, az ország 34,1 százaléka, a jellemzően vidéki terület kategóriába tartozik. A mezőgazdasági területhasználat meghatározó szerepet tölt be Magyarország vidéki területein, a vidéki területek mintegy 50 százaléka intenzív mezőgazdasági művelésre alkalmas, kedvező adottságú terület. Ugyanakkor a mezőgazdaság egymagában még az intenzív művelésre alkalmas mezőgazdasági területeken sem képes az adott térségben élők létfeltételeinek biztosítására.

Agrárpolitikai célok

Az ágazat jelenlegi helyzetében és a lehetőségeit alapul véve, az agrárpolitika fő célkitűzései a következők.

I. Konceptcionális célok. A magyar agrárgazdaság fejlesztésének törvénybe (1997. évi CXIV. sz. törvény 3. (1)§) foglalt, konceptcionális céljai:

- a termelés versenyképességének javítása,
- a lakosság megfelelő ellátása,
- a mezőgazdaságban dolgozók részére a más szektorokban dolgozókéval arányos befektetett tőke- és munkajövedelemszerzési esély biztosítása,
- gazdaságos, exportorientált termelés feltételeinek megteremtése,
- megfelelő foglalkoztatás és jövedelemszerzés ösztönzésével a vidék lakosságmegtartó-képességének javítása,
- a természetes környezet megőrzése, az agrárgazdaság fenntartható fejlődésének biztosítása,
- az emberi erőforrások fejlesztése és az agrár innováció segítése.

II. Stratégiai célok, amelyek biztosítják a konceptcionális célok teljesülését (CXIV. tv.4. 5. cikkelyei):

- döntően magántulajdonon alapuló tulajdonviszonyok megteremtését elősegítő birtokpolitika kialakítása,
- a szövetkezeti és integrációs együttműködés fejlesztése a mezőgazdasági termelésben,
- az agrárjövödelmek növelése és stabilizálása,
- a kiegészítő foglalkoztatást, jövedelemszerzést és önellátást szolgáló magángazdaságok kialakítása,
- az agrártámogatás révén az agrárrolló záródása.

III. Taktikai célok:

- EU-konform intézményi, agrártámogatási és vidékfejlesztési rendszer létrehozása,
- a termelők és a kereskedők által létrehozott, az agrárgazdaság versenyképességét fokozó intézmények (például szövetkezetek, integrációk) támogatása,
- a kedvezőtlen adottságú agrártérségek támogatása, a megfelelő termelői jövedelem biztosítása érdekében,
- a termőföld és erdővagyon minőségének megőrzése, illetve javítása,
- az agrár innováció és emberi erőforrások fejlesztési támogatása,
- a mezőgazdasági termelők szociális biztonsága érdekében a TB rendszerekben való részvétel ösztönzése és támogatása,
- az EU-hoz való csatlakozás támogatása,
- az adó- és járulérendszer közelítése az EU gyakorlatához.

Az agrárpolitikai célkitűzések fontos eleme az EU-csatlakozás megfelelő előkészítése. Reális lehetőség van arra, hogy a magyar agrárgazdaság harmonikusan illeszkedjék az EU agrárrendszerébe. Termelésünk az EU agrártermelésének kevesebb, mint 2 százalékát teszi ki, részesedésünk az EU harmadik országokból származó importjának 1 százaléka. Előnyös, hogy már jelenleg is sokrétű és fejlődő kereskedelmi, kutatási együttműködési kapcsolatok jellemzik agrárágazatainkat.

Magyarország a csatlakozás időpontjáiig kész, és képes átvenni a mezőgazdaság területén érvényes közösségi vívmányokat, a csatlakozás időpontjától vállalja az EU Közös Mezőgazdasági Politikája (Common Agrar Policy – CAP) keretében alkalmazott valamennyi szabályozóeszköz működtetését. Magyarország a fejezetbe tartozó közösségi vívmányok alkalmazása tekintetében átmeneti mentességet kizárólag olyan esetekben kér,

amelyek a jogforrások teljes körű és biztonságos érvényesítése, a gazdasági szférának az egységes belső piacba történő bekapcsolódása, illetve a CAP-szabályozórendszer teljes körű érvényesítése érdekében elengedhetetlenül szükségesek.

Meg vagyunk győződve arról, hogy a mezőgazdaság esetében kért átmeneti mentességek akadályozzák, hogy a tagság első napjától bekapcsolódjék a mezőgazdasági termékek és élelmiszerek egységes belső piacába, továbbá teljeskörűen alkalmazza a CAP szabályozórendszerét.

Magyarország a csatlakozásig képes lesz arra is, hogy az adott időpontra megteremtse, és hatékonyan működtesse azt az intézményrendszert, mely garantálja, hogy az itt előállított mezőgazdasági termékek és élelmiszerek teljes mértékben megfeleljenek az EU állat- és növény-egészségügyi, élelmiszer-minőségi, -higiéniai és élelmiszer-biztonsági követelményeknek. Az ellenőrzést végző intézmények színvonala európai mércével mérve már ma is jónak mondható. A Közösségi Vívmányok Átvételének Nemzeti Programjában rögzített fejlesztések kapcsán el fogja érni azt a színvonalat, amely maradéktalanul képesé teszi az EU-normák betartására.

Átvilágítási tárgyalások az agrárgazdaság területén

Az EU-csatlakozási tárgyalások Magyarországgal, valamint négy másik kelet-közép-európai társult országgal (Lengyelország, Csehország, Észtország, Szlovénia) és Ciprusal 1998. március 31-én kezdődtek el. Az első szakasz, az ún. *acquis screening*, az EU teljes joganyaga (ún. vívmányok: rendeletek, irányelvek, döntések, bírósági határozatok stb.) áttekintését, átvilágítását jelenti abból a szempontból, hogy Magyarország és a többi csatlakozásra váró ország mennyiben vette át azokat saját jogrendjébe, illetve a csatlakozás után hogyan fogja tudni alkalmazni azokat. Az átvilágítás a Bizottság által átadott jogszabálylisták alapján történt. A Bizottság illetékes főigazgatósága által az átvilágítandó szakterülethez tartozó jogszabályokat a csatlakozásra váró országok táblázatok formájában kapták meg. A táblázatban jelezni kellett, hogy az adott közösségi jogszabályt Magyarország átvette-e már jogrendjébe, ha nem, akkor mikor fogja ezt megtenni, vagy esetleg átmeneti mentességi igényt jelent-e be a jogszabály alkalmazásával kapcsolatban. Szintén a táblázatban kellett jelezni a technikai kiigazítási igényeket (ezek lehetnek például Magyarország nevének megjelenítése a jogszabályban, vagy különböző okmányok magyar szövegének közlése stb.).

Az átvilágítási forduló előtt minden esetben kormányfelhatalmazást (mandátumot) kellett kérnie a tárgyaló delegációnak. A kormányelőterjesztésnek tartalmaznia kellett az EU és a magyar szabályozás jellemzőit, a két szabályozás közötti különbségeket, majd elemeznie kellett a jogszabályok átvételének lehetőségét. A kormányelőterjesztésben foglaltakat tárcaközi egyeztetés során alakították ki a minisztériumok. A kormányelőterjesztés tartalmazta az említett jogszabálylistákat is, így a delegáció az azokban foglaltakat képviselhetette a tárgyaláskor.

Az átvilágítási fordulók két szakaszból épültek fel. Az első az ún. multilaterális átvilágítás, a Bizottság szóhasználatával az információszoigálatási szakasz. Ezen mind a hat tagjelölt ország képviselői részt vettek. A megbeszélésen a Bizottság adott témában illetékes szakértője adott áttekintést a terület szabályozásáról, felhívta a figyelmet a különösen hangsúlyos kérdésekre, jogszabályokra, amelyeknek átvétele és az alkalmazásukra

történő felkészülés a csatlakozás elengedhetetlen feltétele. Az ismertetés kapcsán a csatlakozni kívánó országok kérdéseket tehettek fel, valamint itt volt mód azon területek tisztázására is, amelyek esetében az EU-szabályozás nem teljesen egyértelmű.

A bilaterális fordulón (problémaazonosító ülésen) a Bizottság a tagjelöltekkel külön-külön tárgyalt. Ezeken az üléseken áttekintették a tagjelölt által átadott jogszabály-átvilágítási listákat. A Bizottság e megbeszélések alkalmával főként arra volt kíváncsi, hogy a csatlakozni kívánó ország mennyire készült fel az adott területen. Így a mezőgazdaság esetében mindig hangsúlyosan vetődtek fel az intézményi kérdések, a gazdaságfejlesztési, beruházási igények. A kétoldalú megbeszéléseken kellett megindokolni a kért átmeneti mentességi időszakok jogosságát is.

Az átvilágítási forduló hangsúlyozottan nem tárgyalás volt, tehát érdemi egyeztetés a kérdésekben nem történt. Mind a tagjelölt, mind a Bizottság feljegyezte az elhangzottakat. A Bizottság legfeljebb azt jelezte, ha a tagjelölt által felvetett egyes problémák nem jelentkeztek problémaként (például nincs szükség átmeneti mentesség kérésére, mert az EU-jogszabály a kivételre lehetőséget ad). A Bizottság amellett, hogy tudomásul vette a tagjelölt kéréseit, igen gyakran utólag kért kiegészítő információkat, statisztikai adatokat egyes ágazatokról, vagy egyes tárgyalási kérdések alátámasztásaként. Az egyes szakterületekről magyar részről a téma szakértői tartottak bemutatót a kétoldalú átvilágítás keretében. A Bizottság a prezentációk után jelezte, ha egyes kérdésekben nem látta biztosított-nak a közösségi jog zökkenőmentes átvételét.

Az EU-csatlakozás előkészítéseként folyó tárgyalások keretében a teljes körű statisztikai áttekintés külön zajlott, majd az előzetesen jóváhagyott menetrend szerint az agrár-gazdaság területén hat egyeztetésre került sor. Ennek eredményei meghatározzák a következő felkészülési időszak feladatait is.

Az *első* mezőgazdasági átvilágítás témakörét a szántóföldi növények (gabona, olajosmagvak, fehérjenövények), valamint a friss és feldolgozott zöldség-gyümölcsök képezték. Az alapelvek (az átmenet nélküli csatlakozás, az EU többi tagországának gazdálkodóival azonos jogok és kötelezettségek) rögzítésén túl megjelöltük azokat a területeket, amelyekben előreláthatólag átmeneti mentességi igényt kívánunk érvényesíteni. Felvetettük továbbá azokat a területeket is, amelyekről az érdemi tárgyalások során egyeztetésre van szükség.

A Bizottság kifejtette, hogy az EU követelményének megfelelően szükség van az EU-konform intervenció, piacszabályozási és információs rendszer kialakítására, valamint a földnyilvántartás fejlesztésére. A zöldség- és a gyümölcs piac szabályozására létre kell hozni a termelői szervezetek alapításának, elismerésének, működésük hatósági ellenőrzésének kereteit és az export esetében elengedhetetlen a már működő minőségellenőrzési rendszernek az import és a hazai termékekre történő kiterjesztése.

A *második* mezőgazdasági átvilágítás témája az állategészségügy volt. Átmeneti mentességi kérelmet hat témában nyújtottunk be, ezek közül kettőt állattenyésztési témakörben – a mesterséges megtermékenyítő állomásokon a szaporítóanyagok kórokozó mentességének az EU-nál magasabb szinten való megállapítása érdekében –, hármat az állatvédelem területén, abból a célból, hogy a magyar állattartók a csatlakozás után még bizonyos időt kapjanak az EU-előírásoknak megfelelő telepek kialakítására, valamint egyet a vágóhidak üzemkialakítása kapcsán, szintén a gazdálkodók felkészülési idejének meghosszabbítása érdekében.

A harmadik mezőgazdasági átvilágítási forduló témái:

- az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap (EMOGA) Garancia Részleg által finanszírozott kifizetések nemzeti adminisztratív szerve, a kifizető ügynökség szervezeti, felügyeleti, pénzügyi és ellenőrzési rendszere,
 - a termelői kompenzációs támogatások ellenőrzésére szolgáló Integrált Igazgatási és Ellenőrzési Rendszer,
 - a vidékfejlesztés,
 - az EMOGA Orientációs Részleg (fejlesztési intézkedések) pénzügyi vonatkozásai (a mezőgazdaság hatékonyságának javítása, mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének támogatása, termelői csoportok támogatása, közösségi kezdeményezések),
 - az EMOGA Garancia Részleg (kísérő intézkedések) pénzügyi vonatkozásai (agrarkörnyezetvédelmi intézkedések, a korai nyugdíjazás, erdőültetés), és
 - az erdészet voltak.

A csatlakozás után Magyarországon is alkalmazni kell az EMOGA működtetéséhez szükséges intézményeket, beleértve a piaci beavatkozásokat (intervenciós felvásárlás és tárolás, exporttámogatás), a termelői jövedelemtámogatásokat és a strukturális (beruházási, környezetvédelmi) intézkedések kifizetési rendszereit.

A Bizottság a magyar agrárgazdasági támogatásokról hangsúlyozta, hogy a jelenlegi magyar támogatási rendszer a következő fő pontokban tér el alapvetően az EU strukturális támogatásaitól:

- az EU többéves költségvetési tervezést alkalmaz, szemben az éves magyar tervezéssel,
- a támogatási eszközök (jogcíme) szerint differenciáló magyar rendszer alapelveiben különbözik az EU célorientált rendszerétől.

A delegáció bejelentette, hogy Magyarország a csatlakozásig létrehozta és a csatlakozás napjától az EU követelményeinek megfelelően működteti majd az EMOGA Garancia Részlegből származó pénzek adminisztrációjához a kifizető ügynökséget. A belépés napjától minden EU által társfinanszírozott programban az EU előírásainak megfelelően kívánunk részt venni. Igényeljük továbbá, hogy Magyarország teljes területe az 1. célterület (Objective 1.) kategóriába tartozzon, hiszen az egy főre jutó GDP az EU-átlag 75 százalékát nem éri el.

A *negyedik* mezőgazdasági átvilágítás témája a tejre, a marha-, a borjú-, a juh-, a kecske-, a sertés-, a baromfihúsról, tojásról, az albuminokról (egyszerű fehérjék) és a mézre vonatkozó szabályozás volt.

A magyar delegáció a következő kérdéseknek tulajdonított kiemelt jelentőséget.

- Bejelentettük, hogy a SEUROP (vágott test minősítésen alapuló árjelentési rendszer) felállítása megkezdődhet 2000. január 1-jétől, mivel ettől az időponttól kötelező a SEUROP szerinti minősítés Magyarországon.
- A 2456/93/EK rendelet 5. cikk 2. bekezdésében biztosított lehetőséggel Magyarország is élni kíván. A hazai vágóhídi struktúrában a legtöbb esetben a vágóhíd, a hűtőtároló és a daraboló egység együtt üzemel, így ezeket az üzemeket intervenciós központként kívánjuk használni.

Az *ötödik* mezőgazdasági átvilágítás témái a kereskedelmi mechanizmusok, a minőségpolitika, az agrimonetáris rendszer, az állami támogatások, a tesztüzemi rendszer, a mezőgazdasági statisztika, a Római Szerződés II. melléklete alá nem tartozó (feldolgozott) termékek és a negyedik forduló elmaradt témakörei (juh- és kecskehús, sertéshús, baromfi és tojás, albuminok és méz) közösen kerültek átvilágításra. A sertéshús piaci

rendtartásával kapcsolatos közösségi joganyag átvétele és alkalmazása megfelelő felkészülés esetén legkésőbb a csatlakozás első napjától lehetséges. A baromfiúsra vonatkozó közösségi szabályokat a Magyar Élelmiszerkönyv 1-3-1906/90. sz. előírása tartalmazza, amely 1998. január 1. óta már hatályban van. Jelentős lépések történtek a forgalmazási-értékesítési szabványok bevezetése érdekében is. Tojás esetében viszont még nem épült ki az a technikai bázis, amely lehetővé tenné a kereskedelmi forgalomba kerülő tojások minőség és súly szerinti osztályozására, jelölésére, csomagolására és címkézésére vonatkozó előírások érvényesítését.

A kereskedelmi mechanizmusok témakörében – feltételezve az EU egységes támogatási mechanizmusában való egyenjogú részvételt – nagyon fontos, hogy a hazai rendszer a csatlakozás napjától alkalmazza az EU eljárásrendjét. Még fontosabb, hogy azzal a magyar exportőrök élni is tudjanak. Ehhez azonban a jelenlegi magyar rendszer néhány lényegi változtatása szükséges.

Az EU agrimonetáris rendszerét szintén a csatlakozás napjától alkalmazzuk. A tesztüzemi rendszerrel (FADN) kapcsolatban bejelentettük, hogy jelentős eredményeket értünk el a rendszer bevezetése terén, de a hálózat magyarországi szervezetének még hiányzó részeit (nemzeti bizottságot, esetleg regionális bizottságokat, összekötő irodát) – valószínűleg miniszteri rendelettel – röviddel a csatlakozás időpontját követően kell majd létrehozni. A feldolgozott, non-Annex II termékek kereskedelmi rendszerének átvétele a kitűzött csatlakozási időpontban kereskedelempolitikai szempontokból nem okoz olyan mértékű gondot, amelynek alapján átmeneti mentességi kérelmet kellene benyújtani.

A hatodik mezőgazdasági átvilágítás a következő témákat tárgyalta: bor, cukor, nyersdohány, rizs, komló, banán, gyapot, olívaolaj, selyemhernyó, rostlen és kender, vetőmag, virág és élő növény, valamint szárított takarmányok. A cukortermelésben a közösségi szabályozás átvétele a jelenleginél lényegesen nagyobb jövedelmet biztosít mind a mezőgazdasági termelők, mind a cukoripar számára. A fogyasztók szempontjából ugyanakkor a csatlakozás a cukor árának igen jelentős (70-80 százalékos) növekedésével jár.

A nyersdohány-előállítás a legnagyobb foglalkoztatási gondokkal küszködő országrészeknek jelent fontos munkalehetőséget. A mai termelést jóval meghaladó mértékű kvóta elérése jelentősen hozzájárulhat e régiók fejlődéséhez.

Az átvilágítási folyamat 1999 végén zárult az elmaradt témák (növényegészségügy, fajtaoltalom, vetőmag- és szaporítóanyag-minősítés) kiegészítő áttekintésével, valamint az AGENDA 2000-ben foglalt agrárpiaci reformok értékelésével.

Összefoglalóan megállapítható, hogy kis számú átmeneti mentességi igénnyel léptünk fel és mindenhol jeleztük további tárgyalási igényünket, ahol a magyar mezőgazdasági termelést, illetve a támogatási lehetőségeket a csatlakozás után behatároló kvótákról, bázissterületekről van szó.

A csatlakozás előkészítésének két dokumentuma

Az EU Közösségi Víványai (Acquis Communautaire) átvételéről szóló magyar Nemzeti Programot (ANP) 1999 márciusában adtuk át az Európai Bizottságnak. Azóta az EU-val folytatott tárgyalások jelentős mértékben előrehaladtak és a hazai felkészülés is előbbre tart. Ezért kerül sor napjainkban az ANP korszerűsítésére. A Program a magyar kormánynak arra a stratégiai céljára épült, amely szerint 2001 végéig biztosítani kell a

tagságra való teljes felkészülést. A Program felülvizsgált változatát a kormány 1999. június 29-én hagyta jóvá.

A Programban szerepelnek a Közösségi Vívmányok átvételéhez megkívánt közigazgatási kapacitás létrehozása érdekében szükséges intézményfejlesztési intézkedések, a megvalósítás tervezett menetrendjével együtt. Végül a Program előírja azokat az infrastruktúrafejlesztési és egyéb beruházásokat, amelyek az adott szektorokban az Acquis átvételéhez szükségesek. A Program részletes pénzügyi terveket tartalmaz mindazokban a fejezetekben, ahol a forrásigények jelentősek. A költségvetési források, a várt EU-támogatás és az egyéb források tervezése összehangoltan történt.

Az ANP keretében az agrárgazdasági feladatok kezelésére – jellegüknek fogva – részben horizontálisan (például állat- és növényegészségügy, intézményi rendszer, minőségbiztosítás, emberi erőforrás, földnyilvántartás, élelmiszeripar, agrár-környezetvédelem, vidékfejlesztés), részben pedig vertikálisan, azaz az egyes alágazati szektorok agrárpiaci rendtartásainak szabályozása mentén kerül sor. Az ANP ezáltal lefedi az integrációs folyamat részeként bevezetendő intézkedések egészét. A csatlakozásra való felkészülés azonnali intézményfejlesztési feladatok teljesítését, valamint gazdaságfejlesztési vonatkozásokban jelentős költségvetési forrásokat igényel. Ezeket a költségvetés tervezése során már mindenképpen figyelembe kell venni. Az ANP megállapítása szerint a csatlakozásra való felkészülés során célszerűnek tűnik a 2000. évtől az EU intézményi és szabályozási rendszereinek átvétele mellett az agrárstratégia érvényesítése érdekében egy indikatív jellegű 7 éves terv elkészítése, mely tartalmazza az egyes ágazatok legfontosabb pénzügyi, termelési, értékesítési, jövedelmi, beruházási és foglalkoztatási előirányzatait.

A „Felzárkózás Európához” c. stratégiai dokumentumot a kormány 1999 júniusában fogadta el. Ez a stratégia jelenti az ANP gazdaságpolitikai alapját. A PHARE-programhoz készítendő Nemzeti Fejlesztési Terv, a SAPARD Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Terv, továbbá az ISPA környezetvédelmi és közlekedési programjai is az ANP mellékletét képezik.

Pozíciós dokumentum

1999. november 29-én Magyarország brüsszeli EU-Missziójának vezetője átadta az EU-Bizottság képviselőinek a mezőgazdaságra vonatkozó magyar tárgyalási álláspontot, amely a következőket rögzíti:

a) Magyarország a mezőgazdaság területén átfogó átmeneti időszak nélküli csatlakozásra törekszik, minimális számú átmeneti mentességi igény mellett.

Mentességi igényeink egy része a termelők szférájának kíván hosszabb felkészülési időt biztosítani a közösségi szabályozáshoz történő alkalmazkodásra (a tojtyúk, a borjak és a sertések állatvédelmi követelményei, a vágóhidak állategészségügyi követelményei, a marhahús intervenció felvásárlás minőségi kategóriái, speciális támogatás a termelők szervezetek létrejöttéhez, a feldolgozásra szánt paradicsom felvásárlása során nem követelnék meg a termelők szervezeti tagságot, nem az EK-előírásoknak megfelelően palackozott és címkézett (műzeális) borok forgalmazása). A közösségi előírások végrehajtása érdekében a termelőknek jelentős beruházásokat kell végezniük. A mentességi igények elfogadása lehetőséget biztosítana ahhoz, hogy a fejlesztések hosszabb idő alatt történjenek meg, a termelőkre elviselhetőbb terhek háruljanak.

Mentességi igényeink másik része olyan, a közösségitől eltérő magyar szabályozás átmeneti fenntartására vonatkozik, amelyhez alapos érdekeink fűződnek, illetve, amelyek meglévő fogyasztási szokásokhoz kötődnek (a tenyészkánok és tenyész bikák a közösséginél szigorúbb állategészségügyi követelményei, bizonyos vetőmagvak a közösséginél szigorúbb gyommag mentességi előírásai, a 2,8 százalékos zsírtartalmú tej időleges belföldi forgalmazása).

Feltételes mentességi igényt jelentünk be a mezőgazdaságnak nyújtandó állami támogatásokra abból kiindulva, hogy valamennyi, a Közös Agrárpolitika keretében a jelenlegi tagországok részére folyósított támogatásra teljes mértékben és korlátozás nélkül jogosultak leszünk, betartjuk az EU nemzeti támogatásokra vonatkozó szabályait (csak olyan támogatásokat folyósítunk, amelyeket az Unió a Közös Agrárpolitikával összhangban levőnek tart és előzetesen jóváhagy). Fenn kívánjuk tartani viszont a csatlakozás előtt kötött kamattámogatási, garanciavállalási, hitelátütemezési szerződésekből eredő, tagság idején még érvényes kötelezettségeinket, a fiatal gazdák és a termelői szervezetek támogatásának közösségitől eltérő rendszerét. Mivel a magyar termelés szerkezete, az egyes szektorok adottságai az EU-átlagtól sok esetben eltérőek, előfordulhat olyan helyzet, hogy a közösségi támogatások és szabályozó eszközök teljes körű alkalmazása mellett is súlyos problémák merülnek fel. Ez esetben kérjük az EU-t arra, hogy járuljon hozzá a problémák megoldásához szükséges támogatások nemzeti forrásokból történő folyósításához. Az átmeneti mentességre vonatkozó igények mellett számos esetben van szükség a közösségi joganyag technikai kiigazítására, amelyekre vonatkozó igényeink szintén szerepelnek a dokumentumban.

b) Magyarország az egyenrangú tagság elvéből adódóan egyrészt igényt tart minden olyan támogatási formára, amelyet a csatlakozáskor az EU többi tagállamának gazdái, illetve agrárgazdasága élvez, másrészt, vállal minden, a tagságból eredő kötelezettséget.

Magyarország a Közös Agrárpolitika keretében folyósított támogatásokat a közösségi vívmányok szerves részének tekinti, ezért igényt tart valamennyi olyan támogatás hatályának Magyarországra való kiterjesztésére, amelyre országunk adottságait, termelési struktúráját figyelembe véve jogosultak vagyunk.

A magyar kormány véleménye szerint az ország gazdálkodóit teljes mértékben jogosulttá kell tenni a közvetlen jövedelemkiegészítő (kompenzációs) támogatásokra. E támogatások az Európai Közösség Közös Agrárpolitikájának állandó, lényegi és alapvető eszközévé váltak. Céljuk a piacok, illetve a termelői jövedelmek stabilizálása és már nem egy korábbi intézményes árcsökkenés hatásának kompenzálása.

A Közös Agrárpolitika, beleértve a közvetlen támogatási rendszereket, alkalmazásának igénye nemcsak az egyenlő jogú tagság érvével támasztható alá, hanem az egységes belső piacon az igazságos verseny, az azonos „játékszabályok” biztosításának alapvető elvével is.

c) Termeléskorlátozó intézkedések, mennyiséghez kötött támogatások bázisa.

Magyarország a Közös Agrárpolitika keretében alkalmazott termeléskorlátozó és támogatási intézkedések bázisaként olyan mennyiségek elfogadását kéri, hogy azok lehetővé tegyék a mezőgazdasági termelés fenntartására, amely

- tükrözi a tényleges termelési viszonyokat és azok továbbfejlesztési lehetőségeit,
- biztosítja a kedvező adottságú területek kihasználását,
- lehetővé teszi a mezőgazdasági termelés speciális szerepének betöltését a vidéki életben,

- biztosítja a környezet- és tájvédelmi célkitűzések végrehajtását,
- hosszú távra fedezi a belső fogyasztást,
- lehetővé teszi a kivittelt azon termékekből, amelyek esetében az ország többet képes gazdaságosan megtermelni, mint saját szükséglete.

Ezek a célok teljes mértékben összhangban vannak az Agrártörvényben, illetve a kormány agrárpolitikájában megfogalmazott célkitűzésekkel. Ezeknek megfelelően az érintett termékek és termékcsoportok többségénél a Közös Agrárpolitika keretében fogantatott intézkedések bázisaként a mai termelési szintet meghaladó, általában az agrárgazdaság 90-es években elért válság előtti helyzetét tükröző értékek kerültek rögzítésre. A mennyiségek meghatározása során megkülönböztetett figyelmet fordítottunk a jelenlegi és a jövőben reálisan várható hazai és külpiazi lehetőségek, illetve a Közös Agrárpolitika elveinek és szabályozási gyakorlatának figyelembevételére.

d) Magyarország vállalja, hogy a csatlakozás időpontjáig az EK Közös Mezőgazdasági Politikája működtetéséhez szükséges hazai intézkedéseket megteszi, a szükséges intézményrendszert kiépíti.

Az agrárgazdaság EU-tagságra történő felkészítése – az ágazat sajátosságából, illetve a magyar és az EU-szabályozás közötti jelentős eltérésekből adódóan – speciális intézkedéseket igényel. A Közös Agrárpolitika átvételével kapcsolatos vállalásunk teljesítéséhez igen jelentős munkára van szükség, a már eddig elvégzettek túlmenően a jogharmonizáció, a szükséges intézményrendszer kiépítése, illetve az ágazat felkészüléséhez történő állami segítségnyújtás terén. Különösen fontos annak biztosítása, hogy a tagság előtti időszakban végzett fejlesztések, az ahhoz nyújtott költségvetési támogatások a lehető leghatékonyabban szolgálják a Közös Agrárpolitika alkalmazására történő felkészülést.

Az agrárstatisztika az agrárpolitika fontos eszköze, a tárgyalások súlyponti területe

Magyarország az átvilágítási tárgyalásokon bejelentette, hogy a csatlakozásig átveszi a teljes statisztikai közösségi joganyagot és nem tart igényt átmeneti időszakra. Ez azt jelenti, hogy a magyar statisztikai és információs rendszer igen nagy kihívás előtt áll. Elmondható, hogy szinte nincs olyan részterület, amelyet alapjaiban ne érintene. Az EU agrárgazdaságának irányítása hatalmas mennyiségi adat- és információ áramlására és feldolgozására épül. Az ezek alapján hozott döntések fontos előnyöket, súlyos hátrányokat, esetleg szankciókat is jelenthetnek az egyes tagországokban. Ezért az adatok hitelességével, minőségével, összehasonlíthatóságával és közlési határidejével kapcsolatos rendkívül szigorú követelmények betartása elemi érdeke minden tagországnak és a belépni szándékozóknak is. Ez azt jelenti, hogy a korszerűség követelményeinek megfelelően kell a már évek óta működő nyilvántartási rendszereket átalakítani a nagyüzemeknél, és új nyilvántartásokat is be kell vezetni az agrárgazdaságban. Arra kell felkészülnünk, hogy sokkal több és részletesebb adatot kell közölnünk, mint amit a hazai gyakorlat megszokott.

A magyar agrárgazdaság az elmúlt években gyökeres szerkezeti és tulajdonosi változáson ment át. A korábbi években a viszonylag kis számú mezőgazdasági és élelmiszeripari nagyüzem volt jellemző, amelyekről teljes körű statisztikai adatgyűjtéssel rendelkezünk. A termőföld magántulajdonba kerülése, az állami vállalatok privatizációja és a szövetkezetek átalakulása után igen nagy számú kis és közepes gazdálkodóegység jött létre, amelyekről hiányosan állnak rendelkezésünkre megbízható adatok.

A korábbi adatgyűjtési rendszerek egy részének megszűnése mellett jelentkezik az adatszolgáltatói kör – korábbi rossz tapasztalatokon alapuló – félelme és az adatszolgáltatástól való elzárkózása is. Ez a helyzet az egész agrárstatisztikai és információs rendszer szakmai és törvényi hátterének áttekintését és egységes szerkezetbe foglalt, új alapokon történő kiépítését teszi szükségessé.

Az agrárinformatikai és agrárstatisztikai rendszereknek több igényt kell egyszerre kielégíteniük. Ezek három csoportba sorolhatók:

- az agrárkormányzat igényeinek kielégítése, tájékoztatás és a döntések megalapozása,
- az EU-konformitás megteremtése, illeszkedés az EU statisztikai és információs operatív rendszereihez,
- a gazdálkodói–vállalkozói kör támogatása, információadás, segítség a döntések megalapozásához és az eredményes adatszolgáltatáshoz, tájékoztatás a támogatások elérése érdekében.

E célok figyelembevételével készítette el a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (FVM) Informatikai Stratégiai Tervét, amely az ágazat területén működő rendszerek tevékenységét és feladatait fogja össze. Az EU – tekintettel arra, hogy a közös agrárpolitikára alapozva, a közösségi költségvetés több mint felét a mezőgazdasági támogatások teszik ki – szigorú követelményeket támaszt az agrárinformatikai és statisztikai rendszerekkel szemben. Az információk nagy részét gyűjtő és feldolgozó, EUROSTAT által koordinált agrárstatisztikai rendszer az egész Unió egyik legfejlettebb és legbonyolultabb alrendszere. A tagországok adatszolgáltatási kötelezettségét különböző szintű és jellegű, mintegy 1200 jogszabály, a feladatcentrikus Compendium-gyűjtemény és számos módszertani kézikönyv írja elő. A statisztikai feladatok funkcionális és termékspecifikus bontása alapján az összes tagállam képviselőinek részvételével az EUROSTAT több munkacsoportot működtet a tapasztalatok átadása és a rendszerek egységes továbbfejlesztése céljából. A munkacsoportokban elvárja a csatlakozás előtt álló országok statisztikai hivatalainak és ágazati minisztériumainak képviselőit.

A tárgyalásokon a feladatok közül kiemelték a teljes körű mezőgazdasági összeírás, a szőlő- és gyümölcsültetvény-összeírás és -regiszter felállításának elsődlegességét, az FVM és KSH közötti szoros együttműködés és egyértelmű feladatmegosztás szükségességét. Ezért a KSH és az FVM az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet (AKII) bevonásával rögzítette a feladatok felelősségi körét, kidolgozta a harmonizáció ütemét és ezt hivatalosan megküldte az EU illetékes szerveinek.

A statisztikai és informatikai rendszerek kiépítése során néhány alapelvet súlyozottan kell figyelembe vennünk:

- a közös agrárpolitika szerteágazó támogatási forrásainak elérése feltételezi a megbízható és szigorúan ellenőrzött adatszolgáltatási rendszerek kiépítését. A csatlakozott országok tapasztalata alapján az ilyen irányú költségvetési felhasználás sokszorosan megtérül;
- a statisztikai EU-harmonizáció keretében meg kell szüntetni a fogalmakban és az egyes mutatókban még meglévő különbségeket, rá kell állni az EU tipológiai gyakorlatára, javítani kell a termelési előrejelzések megbízhatóságát, a monetáris statisztikát, a nagy alapösszeírások elvégzése mellett az EU által elvárt határidőre és módszerrel kell összeállítani a kínálati mérlegeket;
- a joganyagban elvárt adatszolgáltatási kötelezettség biztosítása érdekében a KSH–FVM szoros együttműködése mellett az ANP-ben rögzítetteknek megfelelően meg kell valósítani a szükséges intézményfejlesztést, biztosítani kell a hazai forrásokat, törekedni kell az EU-lehetőségek hatékony felhasználására;
- figyelemmel kell kísérni a statisztikára vonatkozó és a statisztikát is érintő állandóan változó joganyagot és azt be kell építeni a hazai rendszerbe;

- részletes tájékoztatást kell nyújtani és fel kell készíteni az adatszolgáltató gazdálkodói kört az EU adatközlési gyakorlatára, a sokszorozódó adminisztrációs terhekre;
- az adatgyűjtő rendszereknek, az EU-harmonizáción túlmenően, a kormány agrárpolitikai döntéseinek megalapozásához figyelembe kell venniük az eltérő magyar sajátosságokat (például a gazdálkodás szerkezeti és méretbeli különbségei stb.);
- az adatbázisoknak meg kell alapozniuk a tárgyalások hatásvizsgálatainak elemző munkáit, és a magyar érdekek érvényesítésének bizonyítható, tényadatokon alapuló érvanyagát;
- a fokozódó adatszolgáltatási felelősség egységes és egyeztetett adatszolgáltatást kíván meg az EU intézményei, az OECD, FAO stb. részére. Mindenképpen el kell kerülnünk, hogy bármilyen formában is, de megalapozatlan, eltérő adatok kerüljenek a nemzetközi intézményekhez.

Az FVM statisztikai rendszereinek fejlesztése

Az érvényben levő agrárstatisztikáról szóló törvény alapján a hivatalos statisztikai szolgálat keretében a mezőgazdasági statisztika fő felelőse a KSH. Az FVM főleg működési operatív információkat gyűjt. A tevékenység fő területei az előrejelzések, szakértői becslések, a termelés költségére vonatkozó adatgyűjtések. Ezenkívül az FVM az erdőgazdálkodás, a halászat és a távérzékelés statisztikai témáinak felelőse. Az EU-csatlakozás kapcsán új feladatként jelentkeznek, többek között, a támogatási regisztráció és kifizetés, valamint a piaci adatszolgáltatási rendszerek kiépítése.

PHARE-projektek a statisztikai rendszerek fejlesztésére

Az FVM felelősségi körébe tartozó statisztikai rendszerek kiépítésére és szükséges átalakítására már a korábbi években PHARE-projektek indultak. A munka a KSH-val közösen, az AKII-nál létrehozott munkacsoportokra alapozva folyik. A rendszerek kiépítése több évet vesz igénybe, ezért a PHARE éves befogadási rendszeréhez igazodóan a feladatok több projektben is helyet kapnak.

Az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet mint kedvezményezett kapcsolódott az 1995. évi PHARE-projekthez („Komplex Mezőgazdasági Információs Rendszer kiépítése” HU 9505.07.02.). Az Intézet a projekt megcélzott területei közül az alábbiakat gondozta:

- Mezőgazdasági Számlarendszer (MSZR);
- Piaci Információs Rendszer (PIR);
- Tesztüzemi Információs Hálózat (FADN).

A projekt e fenti területeinek mindegyikére meghatároztuk a speciális célkitűzéseket és tevékenységeket. A projekt integrált megközelítésmódot követett, mivel egyes területei szorosan kapcsolódnak egymáshoz az adatátviteli és közigazgatási követelmények tekintetében. Ezt azért kell hangsúlyosan említeni, mivel ez a projekt negyedik megcélzott területére – a Mezőgazdasági Statisztikára – is vonatkozik. Ennek kedvezményezettje a Központi Statisztikai Hivatal volt.

A projekt Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézetnél gondozott területein az elért eredmények területenként külön-külön az alábbiakban foglalhatók össze.

Az alprojekt célkitűzése a *Mezőgazdasági Számlarendszerének* (MSZR) EU-követelményeknek megfelelő kialakítása, valamint a magyar kormány és az EU adatszolgáltatási igényeinek megfelelő modellszámítások elvégzése volt. Az alprojekt eredményei a következők.

- Az új MSZR-kézikönyv fordítása elkészült. Ennek az EUROSTAT által kiadott kézikönyvnek a magyar fordítása meghatározó módon hozzájárulhat a magyarországi MSZR EU-követelményeknek megfelelő átalakításához.
- Az OPAL-rendszer felhasználásával elkészült az 1999. évre vonatkozó előrejelzés, ez az FVM főosztályai részére bemutatásra került.
- Az új EUROSTAT-módszertan előírásainak megfelelően az 1994-es, az 1995-ös és az 1996-os évek adataira vonatkozó MSZR-módosítások elkészültek.

– A projekt folyamán az MSZR-OPAL alkalmazása az Intézet számítógépein megtörtént. A munkatársak képesek ezek „üzemszerű” használatára.

– Az FVM által megfogalmazott scenáriókra az MSZR alapján – igény szerint – szimulációk készülnek.

Az alprojekt fő célkitűzése egy jól működő *Piaci Információs Rendszer* (PIR) kiépítése volt, amely tartalmazza a legfontosabb mezőgazdasági és élelmiszeripari termékeket, és megfelel az államigazgatás, a piaci szereplők és más érdekeltek pontos és időben rendelkezésre álló információ iránti igényének. Az alprojekt eredményei a következőkben foglalhatók össze:

– A rendszerben érintett intézményekkel folytatott megbeszélések és konzultációk alapján sor került a PIR megerősítésére és az adatbázis fejlesztésére. A központi PIR-be az adatáramlás megszilárdult. A résztvevő adatszolgáltatók révén a piaci és áradatok folyamatosan érkeznek. A jelenlegi PIR a legfontosabb termékpályák lefedettsége tekintetében a következő képet mutatja:

1. marha- és sertéshús	körülbelül 40 százalék
2. tej	20-25 százalék
3. gabona	60-65 százalék
4. zöldség, gyümölcs	60-80 százalék

– A rendszerben dolgozó munkatársak piaci adatelemzési készsége javult, ma már képesek rövid és középtávú prognózisok készítésére is. Kidolgozásra került egy piaci előrejelző modell, amely 1999 októberétől működik. 2000-től kezdődően a marha- és sertéshús bulletin várhatóan tartalmazza majd a piacok alakulására vonatkozó előrejelzéseket és kiegészítő piaci adatelemzéseket.

– A magyarországi PIR EU-követelményeknek megfelelő fokozatos átalakítása a projekt keretében megkezdődött, és a projekt végéig jelentős előrehaladás történt, például a sertéshúsnál az EUROP minősítési adatgyűjtési és -feldolgozási rendszer már bevezetésre került. Továbbá a magyarországi PIR a Nemzetközi Piaci Adatcsere (International Market Data Exchange – IMDE) tagja, amely szervezetet a németországi ZMP felügyelete alatt áll. Ennek heti jelentéseiből látható, hogy a magyarországi piaci és árinformációk jobban megfelelnek az EU-követelményeknek, mint más közép-kelet-európai országok hasonló adatai.

– Kidolgozásra került a PIR hosszú távú finanszírozási javaslata.

Az alprojekt fő célkitűzése egy nemzeti és EU-követelményeknek egyaránt megfelelő reprezentatív *Testüzemi Információs Hálózat* kifejlesztése, az üzemek számának fokozatos növelése. Az alprojekt eredményei a következőkben foglalhatók össze:

– Javaslatt készült a Testüzemi Információs Hálózat menedzsmentjének felépítésére. Ennek részeként megtörtént a magyarországi Testüzemi Információs Hálózat Menedzsment Bizottságának kialakítása. Ez a bizottság fogja tartani a hivatalos kapcsolatot Brüsszellel. Ha ez megvalósul, akkor minden Testüzemi Rendszerrel kapcsolatos információt Magyarország is megkap. Javaslatt készült arra is, hogy miért és hogyan kell felállítani a térségi testüzemi bizottságokat.

– Kommunikációs terv került kidolgozásra a Testüzemi Rendszer és ügyfél szervezetei (gazdák, könyvelőirodák, a minisztérium és az agrárkamara) kapcsolatainak leírására.

– Elkezdődött a Standard Fedezeti Hozzájárulás (SFH) módszerének EU-metodikával összhangban álló kidolgozása. Európában általánosan elterjedt, hogy az SFH-t három év átlagának alapján számítják ki és a gazdaságtípológia ezen átlagokon alapul. A magyarországi rendszernek is ezen kellene alapulnia annak érdekében, hogy a mezőgazdasági termelésről is sokkal árnyaltabb képet tudjunk kapni. A jelenlegi magyarországi Testüzemi Rendszer az építkezés időszakában van, a gazdaságok száma évről évre növekszik. Ugyanakkor a rendszer jelenleg még nem fedi le Magyarországot teljes területét, ezért az SFH statisztikai megbízhatósága még korlátozott.

– 1998 folyamán a Testüzemi Rendszer munkatársai csaknem 1200 teljes adatállományt kaptak a gazdaságokból. Ezeket az adatokat feldolgozták és publikálták a Testüzemi Rendszer éves kiadványában. Annak ellenére, hogy a rendszer még nem fedi le az egész országot, az adatok már most is jó, átfogó képet adnak a magyarországi mezőgazdaság helyzetéről.

Az intézményfejlesztés agrárstatisztikai és agrárinformatikai szakterületével foglalkoznak a HU 97/03.03 és a HU 98/06.03 számú PHARE-projektek is, amelyek indítása 2000-ben várható. Az 1995. évi projekt területei közül az 1997. évi a Piaci Információs Rendszerre és a Testüzemi Információs Hálózatra, az 1998. évi pedig a Piaci Információs Rendszerre, a Testüzemi Információs Hálózatra és a Mezőgazdasági Számlarendszerre terjed ki.

A Közös Agrárpolitika intézményrendszerének létrehozására irányuló HU 98/IB-AG-01 számú – két évre tervezett, novemberben indított – twinning projekt négy alprojektje közül egy kifejezetten a statisztikai információs rendszerre vonatkozik, ezen belül három területet érint.

– Az előzőkben már említett, korábban bilaterális, illetve PHARE-projektek keretében folyó FADN, MSZR és PIR kiépítése, a meglévő munkacsoportokban tovább folytatódik. A feladategyeztetés során jeleztük, hogy a kialakított MSZR-OPAL modell továbbfejlesztése mellett a SPEL-modell kiépítését is e munkacsoportra kívánjuk alapozni.

– Az alprojekt e területe az EUROSTAT által megkívánt, de nem a KSH-ra tartozó statisztikai adatszolgáltatási kötelezettséget érinti, amely vagy kizárólag az FVM kompetenciája, vagy a KSH-val közösen valósul

meg. Az egyeztetés során az EUROSTAT Compendiumában foglalt feladatoknak megfelelően tekintettük át a tennivalókat és határoztuk meg a konkrét igényeket.

Ezek alapján a twinning program keretében – az EUROSTAT Compendium feladatainak megfelelően – a következő területek EU-harmonizációs feladatait kívánjuk áttekinteni:

- 681 erdészeti statisztika
- 694 haltenyésztési statisztika
- 612 távérzékelés (ennek a termésbecslésre vonatkozó felhasználása)
- 652 állati termékek statisztikája (ezen belül a vágások, a tojástermelés megkívánt adatszolgáltatási igénye)
- 642 növényi termékek kínálati mérlegei (a folyó év mindenkor várható adatai és prognózisok)
- 653 állati termékek kínálati mérlegei (lásd 642)
- 654 takarmánymérleg (lásd 642)
- 643 terméshozam-előrejelzés
- 635 SPEL-modell.

– Az EUROSTAT-on kívüli EU statisztikai és információs igények teljes körű feltérképezése, a döntően nem jogszabályokon nyugvó adatszolgáltatás feladatainak és feltételrendszerének kialakítása. Az adatigény döntően a termékek operatív adataira (termelés, felvásárlás, ár, készlet stb.) terjed ki, de ezen túlmenően számos olyan területet érint (például mérlegek, prognózisok), amelyek elvárásairól, az egyes tagországokban alkalmazott gyakorlatról pontos információk még nincs. Jellegénél fogva ez a munka szorosan kapcsolódik a twinning egy másik, a piaci szervezetek kiépítésére irányuló pilléréhez.

Földügy és térképészet

1997 óta üzemszerűen működik a műholdas távérzékelésen alapuló szántóföldi növénymonitoring. A térinformatika és a távérzékelés ezzel az agrárirányítás döntéselőkészítő mechanizmusának nélkülözhetetlen részévé vált. A korszerű technika hatékonysága a belvízhelyzet objektív feltérképezésében is szerepet játszik. Az EUROSTAT Compendiumban szereplő egyes modulok végrehajtásában a távérzékelés és térinformatika terén elért hazai eredmények és lehetőségek is jól hasznosíthatók. Az agrárinformatika, ezen belül az agrárstatisztika számára is jelentős fejlődést biztosít az a földügy és térképészet területén megkezdett, az Acquis átvételével összefüggő munka, amely a földhivatali információtechnológiai és szolgálatfejlesztésre építve országos szinten kiemelt feladatokat hajt végre. (Például a térképi alapok korszerűsítése, az Integrált Igazgatási és Ellenőrzési Rendszer adatkiszolgálása, ellenőrzési feladatai, a mezőgazdasági összeírás-hoz is hasznosítható országos légi felvételezés végrehajtása.)

Az Integrált Igazgatási és Ellenőrzési Rendszer (IACS)

Az EU közös agrárpolitikájának reformjaként 1992-ben bevezetett – és kötelezően előírt – igen bonyolult, és rendkívül költséges rendszer kiépítése az FVM feladata. Lényege, hogy az agrárpolitika által meghatározott termékkörben, illetve célok érdekében kezelje a támogatott gazdálkodói kör adatait és megalapozza a kompenzációs kifizetéseket.

Az EU-előírások alapján az IACS-t a következő támogatási rendszereknél kell igazgatási és szabályozási célokra alkalmazni:

- szántóföldi növénytermesztőknél, főleg gabona, fehérjenövények, olajos magvúak termesztésénél és a terület pihentetésénél,
- prémium kifizetéseknel: marha-, borjú- és juhhús termelők esetében, valamint
- a különleges viszonyok között gazdálkodóknál, hegyes vidékek és kedvezőtlen körülmények között termelők esetében, ahol kompenzációs kifizetések vannak a szarvasmarhára, juhra, kecskére és a patás állatokra.

Az IACS öt részből áll, melyek a következők.

1. A mezőgazdasági parcellák alfabetikus számozási azonosító rendszere.
2. Az állatok alfabetikus számozási azonosító és nyilvántartó rendszere.
3. Támogatási kérelmek.
4. Számítógépes adatbázis.
5. Integrált adatbázis.

A mezőgazdasági parcellák és állatok azonosító rendszerei jelentik a fő összeköttetést a gazdálkodók kérelmei és az integrált rendszer között. Az IACS ellenőrző kompetense által keresztellenőrzések elvégzésével hasonlítják össze a kérelmekben szereplő adatokat az azonosító rendszer adataival.

Az FVM a párhuzamosságok elkerülése érdekében vizsgálja az IACS-rendszer adatainak statisztikai célú felhasználási lehetőségét. Az Agrárgazdasági Tanács rendelete kimondja, hogy az IACS-adatok felhasználását a nemzeti hatóságok engedélyezik, ezt azonban egyes országokban az adatvédelmi törvény jelentős mértékben korlátozza. Néhány ország példája azt mutatja, hogy az IACS-adatok egy részét statisztikai célra is fel lehet használni. Ezekben az országokban a mezőgazdasági minisztérium és a statisztikai hivatal egy projekt keretében oldja meg az adatcserét. Itt a mezőgazdasági parcellák regiszterét úgy alakították át, hogy az a statisztikai céloknak is megfeleljen. Adatokat csak a gazdálkodók hozzájárulásával lehet átadni, számukra viszont előnyös, hogy többé már nem kell a földhasználatról végzett felmérésekben részt venniük.

Az előcsatlakozást segítő SAPARD program

A SAPARD-ba történő bekapcsolódásunk előfeltétele, hogy a középtávú gazdaságfejlesztési tervre alapozva, a Bizottság által meghatározott igények, és előírások szerint készüljön el az ANP-nél már említett 7 évre (2000-2006) szóló mezőgazdasági és vidékfejlesztési terv (program), amelynek az EU a SAPARD program keretében társfinanszírozója lehet.

A bekapcsolódás másik előfeltétele, hogy az EU részéről nyújtandó támogatásokat a Bizottság által elfogadott pénzügyi bonyolító részleg intézze. Ez az Agrárintervenciók Központ keretében kialakítandó kifizető részleg lesz, amely a csatlakozás után az összes agrártámogatás kifizetését bonyolítja majd. A részleg, illetve a kifizető ügynökség létrehozásához sürgősen szükség van a működés jogi környezetének, valamint adatközlési és -feldolgozási rendszereinek kialakítására.

Agrárbeszámoló jelentés

Az EU-tagországok többségében bevált gyakorlat az éves Agrárbeszámoló jelentés összeállítása, mely elfogadott szakmai alapot jelent a célokat és eszközöket megalapozó szakmai döntésekhez.

Magyarországon az agrárgazdaság fejlesztéséről szóló 1997. évi CXIV. törvény az agrárpolitikai célok meghatározása mellett előírja az éves jelentés összeállításának kötelezettségét. Az előző naptári év számadatai alapján a széles körű értékelést az FVM és a KSH közösen végzi, a jelentést a kormány, az Agrárgazdasági Tanács, majd végül az Or

szágyűlés fogadja el. Az 1998. évben első ízben készített jelentés után célunk, hogy a következő években a tervezett statisztikai adatgyűjtések alapján a külföldi tapasztalatok figyelembevételével a jelentés adatbázisát véglegesítsük.

TÁRGYSZÓ: Agrárgazdaság, EU-csatlakozás.

SUMMARY

The basis and an important support for the agricultural policy are the database originating from the agricultural statistics and the analyses prepared on the basis of it. This applies especially in the process of the preparation for the EU accession in which efficiency tests are also made. Concurrently, it is especially important that during the implementation of the harmonisation tasks the national data supply and information system should be prepared for the reliable and high-level obedience of the requirements of the EU full-membership.

During the accession talks it was announced that Hungary would not ask for derogation in relation of the price statistics and that it would fulfil the requirements of the legal harmonisation by the time of the accession.

The study describes in detail the conceptual, strategic and tactical objectives of the agricultural policy. It discusses it in chronological order and offers a weighed analyses by product line of the screening talks, the two basic documents of the accession, the National Program on the adoption of the *Acquis Communautaire* (ANP) and the Position Document determining the Hungarian negotiation position.

Being closely related with all professional fields the agricultural statistics is an essential issue of the negotiations. Among the statistical tasks the article mainly mentions those belonging to the competence of the Ministry of Agriculture, the objectives and tasks of the agricultural statistics and, in detail, the professional fields also supported by the PHARE programs including the System of Agricultural Accounts, the Market Information System, the Test Operation Network, the Integrated Management and Control System and the Agricultural Report prepared on the basis of the law on the development of the agrarian economy. Finally, the article gives a short summary of the related cartographic tasks and the pre-accession SAPARD Program as well.

AZ AGRÁRINFORMÁCIÓS RENDSZER ELEMEI AZ EU-HARMONIZÁCIÓ TÜKRÉBEN*

DR. KAPRONCZAI ISTVÁN

Magyarországon az elmúlt 3-4 évben kedvező változáson ment át az agrárinformatika és ennek részeként az agrárstatisztika. Megkezdődött a meghatározó EU-konform rendszerek közül azoknak a kiépítése, amelyeknek megléte elengedhetetlen az uniós csatlakozáshoz. Az első eredmények részben már rendelkezésünkre állnak, részben – az információs rendszerek kialakításának nagy időigénye miatt – az elkövetkező években válnak felhasználhatókká.

Az információs és ennek részeként a statisztikai rendszerek mielőbbi EU-harmonizációja azért is fontos feladat, mivel ezek eredményei egyrészt segíthetik a csatlakozási tárgyalásokon részt vevő magyar delegáció munkáját, másrészt lehetővé teszik, hogy a magyar mezőgazdaság a csatlakozás után nagyobb eséllyel vívja ki érdekei érvényesítését. Az sem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy a korszerű, tudományosan megalapozott információs rendszer már napjainkban is megkönnyítheti az operatív döntéseket, illetve a stratégiai tervezést.

A korszerű, EU-kompatibilis agrárinformációs struktúra magyarországi adaptációja, illetve kifejlesztése során a rendszerelemeket egységes eszkézként kell felfogni, és a rendszert ennek megfelelően átfogó rendszertervben kell felvázolni. Ez azt jelenti, hogy a vállalkozásoktól kiindulva a régiókon keresztül a kormányzati szintig, illetve a nemzetek feletti irányító szervekig egymásra épülő, lehetőleg konzisztens, minden irányban egymással kommunikálni képes (al)rendszereknek kell kialakulniuk. Ebben a fázisban tehát az információs rendszer szerkezetének kialakulásán és az alrendszerek közötti kapcsolatok biztosításán van a hangsúly.

E tanulmány célja, hogy segítse a korszerű, az említett elveknek és céloknak megfelelő agrárinformációs rendszer kialakítását. Ebből kiindulva főbb vonalaiban áttekinti az EU működő információs rendszereit, és feltárja a már megoldott, illetve a még előttünk álló főbb feladatokat mind a tartalmi, mind a szervezeti területeken.

Az informatikai struktúra az EU-ban

A magyar agrárgazdaság európai uniós integrálódásában meghatározó szerepe lesz az európai követelményekkel összhangban álló nyilvántartási rendszer és információs háló

* A tanulmány egyes gondolatait részletesebben kifejtve lásd *dr. Kapronczai István: Az agrárinformációs rendszer fejlesztése az EU-csatlakozás tükrében. Miniszterelnöki Hivatal Integrációs Stratégiai Munkacsoport. 56. sz. Budapest. 1999.*

zat kialakításának. Azonban az EU-tagságtól függetlenül is egyre sürgetőbbé vált az agrárkormányzat döntéseit támogató új információs rendszer kialakítása, mivel az elmúlt időszakban felmerült új követelményeknek jelenleg az információs szolgáltatás nem tud minden elemében megfelelni. Tökéletesen igaza van *Varga Gyulának*¹ amikor azt írja, hogy az agrárinformációs rendszer fejlesztésével kapcsolatos teendőket akkor is el kell végezni, „...ha sose jutunk be az EU-ba, sőt még csak nem is tárgyalunk erről”.

Az EU agrárgazdaságának irányítása nagy mennyiségű, pontosan egyeztetett, előírásoknak megfelelő információ szabályozott áramlásán alapszik. Az információs csatornák összekötik a tagországokat a szervezet döntéshozó központjaival. Az ezen információk alapján hozott döntések jelentős előnyöket, illetve súlyos hátrányokat jelenthetnek az érintett országoknak, így az adatok hitelességével, megbízhatóságával és összehasonlíthatóságával kapcsolatos követelmények betartása nemcsak nagyon szigorú követelmény, hanem egyben elemi érdeke is a tagoknak és a belépni szándékozók-nak. Így Magyarország agrárinformatikai rendszerének is meg kell felelnie az EU elvárásainak, mégpedig már a tárgyalások szakaszában. A folyó csatlakozási tárgyalásokon azonban csak az agrár nyilvántartási rendszer harmonizálását szabad vállalni, a nyugat-európai rendszer szolgálai adaptálását nem. Tekintettel kell lenni ugyanis a magyar agrárstruktúra hosszú távon is fennmaradó sajátosságaira, nevezetesen a nagy-, közép és kisüzemek létre és az ebből fakadó igényekre (többek között a nagyobb pontossággal és részletességgel kapcsolatos követelményekre, amelyeket a jogi személyiségű vállalatoknak kötelező is betartaniuk).

Mindezek döntően stratégiai jellegű döntéseket kívánnak. Lényegesen, mondhatni koncepcionálisan különbözik ettől az az operatív jellegű feladattömeg, amit csak akkor kell elvégezni, ha tagok leszünk (például a kvótákkal, a területkivonás alapján elszámolandó támogatásokkal, a külterjes állattartással, a regionális és ezen belül a kedvezőtlen termőhelyi támogatásokkal, a strukturális segélyekkel stb.). Ez pedig eddig teljesen ismeretlen pontosságú, termelőnként részletezett, értékben és naturáliákban mért adatszolgáltatást kíván. Itt olyan feladatok vannak, amelyeknek mielőbbi megoldása igen kedvező lenne a tárgyalások során, de mégsem annyira emiatt, hanem végül is azért lenne szükséges, mivel felvételünk után ettől függenek majd a mezőgazdaságnak juttatandó támogatások. Ha erre nem készülünk fel – s a felkészülés legalább 3-5 évet kíván –, nem lesz mód a támogatásokhoz jutásra. De azt valóban mérlegelni kell, megkezdjük-e a feladatokra való felkészülésünket, mielőtt biztosak lennénk a munka realizálható hasznában.

Az EU informatikai struktúrája viszonylag stabilabb elem az uniós mechanizmusban, mint a Közös Agrárpolitika (KAP). A KAP ugyanis 5-7 évenként jelentősen átalakul attól függően, hogy milyen tendenciák érvényesülnek a tagországok mezőgazdaságában, és ennek milyen szabályozási konzekvenciáit kell érvényre juttatni. Mindezen változások mellett a KAP működését segítő információs rendszer egyes elemei viszonylag stabilak maradtak. Ez természetesen nem egy „megmerevedett” állapotot jelent, hisz beléphetnek új elemek (mint például a kompenzációs támogatásokkal kapcsolatos Integrált Rendszer), de a fejlődés sokkal kiegyensúlyozottabb és kiszámíthatóbb, mint az agrárpolitikában. Ezért az elkövetkező időszakban vélhetően könnyebb lesz megfelelni az informatikai kö

¹ *Varga Gyula*: Az agrárgazdaság és az agrárpolitika helyzetének kérdőjelei és legfőbb teendői az EU-csatlakozás tükrében. Az Integrációs Stratégiai Munkacsoport Agrárgazdasági Témacsoportjának helyzetfelmérő tanulmánya. Budapest. 1996. július 1.

vetelményeknek, mint a folyamatban lévő KAP-reform és a magyar érdekek harmonizációját érvényre juttatni a csatlakozási tárgyalások során.

Az EU információs rendszerei szerteágazók, de lényegében két nagy csoportba sorolhatók. Ezek:

- a primer vagy elsődleges információs rendszerek,
- a másodlagos vagy szekunder információs rendszerek.

A primer információs rendszerek az EU nagy adatgyűjtő és -feldolgozó struktúrái. Lényegében ezekre épül az Unió agrárinformációs rendszere. Négy meghatározó eleme a következő:

1. az agrárstatisztika, amely az EUROSTAT által koordinálva szerteágazó területeken nyújt statisztikai jellegű információkat az Unión belüli folyamatokról, a főbb tendenciákról (a szerteágazóságra példa, hogy a térinformatika és a távérzékelésen alapuló szántóföldi monitoring is az EUROSTAT Compendiumában szereplő modul);

2. a FADN (Farm Accountancy Data Network) az EU egyik legfontosabb információs rendszere (Magyarországon a németországi gyakorlatnak megfelelően a Tesztüzemi Rendszer elnevezés a leginkább elterjedt), feladata a gazdaságok pénzügyi folyamatainak, jövedelemhelyzetének nyomon követése;

3. a Piaci Információs Rendszer, amely egyrészt a termelőket tájékoztatja a főbb piaci folyamatokról, másrészt fontos feladata a brüsszeli apparátus információs igényeinek a kielégítése is;

4. végül a primer információs csoport negyedik eleme a támogatások elnyerését szolgáló információs rendszerek összessége, amelyek közül elsősorban az Integrált Igazgatási és Ellenőrző Rendszert indokolt kiemelni, amely lényegét tekintve „technikai jellegű” információs rendszer, és elsősorban az EU adminisztrációjának működését hivatott segíteni, kifizetések elszámolását, illetve ellenőrzését végzi.

A másodlagos vagy szekunder információs rendszerek közös jellemzői, hogy általában nem végeznek nagyobb tömegű közvetlen adatgyűjtést, információikat főleg a primer rendszerek adatbázisaiból nyerik. Céljuk egy-egy „szűkebb” terület speciális információigényének kielégítése. Közülük csak a Mezőgazdasági Számlák Rendszerére térünk ki, amely ugyancsak kötelező EU-rendszer. A számlarendszerre épülő feladatok az EU által megadott termékkörre vonatkozó egységes termelési, felhasználási, technológiai adatok összefogása révén a termelési érték, a hozzáadott érték és a jövedelempozíciók rövid távú előrejelzése, illetve az agrárpolitikai intézkedések várható hatásának prognosztizálása.

Az agrárstatisztika

Az Európai Unió a közösségi költségvetésből legnagyobb arányban részesedő mezőgazdasági támogatásokra tekintettel, az agrárinformációs rendszerrel szemben megkülönböztetett igényeket és követelményeket támaszt. Az információk döntő többségét az agrárstatisztika szolgáltatja, amely az Európai Unió statisztikai rendszerének egyik legfejlettebb alrendszerét képezi.

Az Európai Bizottságon belül működő 23 főigazgatóság közül a VI. számú főigazgatóság felelős a közös agrárpolitika megvalósításáért, „vezényléséért” és továbbfejlesztéséért. Az ehhez szükséges információk két csatornán keresztül: az Európai Unió statisztikai hivatalán, az EUROSTAT-on keresztül és közvetlenül a tagországoktól érkeznek a főigazgatósághoz. A tagországoktól közvetlenül érkező adatok főleg operatív irányítási célokat szolgálnak, elsődlegesen a piac helyzetéről adnak pontos, naprakész tájékoztatást.

Az agrárstatisztikai információk – amelyeket alapvetően agrárpolitikai, közgazdasági elemzési és általános információs célokra hasznosítanak – az EUROSTAT útján jutnak el a Bizottsághoz. Az EUROSTAT kizárólag az adott ország hivatalos statisztikai szervezetén keresztül történő adatszolgáltatást igényli. Ez a gyakorlatban annyit jelent, hogy a nemzeti statisztikai hivatalok által továbbított adatokat az EUROSTAT mintegy hitelesíti, és így adja át az Európai Bizottságnak. Magyarország esetében tehát a Központi Statisztikai Hivatal az EUROSTAT agrárstatisztikai adatszolgáltatója. Az EU csak ezeket az adatokat fogadja el hiteles információként. Az EUROSTAT természetesen nem pusztán adatátvevő és -továbbító szervezet, hanem az EU hivatalos statisztikai szolgálataként feladata a közösségi információs rendszerek kialakítása, továbbfejlesztése, az adatgyűjtések módszertani megalapozása, a tagországok statisztikai munkájának segítése, koordinálása. Az EUROSTAT-on belül a különböző szakterületeket igazgatóságok irányítják, a mezőgazdaság, az erdészet, a halászat és a környezet statisztikáiért külön igazgatóság (Directorate F) a felelős.

Mivel e tanulmánynak nem célja az agrárstatisztikával kapcsolatos kérdések részletes vizsgálata,² ezzel kapcsolatban csupán a következőkre kívánom felhívni a figyelmet.

A közösségi agrárstatisztika legerősebb tartóoszlopa a gazdaságszerkezeti felvételek rendszere, amely gazdag információforrásként szolgál az EU mezőgazdaságának helyzetéről, struktúrájáról, a gazdaságok társadalmi-gazdasági jellemzőiről. Magyarországon is csak a legfontosabb szakmai igényeket kielégítő Általános Mezőgazdasági Összeírás alapján kaphatunk valós képet a mezőgazdaság tulajdoni és üzemi-vállalati viszonyairól. Ugyanakkor a sikeres összeírás a feltétele annak is, hogy más – reprezentatív kiválasztás alapján készített – adatbázisok eredményeit reálisan értékelhessük és hasznosíthassuk. Ezért a jól előkészített és végrehajtott mezőgazdasági összeírás a magyar agrárstatisztika és informatika kulcskérdése.

A jelenleg is megfelelő pontosságú és gyorsaságú termelési statisztika kiterjed a termelés két fő erőforrására: a földterületre és az állatállományra, valamint a növénytermesztés és az állattenyésztés legfőbb jellemzőire. Hazánk mezőgazdasági termelési statisztikája az EU statisztikai követelményeit, már ma is mintegy 75-80 százalékban képes kielégíteni.

A magyar agrárstatisztika talán legnagyobb elmaradása az EU követelményeitől a mezőgazdasági üzemek (mindenekelőtt a különböző méretű és profilú magángazdaságok) működésének és teljesítményeinek rendszeres számbavételében és ezzel szoros összefüggésben a monetáris statisztika területén van. Különösképpen hiányosak az ökonómiai elemzést szolgáló információs alrendszerek. A monetáris statisztika alrendszerei közül az árstatisztika, illetve a munkaerő és a keresetek statisztikája területén kisebb-nagyobb kiigazításokra van szükség ahhoz, hogy az EU követelményeinek megfeleljenek.

1997 óta üzemszerűen működik a műholdas távérzékelésen alapuló szántóföldi növénymegfigyelés. A térinformatika és a távérzékelés ezzel az agrárirányítás döntéselőkészítő mechanizmusának nélkülözhetetlen részévé vált. A korszerű technika hatékonysága a belvízi helyzet objektív feltérképezésében is szerepet játszik. Az agrárinfor-

² Az agrárstatisztikával kapcsolatban részletes ismereteket közöl a Debreceni Agrártudományi Egyetemen szervezett „Agrárinformatika '99” konferencia kiadványa. Lásd: *Laczka Sándorné*: Mezőgazdasági statisztikai információs rendszer (32–35. old.); *Szabó Péter*: A mezőgazdasági számlarendszer a nemzeti számlarendszer tükrében (36–39. old.); *Gyimesi Kálmán*: Általános mezőgazdasági összeírás, 2000 (40–43. old.).

matika, ezen belül az agrárstatisztika számára is jelentős fejlődést biztosít az a földügy és a térképészet területén megkezdett, a közösségi vívmányok átvételével összefüggő munka, amely a földhivatali információtechnológiára és szolgálatfejlesztésre építve országos szinten kiemelt feladatokat hajt végre.

A Piaci Információs Rendszer

A piaci információs rendszerek fő feladata a piaci átláthatóság megteremtése, ami fontos előfeltétele a működő versenynek. Ez akadályozza meg ugyanis, hogy valamely értékesítési rendszer egyik szintjén a szokásos mértéket messze meghaladó profit halmozódjék fel, mégpedig általában más szintek rovására. A mezőgazdasági termelők számára a piaci átláthatóság azt jelenti, hogy termékeikért azt a bevételt kapják, amely a piacon reálisan elérhető. A kereskedelemnek és a feldolgozóknak is szükségük van piaci átláthatóságra annak érdekében, hogy feladataikat a lehető leghatékonyabban teljesíthessék.

A mezőgazdasági piaci információk különösen a mezőgazdasági termelők piaci esélyeit javítják. A túlkínálat és a hiány ismeretében ugyanis információt kapnak arról, mikor és hol kínálkozik termékeik eladására a legkedvezőbb alkalom. Ezenkívül a piaci információknak valamennyi lehetséges partner számára hozzáférhetőnek kell lenniük, ugyanis csak ez teszi lehetővé, hogy a piacon az az ár alakuljon ki, amely az adott piaci helyzetnek legjobban megfelel.

Az EU piaci és árinformációs struktúrája lényegében az információ felhasználói alapján bontható két csoportra:

- a piaci szereplők információs igényeit kielégítő információs rendszerekre,
- a központi irányítás, illetve elsősorban az EU Bizottság VI. Főigazgatósága (DG VI) elvárásainak megfelelni képes piaci (statisztikai) adatszolgáltató rendszerekre.

A két rendszercsoport között van bizonyos átjárhatóság, és ezért több EU-tagállamban a két rendszer egymással szoros kapcsolatban működik. Erre példa Franciaország, ahol a SNM (Services des Nouvelles des Marchés – Piaci Információs Szolgálat) közvetlenül a Mezőgazdasági Minisztériumhoz tartozik, és információival mind az országos és az EU-hatóságok, mind pedig a gazdasági résztvevők igényeinek megfelel. Ettől gyökeresen eltérő a szervezeti struktúra a Német Szövetségi Köztársaságban, ahol a piaci szereplők információs igényeinek kielégítésére külön szervezet jött létre, a ZMP (Zentrale Markt- und Preisberichtsstelle für Erzeugnisse der Land-, Forst- und Ernährungswirtschaft GmbH – Mező-, Erdő- és Élelmiszergazdaság Termékeinek Központi Piac- és Árfigyelő Szolgálat). Megint más a helyzet Hollandiában, ahol szakmai szervezetek (Produktschappen), szövetségek és értékesítési társulások foglalkoznak a piaci és árinformációs rendszerek működtetésével.

A brüsszeli adminisztráció a tagországoktól pontosan meghatározott mechanizmus szerint igényel piaci (statisztikai) információkat. Az adatközlési kötelezettséget termékpályánként eltérően írja elő a Bizottság. Az adatszolgáltatást a VI. Főigazgatósághoz kell eljuttatni. Az adatszolgáltatásért minden tagországban az agrártárca felel.

Magyarországon a médiumok révén széles körben elérhető piaci információs rendszer az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézetben (AKII) működik. Az információs rendszer főbb célcsoportjai, információi és jellemzői a következők.

Az elmúlt években PHARE-koordinációban végrehajtott fejlesztés eredményeként kiépült az EU-konform Piaci Információs Rendszer a búza, a kukorica, a vágósertés, a vágómarha és a tej ágazatokra. Az adatgyűjtés kéthetente (a tej esetében havonta) történik. Az információgyűjtés és -feldolgozás, illetve a közzététel közötti idő maximum 3 nap. A termékpályák piaci helyzetéről az adatgyűjtéssel megegyező gyakorisággal jelentés készül, amelyet a médiumok révén, valamint bulletin formájában is azonnal közzétesznek. Az adatszolgáltatók – a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően – a feldolgozó-, felvásárló szervezetek. Az adatok köre kiterjed a felvásárlási (input) árakra és mennyiségekre minőség szerinti részletezettséggel, valamint néhány feldolgozott (output) termék termelői árára és a fogyasztói árakra. Szóbeli és adatszerű információkat is begyűjtenek a főbb piaci folyamatokról és a várható tendenciákról. Mindemellett a kiadott bulletinek hazai és nemzetközi tőzsdei árakat is tartalmaznak, valamint a főbb nyugat-európai országok piaci tendenciáinak egy részéről is tájékoztatnak.

A rendszernek a kilencvenes évek első felében kialakított információs eleme a zöldség-gyümölcs, a vágott virág fogyasztói és nagybani piaci kereskedelméről tájékoztat. A Magyarországon működő fogyasztói piacok közül 50 jelentősebb tartozik a megfigyelés körébe, a nyolc nagybani piac közül pedig öt. Az ország összes zöldség-gyümölcs, illetve vágottvirág-termelésének mintegy 40 százalékát kínálják a rendszerhez tartozó piacok. Az árakat naponta, illetve hetente két alkalommal viszik be az AKII központi számítógépébe modemen keresztül. Az adatok feldolgozása folyamatos, és a kész táblázatok már a bevétel napjának délelőttjén megjelennek a magyar televízió képújságjában. A heti összefoglaló adatokat nyomtatott formában teszik közzé. Adott a lehetőség a modemen keresztül közvetlen csatlakozásra is. Ez az alrendszer hetente közöl adatokat a bécsi, a milánói, illetve a főbb németországi piacokról, valamint a környező országok néhány nagyobb határmenti városából is gyűjt piaci áradatokat.

Az 1997–1999. években kéthetente jelentek meg a burgonya információs alrendszer kiadványai, amelyeknek adatgyűjtési, -feldolgozási és -közlési struktúrája holland–magyar közös program keretében alakult ki. A projekt befejeztével az önálló burgonya bulletin megszűnt, de főbb elemeit beépítették a kéthetente megjelenő zöldség-gyümölcs bulletinbe.

A Piaci Információs Rendszer részeként működik a sertésállományra vonatkozó előrejelző rendszer. A prognózisok készítéséhez számítógépes program készült, ami a KSH négyhavonta megjelenő tényadatai mellett figyelembe veszi a tenyésztés technikai–technológiai paramétereit, valamint a piaci folyamatok alakulását is.

Mint látható, az adatközlési rendszer döntően a szorosan szabályozott termékkörre épült ki. A későbbiekben ezt kell kiterjeszteni a többi termékpályára is. Ez a munka ebben az évben sorrendben a következő termékekre terjed ki: vágócsirke, cukorrépa, napraforgó, alma, vöröshagyma.

Az élelmiszergazdaság piaci tevékenységét bemutató információk jelentős része az AKII mellett a KSH-tól, a Kopint-Datorgtól, az Agrárintervenciók Központtól (AIK) és az Agrárrendtartási Hivataltól (ARH) származik. A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (FVM) keretei között működő ARH saját adatgyűjtést nem végez, a törvényi előírásból adódóan fokozottan támaszkodik a terméktanácsoktól gyűjtött, piaci információkra.

A Tesztüzemi Rendszer³

A politikai kezdeményezések és döntések megalapozásához az Európai Unió Bizottságának szüksége van:

- információkra az üzemek jövedelmi szintjéről,
- elemzésekre a politikai döntések lehetséges hatásairól.

A Bizottság ezeknek a feladatoknak az ellátására hozta létre a Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózatot (Farm Accountancy Data Network – FADN), amely valamennyi EU-tagállamra kiterjedő reprezentatív adatgyűjtési rendszer. Ez évente biztosít adatokat a Bizottság számára, felmérése lefed minden, az üzemekben folytatott mezőgazdasági tevékenységet. Emellett nem az ágazat keretei közé tartozó egyes tevékenységekről is gyűjt adatokat (például falusi turizmus, erdészet).

A reprezentatív adatgyűjtésben kulcsszerepet tölt be a kiválasztási terv, amelynek elkészítéséhez viszont ismerni kell az „alapsokaságot”, azaz a megfigyelésbe bevont gazdasági egységek összességét. A Bizottság pragmatikus szempontok szerint határozza meg az FADN megfigyelési körét. Így a vizsgálatba csak a fő munkaidőben vezetett üzemek kerülnek be. Főmunkaidős üzemnek az minősül, amely elég nagy ahhoz, hogy a gazdálkodó tevékenységének nagyobb hányadát itt folytassa, s amelyből elég jövedelem biztosítható a család megélhetéséhez. Az alapsokaságról a nemzeti statisztikai hivatalok gazdaságszerkezeti összeírásai szolgáltatnak információkat.

Az FADN megfigyelési körén belül nagy eltérések vannak az üzemek között. Ahhoz, hogy a kiválasztott minta ezen változatosságot tükrözze, a mintavétel előtt el kell végezni a sokaság rétegezését. A rétegezés olyan statisztikai eljárás, amelyet a mintavétel hatékonyságának növelésére használnak, annak érdekében, hogy a sokaság megfelelő képviseléséhez szükséges üzemek száma minél kisebb legyen. A rétegezés során az üzemeket megközelítőleg homogén csoportokba sorolják, s minden csoportból választanak üzemet a mintába.

A Bizottság széles körben használja ezt a technikát, s három kritériumot alkalmaz a rétegezésnél:

- a földrajzi fekvést (társág),
- a gazdasági méretet,
- a gazdálkodás típusát.

Magyarországon 1996-ban kezdődött meg a Tesztüzemi Rendszer szervezése és működtetése német szakemberek részvételével, és az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet a tesztüzemi információs rendszer bázisintézménye. Az Intézet feladata a hálózat működésének szervezése, szabályozása, az érintett intézmények – Európai Bizottság, FVM, KSH, érdekképviseleti szervezetek és kamarák – közötti együttműködés fenntartása, az adatok ellenőrzése, feldolgozása, elemzése, továbbá az eredmények közzététele. Más szervezetekkel együttműködve az Intézet végzi a rendszer teljes mértékű EU-harmonizációjából adódó módszertani fejlesztéseket is.

³ E téma összefoglalásához felhasználtam Kovács Gábor – Keszthelyi Szilárd: A Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat az Európai Unióban című tanulmányát (*Gazdálkodás*, 1998. évi 2. sz. 52–57. old.), valamint a Farm Accountancy Data Network, An A – Z methodology (Brussel – Luxembourg, 1989) című dokumentumot.

A tesztüzemek – vagyis az információszolgáltatásra önként vállalkozók közül kiválasztott üzemek – adatainak gyűjtése és elemzése a következő területekre terjed ki:

- az üzemek méretében és a tulajdoni viszonyokban bekövetkező változások (életképes gazdaságméret, a földtulajdon és a földhasználat kérdései);
- a termelés anyagi–műszaki feltételeinek változása (a beruházások alakulása, a termelőkapacitások cseréje, korszerűsítése);
- a termelés és a termelési szerkezet alakulása (a termelés ésszerű növelése; a természeti adottságok jobb kihasználása, az üzemi jövedelmek növelését eredményező termelés szerkezeti változások);
- a foglalkoztatottság, a munkatermelékenység, a mezőgazdasági jövedelmek alakulása;
- a termékek, a termelési folyamatok hazai és nemzetközi versenyképességének alakulása, a mezőgazdasági termékek előállításához felhasznált természetes ráfordítások, valamint a termelés költségének és jövedelmezőségének bemutatása;
- az agrártámogatások hatása a versenyképességre és a jövedelmezőségre.

A feldolgozott adatokat az AKII kiadvány formájában évente megjelenteti. E kiadvány nagymértékben igazodik az EU-Bizottság „Eredmény-beszámolójához”, lényegében minden olyan információt tartalmaz, amellyel a vizsgált üzemek gazdálkodása jellemezhető.

1997-ben hat megyére (Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Fejér, Hajdú-Bihar, Somogy, Vas) terjedt ki az adatgyűjtés, és 500 üzemet fogott át. A vizsgált üzemek köre az 5 hektárnál nagyobb területen gazdálkodó vagy 5 számosállatnál többet tartó egyéni gazdaságokból és gazdasági szervezetekből áll. Az üzemeket mezőgazdasági tájkozterek szerinti elhelyezkedésük, méretük és termelési profiljuk figyelembevételével választották ki. 1998-ban tovább bővült az adatszolgáltatásban részt vevő megyék köre (Pest, Bács-Kiskun, Tolna, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Zala, Baranya), s így már 12 megyében folyt a munka hét könyvelőiroda közreműködésével. Mindez mintegy 1200 üzem adatszolgáltatását jelentette. 1999-ben további két megyével (Heves és Győr-Moson-Sopron) bővült a hálózat. Idén újabb három megye bevonására került sor.

A KSH korábbi adatai szerint – amelyeket reményeink szerint az ez évi teljes körű összeírás pontosít és megbízhatóbbá tesz – a magyar mezőgazdaságban mintegy 70 ezer olyan üzem található, amelynek mezőgazdasági területe 5 hektárnál nagyobb vagy 5 számosállatnál több állatot tart. Ezek többsége részmunkaidős családi gazdaság, de mivel ezek súlya összességében jelentős, a mintából való kihagyásuk nem engedhető meg. A 70 ezer gazdaság az ország termőterületének hozzávetőlegesen 72 százalékát használja és állatállományának 68 százalékát tartja. Ha Magyarországon – szemben az EU rendszerén belüli 1,5 százalékos átlagos kiválasztási aránnyal – egyelőre 3 százalékos mintavétellel számolunk, akkor a tesztüzemi hálózat teljes kiépülését feltételezve

- 350-400 jogi személyiségű gazdasági társaság és szövetkezet,
- 1600-1800 egyéni gazdaság,
- összesen mintegy 2000-2100 üzem

kiválasztására, illetve önkéntes adatszolgáltatására van szükség. A kívánt üzemszám elérése a 2001-2002. évekre tervezhető.

Magyarországon a területi munkát a megyékben könyvelőirodák végzik. Ez a struktúra a német modellnek felel meg, ahol ugyancsak a minisztérium és könyvelőirodák működnek együtt. Ezt a szisztémát követi Spanyolország és Luxemburg is. Ugyanakkor az

EU többi tagországában meglehetősen változatos, sokszínű a különböző szervezetek közötti együttműködés a tesztüzemi adatgyűjtésben. A munkában részt vesznek minisztériumi területi szervezetek, gazdaszövetségek, agrárkamarák, agroökonómiai irányítási központok, egyetemek és szaktanácsadó szervezetek is. Végeredményben a 15 tagországban kilencféle koordinációs forma létezik.

Az Integrált Igazgatási és Ellenőrző Rendszer

Az Integrált Igazgatási és Ellenőrző Rendszer (Integrated Administrative and Control System – IACS) – a továbbiakban Integrált Rendszer – az EU primer információs rendszerének negyedik eleme. Rendeltetése alapjaiban különbözik a többi primer rendszertől. Míg ugyanis a statisztikai, a piaci információs és a tesztüzemi rendszer döntően a gazdaságpolitikai döntések megalapozását, utólagos kontrollját szolgálja, addig az Integrált Rendszer elsősorban, sőt kizárólagosan a Közös Agrárpolitika egyik meghatározó elemének, a kompenzációs (vagy direkt) támogatásoknak az odaítélését, illetve az odaítélés jogosságának ellenőrzését szolgálja, azaz „technikai jellegű” információs rendszer.

A kompenzációs támogatási konstrukciónak a bevezetése azonban hatalmas többletfeladatot jelentett mind a közösségi intézményeknek, mind a nemzeti és regionális szervezeteknek, mind az egyes gazdálkodóknak. A támogatások igénybevételének szabályozása, a támogatási kérelmek benyújtása, ellenőrzése, a kifizetések engedélyezése és lebonyolítása, az esetleges visszaélések felderítése és szankcionálása részletes adatszolgáltatást, bonyolult nyilvántartások egységes rendszerét, a támogatott objektumok (vetésterületek, állatok) megbízható azonosítását tette szükségessé. Ezt szolgálta az Integrált Rendszer kialakítása,⁴ amely lehetővé tette, hogy a gazdák egy támogatási jogcímre csak évente egyszer nyújtsanak be támogatási kérelmet, ami egyúttal a megfigyelés és ellenőrzés alapjául is szolgál. Ez a rendszer szolgálja a gazdálkodók támogatási célú regisztrációját is. Ha a gazdálkodó az Integrált Rendszer keretei közé sorolt bármely támogatásra jelentkezik, ki kell töltenie egy olyan nyomtatványt is, amely gazdasága adatait részletesen tartalmazza. Ez biztosítja, hogy az EU kompenzációs támogatásából részesülő termelőről a lehető legrészletesebb információk álljanak rendelkezésre. Ezért a termelőnek a kérdőívek kitöltésekor szinte teljesen „átláthatóvá” kell tennie magát.

Az Integrált Rendszer keretében begyűjtött adatokat az EU-adminisztráció szigorúan ellenőrzi, ami súlyos terheket ró az igazgatási szervekre is. Az EU munkatársainak a helyszínen kell ellenőrizniük a területtámogatási kérelmek öt százalékát, illetve az állattartásra vonatkozó kérelmek tíz százalékát. Az arányt növelni kell az egyes régiókban, ha a korábbi ellenőrzések során ott jelentősebb szabálytalanságokat állapítottak meg. „Tévedések” esetén pedig szigorúak a szankciók. Megbüntetik a termelőt, és azt az országot is amelynek termelői valótlan adatokat közöltek. Az a gazdálkodó, aki hibázik az adatgyűjtő tömb kitöltésénél, és ennek következtében többlettámogatást vesz fel, ha a tévedés 3 és 20 százalék közötti, a támogatási többlet kétszeresét kell büntetésként megfizetnie; ha a „tévedés” 20 százalék feletti, nem fizetnek támogatást és a gazdát a következő naptári évre kizárják a kompenzációs támogatási rendszerből. A tagországokat pedig úgy

⁴ Az igazgatási és ellenőrzési mechanizmusoknak az új helyzethez való hozzáigazítása, hatékonyságuk növelése céljából a Közösség – a Tanács 1992. november 27-i 3508/92 számú rendeletével – kötelezte a tagországokat az Integrált Adminisztrációs és Ellenőrző Rendszer létrehozására.

szankcionálja a brüsszeli adminisztráció, hogy olyan mértékben csökkenti az országnak adott kompenzációs támogatási keretet, amilyen arányban hibát találtak a minta tételes ellenőrzésénél.

Magyarország az Integrált Rendszer kialakításában a legfelkészületlenebb. Tulajdonképpen sem szakmailag, sem pedig szervezetenként ez ideig nem tettünk lépéseket a rendszer kialakítására. Ez még abban az esetben sem elfogadható, ha tudatában vagyunk annak, hogy az EU közel sem egységes a jelölt országok kompenzációs támogatásokhoz való hozzájárulását illetően. Az Unió tisztségviselői és az egyes tagországok funkcionáriusai közül többen – igaz nem hivatalos minőségben – úgy nyilatkoztak, hogy mivel a tagjelölt országok 1992-ben nem szenvedtek el a KAP reformjával összefüggő árvesztéseket, és a csatlakozás egyébként is növelni fogja a taggá váló országokban a termelői árakat, kompenzációs támogatásra sem jogosultak. A csatlakozni szándékozó országok véleménye ezzel szemben az, hogy az Unió alapját képező Római Szerződés egyenlőségi alapelveivel ellentétes és diszkriminatív megoldást jelentene a később csatlakozóktól a terület- és állatállomány-alapú támogatások megtagadása.

Akárhogy is alakulnak az EU-n belüli erőviszonyok, akármilyen irányban is változik a KAP, a csatlakozás után esélyünk sem lehet a támogatások igénybevételére abban az esetben, ha nem rendelkezünk megfelelő információs rendszerrel a támogatási jogosultság bizonyítására, mégpedig termelőnként, gazdaságunként is. Ezért halaszthatatlan feladat Magyarországon az Integrált Igazgatási és Ellenőrző Rendszer mielőbbi átvétele, szervezése és működésbe állítása. A rendszer kiépítése azonban hazánkban is minden bizonnyal több évet vesz majd igénybe. Nem kis feladatról van ugyanis szó. Franciaországban például csak a működés technikai megalapozása (hardver, szoftver) 70 számítástechnikus 2 évi munkáját igényelte.

Megítélésem szerint az Integrált Rendszer működtetésének szorosan kell csatlakoznia a támogatási kifizetések lebonyolításához. Magyarországon a jelenlegi elképzelések szerint az Agrárintervenciós Központ (AIK) válik a támogatások befogadását, a pénzügyi utalványozást és a könyvviteli nyilvántartást végző Kifizető Ügynökséggé az uniós csatlakozásig rendelkezésünkre álló időszakban. Az Integrált Rendszer kiépítésével kapcsolatos szervezeti döntés során erre figyelemmel kell lenni, és tekintettel kell lenni az uniós előírásokra is.

A Mezőgazdasági Számlák Rendszere

A Mezőgazdasági Számlák Rendszerét (Economic Accounts for Agriculture – EAA) a Nemzeti Számlák Rendszeréhez kapcsolódva – e rendszer úgynevezett szatelit számlájaként – az EU agrárpolitikai információigényeihez igazodva alkották meg. A rendszer keretében a mezőgazdasági tevékenységről átfogó és részletes elemzésekre is alkalmas képet lehet kapni. (A mezőgazdasági tevékenység keretébe a nemzetgazdaság valamennyi mezőgazdasági tevékenysége beletartozik, végezzék azt bármely nemzetgazdasági ágban.) A Mezőgazdasági Számlák Rendszerét (továbbiakban MSZR) nemcsak országos szinten, hanem regionálisan is el kell készíteni, illetve működtetni. Az MSZR a mezőgazdasági termelést, annak felhasználását, a termelés ráfordításait és a jövedelem alakulását összefüggő rendszerben írja le.

A Mezőgazdasági Számlarendszer kidolgozása, modellek és szimulációk fejlesztése az EUROSTAT által megszabott irányelvek szerint 1996 ősze óta folyt az Agrárgazdasá

gi Kutató és Informatikai Intézetben. Az Intézet keretei között történt az adatok feldolgozása, az aggregált értékekből eredő, a statisztikai adatfelvétel hiányosságaiból származó nehézségek kiküszöbölése, az előzetes becslések elkészítése, valamint az alternatív agrárpolitikai döntésekhez szükséges elemzések kimunkálása. Ez a hatalmas munka azonban nem lett volna elvégezhető partnerintézmények – a Központi Statisztikai Hivatal, a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, a Pénzügyminisztérium és a Gödöllői Agrártudományi Egyetem – közreműködése nélkül.

A kidolgozott rendszer már most megteremti annak lehetőségét, hogy negyedévenként előrejelzések, becslések készüljenek. Lehetőséget kínál arra is, hogy a későbbiekben segítségével a prognózisokon túl különböző hatásvizsgálatok is készülhetnek.

A KSH-nak már a korábbi években is az volt a véleménye, hogy az MSZR működtetését a Hivatal keretei között kell végezni. Ennek a feltételei 1999-ben megteremtődtek, így a Mezőgazdasági Számlarendszert a továbbiakban a KSH koordinálja együttműködve a felsorolt intézményekkel. Az MSZR-re épülő prognosztikai munkát, illetve a hatásvizsgálatokat ugyanakkor továbbra is az AKII végzi. Kétségtelen, hogy az EU-ban a most kialakított felelősségi struktúra az elterjedtebb, ennek az az oka, hogy az MSZR közösségi szintű koordinációját az EUROSTAT és nem pedig a DG VI. végzi.

Néhány következtetés

Mint e tanulmányból is kiolvasható, a döntéseket megalapozó legfontosabb háttérinformációkat jelenleg a Központi Statisztikai Hivatal és az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet szolgáltatja. Kívülük azonban nagyon sok szervezet foglalkozik agrárinformációk gyűjtésével és feldolgozásával. Véleményem szerint a jövőben az agrárinformációs rendszer fejlesztését és működtetését a jelenlegi szereplők között kell vertikálisan és horizontálisan megosztani.

Horizontális megosztáson azt értem, hogy az agrárinformációs rendszerben az egymás mellett összehangoltan létező adatbázisok „gazdái” különböző szervezetek, amelyek alapvetően a saját működésükhöz szükséges, illetve az alapfeladatuknak megfelelő – de bizonyára mások érdeklődésére is számot tartó – adatokat kezelik. Így például aligha vitatható, hogy az agrártárca hatósági jogosítványaival összefüggő feladatok az illetékes minisztériumi szakfőosztályokhoz kapcsolódjanak. Az is célszerűnek tűnik, hogy az agrárágazat irányítási információs rendszeréhez kapcsolódó gazdaság- és ágazatirányítási adatbázisok legtöbbjét a KSH és az AKII felügyelje és szervezze. Ugyanakkor az is egyértelmű, hogy nem szabad például elvitatni a köztestületi agrárkamaráknak (és az érdekképviselőeknek) azt a jogát, hogy a termelők informálását közvetlenül szolgáló adatbázisokat szervezzenek.

Vertikális tagoláson azt értem, hogy az egyes adatbázisok működtetése során is együttműködhetnek a különböző szervezetek. Ez különösen a gazdaság-, illetve az ágazatirányítási adatok esetében célszerű. Megvalósíthatónak tartom például, hogy az ágazati ráfordítás-hozam, illetve költség-jövedelemviszonyokat feltáró adatokat az AKII koordinálásával az agrár egyetemek gyűjtsék. Ugyanakkor más alrendszereknél más szervezetek tölthetnék be ezt a szerepet. Az egyetemeknek és főiskoláknak mint regionális információs központoknak több előnye várható. Nem kell új szervezetet létrehozni, ezért költségtagarékosabb. Könnyebben alakulhat ki bizalmi viszony az adatgyűjtő és az adat

szolgáltató között. A gyűjtött és elsődlegesen feldolgozott adatbázis segítené az oktatást és az egyetemi kutatást. (Ez a szervezeti struktúra több vonatkozásban az angliai modellnek felel meg.)

Az agrárstatisztikai és -információs rendszerek stabilitásának megteremtésénél bevált uniós gyakorlat a működő rendszerek törvényi háttérének biztosítása, amely szilárd kereteket teremt a feladatok meghatározásához, a kapcsolódási pontok kijelöléséhez, illetve a rendszer-finanszírozás megoldásához. Magyarországon ezen a területen is vannak feladatok. A statisztikai adatgyűjtés döntően az Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program (OSAP) keretében szabályozott, az Általános Mezőgazdasági Összeírásnak pedig külön törvényi háttere van. A Tesztüzemi Rendszer működtetésének keretfeltételeit az agrár-gazdaság fejlesztéséről hozott 1997. évi törvény biztosítja. Ugyanakkor a Piaci Információs Rendszer és az Integrált Igazgatási és Ellenőrző Rendszer kialakítására, működtetésére és finanszírozására a mai napig sincs törvényi felhatalmazás, ami jelentős bizonytalanságot okoz.

Végül néhány gondolat erejéig célszerű kitérni az adatszolgáltatóknak az információs rendszerekkel kapcsolatos kötelezettségeire és lehetőségeire is. Meg kell teremteni Magyarországon is az esélyegyenlőséget a termelők részére az információkhoz való hozzájutásban. Biztosítani kell, hogy valamennyi termelő ugyanakkor rendelkezésre álló, ugyanazon információk birtokában hozhassa meg döntéseit, egyik sem kerülhet előnybe vagy hátrányba ezen a téren.

A termelők igénylik az információt. Miből keletkezik azonban az információ? Részben azokból az adatokból, amelyeket a gazdától származnak és a statisztika vagy valamely más információs rendszer keretében gyűjtenek be. Ebből következik, hogy a termelőknek, vállalkozóknak az információs társadalomban nem kevés az adatközlési feladata. Nem tartható fenn az az állapot, illetve az a szemlélet, amely a gazdák körében általánosan elterjedt: „nem adok információt, mert az állam úgyis arra használja fel, hogy tovább zsigereljen”. Meg kell tudni értetni a termelőkkel, hogy az információs rendszer nem azt a célt szolgálja, hogy az ő életét nehezítse. Sőt! A fejlett piacgazdaságú országokban a mezőgazdasági információs rendszereknek éppen az a célja, hogy segítségükkel biztosítani lehessen az agrártermelők és a nemzetgazdaság más ágazataiban dolgozók jövedelmének kiegyenlítését.

Amikorra Magyarország az EU-tagállamok sorába lép, a hazai termelőknek már fel kell készülniük az EU információs rendszerével való találkozásra. Ha élni akarnak a Közös Agrárpolitika nyújtotta pénzügyi lehetőségekkel, vagyis hozzá akarnak jutni a támogatásokhoz, nyitottá kell válniuk az adatszolgáltatásra. Márpedig itt sokkal több, sokkal „kényesebb”, és valósabb adatokat kell közölni, mint ami a jelenlegi hazai agrárinformaticai (és statisztikai) gyakorlatban megszokott.

Talán e rövid gondolatsorból érzékelhetővé vált, hatalmas a feladat, amely előttünk áll. El kell tudni érni, hogy a gazdák is eligazodjanak az információs társadalomban. Akár kisgazdaságok tulajdonosai, akár nagyüzemekben dolgoznak, ismerniük kell jogait, kötelezéseiket, és ismerniük kell lehetőségeiket, hogy azokkal élhessenek. Ehhez meg kell kapniuk minden segítséget, fel kell készíteni őket erre.

SUMMARY

The EU-harmonisation of the agro-information systems is a pressing task because it can promote our EU accession and the achievements of these systems contribute to the effective representation of the Hungarian views in the course of the accession talks. The present study offers some outlines of the agro-information structures of the European Union then the essential information systems and the main characteristics of their operation are indicated such as Statistics, the Market Information System, the Test Operation System, the Integrated Management and Control System and the System of Agricultural Accounts. The present status of the harmonisation in Hungary is also described. Finally, the study draws some conclusions offering a few proposals and mentions some obligations and possibilities the data suppliers may have in relation of the information systems.

A GAZDASÁG FOGALMA MAGYARORSZÁG ÉS AZ EU MEZŐGAZDASÁGI STATISZTIKÁJÁBAN

LACZKA SÁNDORNÉ – SZABÓ PÉTER

Az 1999. évi XLVI. törvény szerint végrehajtandó Általános Mezőgazdasági Összeírás (ÁMÖ) eredményeinek elemzése, a megfelelő következtetések levonása nehéz feladat, már előzetesen is gondolkodásra készíti az adatokat előállító és elemző statisztikusokat és a felhasználókat egyaránt. A statisztikusnak már az összeírás előkészítése során gondolnia kell arra, hogy kielégítse a statisztikus szakma hazai és nemzetközi módszertani előírásait, és hogy a felhasználók részére biztosítsa a gazdaság és a társadalom legkülönbözőbb szempontjaira is kiterjedő elemzések készítésének lehetőségét. Jelen tanulmányban a statisztikusokat és a felhasználókat egyaránt foglalkoztató néhány kérdést s azok esetleges megoldási lehetőségeit kíséreljük meg felvázolni.

A gazdaság fogalma általában

A mezőgazdasági összeírások feladata, hogy az ország mezőgazdaságáról minél pontosabb képet adjanak. Ehhez elengedhetetlen az adatszolgáltatási egységek – azaz a gazdaságok – teljes körű felkeresése. Már a múltban is, de napjainkban még gyakrabban felmerül a kérdés, hogy mit is nevezünk gazdaságnak. Ennek oka, hogy a különböző gazdálkodási egységek rendkívül széles határok között szóródnak, termelésük célja, technológiája, eszközállománya szélsőséges határok között alakul.

Az EU jelenlegi gyakorlata sem jelöl meg egységes határokat. Egyrészt megkívánja a maximális lefedettséget, azaz a mezőgazdasági tevékenység minél teljesebb megfigyelését, másrészt több tekintetben csak bizonyos határok feletti gazdaságok számbavételét írja elő. A probléma kulcskérdésként vetődik fel a tipológia és a mezőgazdasági számlarendszer¹ oldaláról is.

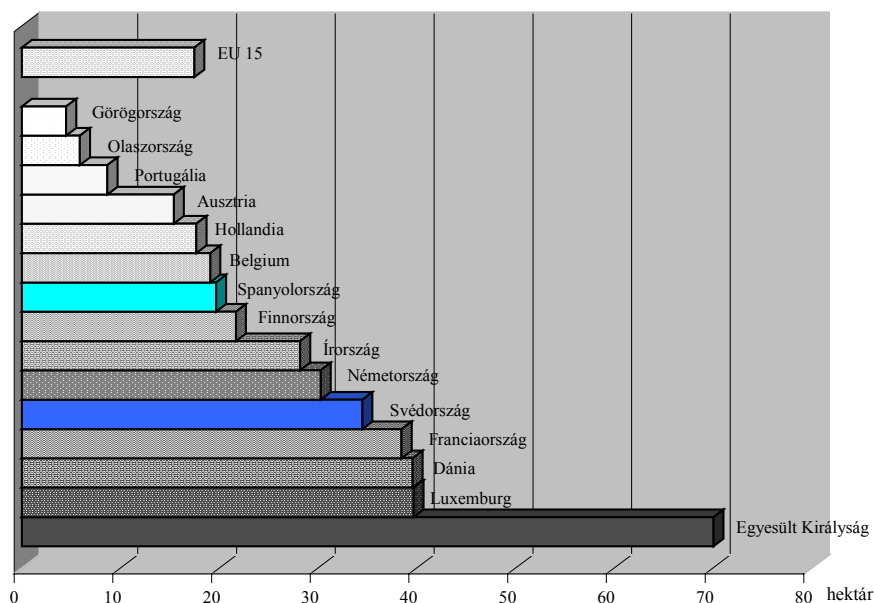
Az adatszolgáltatói kört csak úgy határozhatjuk meg, ha definiáljuk a megfigyelés körébe vonható adatszolgáltatók méretét, azaz azt a határt, amely alatt az érintett tevékenységet végzők nem tartoznak a megfigyelés körébe. E határ (küszöbérték) felettiiek alkotják a mezőgazdasági összeírás alapsokaságát, ezeket nevezük gazdaságnak.

¹ A Mezőgazdasági Számlák Rendszere (Economic Accounts for Agriculture – EAA) olyan összefüggő makro elszámolási (könyvelési) rendszer, amely magába foglalja a mezőgazdasági termelést, jövedelmet, beruházást, értékcsökkenést stb., és amely a mezőgazdaság sajátosságainak figyelembevételével szorosan illeszkedik a teljes nemzetgazdaságra kiterjedő Nemzeti Számlarendszerbe.

Az EU módszertani előírásai szerint a mezőgazdasági alapösszeírásoknak ki kell terjedni minden olyan egységre, amely önálló technikai–közgazdasági egységnek tekinthető, önálló irányítása van, és mezőgazdasági terméket állít elő. Ugyanakkor a küszöbérték meghatározásakor biztosítani kell, hogy a megfigyelésből kimaradtak együttes hozzájárulása az összes Standard Fedezeti Hozzájáruláshoz² (Standard Gross Margin – SGM) egy százalék vagy annál kevesebb legyen. E „lefedettségi kritérium” teljesítése érdekében a jelenlegi EU-tagországok is országonként más-más küszöbértéket határoznak meg. Közös jellemzőjük az, hogy a megfigyelés kiterjed valamennyi mezőgazdasági tevékenységet végző egységre, amely legalább egy hektár területet használ mezőgazdasági célra, vagy ennél kisebb a területe, de bizonyos mennyiségű terméket értékesít, avagy felülmúl bizonyos egyéb fizikai vagy értéki határt.

Érdekes példa a Hollandiában alkalmazott küszöbérték, amely 3 Európai Méret Egységben (European Size Unit – ESU) határozza meg a gazdaságméret alsó határát. Ez a gazdaságméret körülbelül 3 hektár őszi búza vagy 1,6 hektár cukorrépa termésével egyenértékű. Hangsúlyozni kell, hogy Hollandiában ez a számunkra magas küszöbérték is biztosítja, hogy a mezőgazdaság bruttó termelésének 99 százalékát előállítók bekerüljenek a megfigyelték körébe.

Az átlagos gazdaságnagyság az EU tagállamaiban, 1995

Az Unió jelenlegi tagországaiban – amelyekre a jelenlegi szabályozást megalkották – az átlagos gazdaságméret meghaladja a 17 hektárt. (Lásd az ábrát.)

² Fedezeti Hozzájárulás: a gazdaságok által előállított termékek és nyújtott szolgáltatások termelési értéke és a változó költségek közötti különbség.

Az EU-tagországok közül a hazánkhoz hasonlóan nagyszámú apró gazdaság főként a mediterrán országokban – elsősorban Görögországban és Olaszországban – található. (Az 1991-es és az 1994-es összeírás adatai alapján számított egy gazdaságra jutó hazai átlagérték – beleértve a gazdálkodó szervezeteket is – hasonló értéket mutat.) Ez a struktúra Magyarországon az elmúlt száz esztendő folyamán a tulajdoni változások ellenére is jellemzőnek volt tekinthető, a hetvenes években a kistermelés fokozott térhódításával a családi gazdaságok száma még nőtt is.

A magyar mezőgazdaság sajátos – a jelenlegi EU-tagországok átlagától eltérő – gazdaságszerkezetét ma még csak a legutóbbi teljes körű felvétel (ÁMÖ'91) adataival tudjuk bemutatni. E teljes körű összeírás alkalmával 1576 állami gazdaságot és vállalatot, 1501 szövetkezetet és 1396 ezer kistermelő gazdaságot tartott nyilván a statisztika. A mai értelemben vett gazdálkodó szervezetekre (állami gazdaságok, vállalatok és szövetkezetek) vonatkozó új módszertani szempontok alkalmazása ugyan nem problémamentes, mégis az egyszerűbben megoldható feladatok közé tartozik. A lefedettség biztosítása, a küszöbérték és az ezzel szorosan összefüggő gazdaságfogalom meghatározása lényegesen nehezebb a közel másfélmillió kistermelői körre vonatkozóan.

Az 1991-ben megfigyelt 1,4 millió „kistermelő” gazdaság termelési szerkezetének vizsgálatát az összeírást követő években OTKA-kutatás keretében végeztük. A vizsgálatok elsősorban a gazdaságméret, illetve a tágabb értelemben vett tevékenységi típusok szerinti elemzésre terjedtek ki.

Tekintettel arra, hogy a kilencvenes évek első felében SGM-számításokat még nem végeztek, a gazdaságméret vizsgálatához a termelőegységekben előállított mezőgazdasági termékek számított bruttó termelési értékét használtuk fel. Ez a bruttó termelési érték nem az egyes gazdaságok tényleges termelése, hanem átlagárak és hozamok alapján becsült érték volt. A számítások alapjául a termékmérlegek³ szolgáltak. Ez idő tájt a bruttó termelési érték volt az egyetlen értékmutató, melynek segítségével a különböző természetes mértékegységekben kifejezett adatok (földterület művelési áganként, állatállomány állatfajonként) összegezhetővé váltak.

1. tábla

*A kistermelő gazdaságok száma
és megoszlása a bruttó termelési érték alapján, 1991*

Bruttó termelési érték (forint)	A gazdaságok	
	száma	aránya (százalék)
1 – 25 000	270 072	19,3
25 001 – 50 000	341 646	24,5
50 001 – 100 000	364 988	26,2
100 001 – 200 000	234 254	16,9
200 001 – 500 000	148 887	10,6
500 000 felett	35 906	2,5
<i>Összesen</i>	<i>1 395 753</i>	<i>100,0</i>

³ A termékmérleg olyan mérlegszerű elszámolás (mennyiségben és értékben), amely az egyes mezőgazdasági termékek termelését, exportját, importját, a vásárlásokat, az értékesítést, az egységen belüli felhasználást, a saját fogyasztást, a veszteségeket és a készletváltozást tartalmazza, függetlenül attól, hogy az küszöbérték alatti vagy feletti gazdaságra vonatkozik.

A vizsgálatok során a bruttó termelési érték alapján gazdaságnagyság csoportokat képeztünk. Az adatok azt jelezték, hogy a gazdaságok 70 százaléka rendkívül alacsony (évi 100 ezer forint alatti) termelési értéket állított elő. (Lásd az 1. táblát.) A termelés költségeinek levonása után csak néhány százalékra volt tehető azoknak a gazdaságoknak az aránya, amelyeknél a kistermelő háztartás jövedelmének nagyobb részét a mezőgazdasági termelés adta. A kizárólag mezőgazdasági termelésre alapozott családfenntartás csak a legnagyobb gazdaságok esetén volt feltételezhető, a gazdaságok többségében a más forrásból származó jövedelem is hozzájárult a megélhetéshez. A részmunkaidős mezőgazdasági tevékenység – ami ma már világszerte is jelentősen elterjedt.

Még színesebbé vált a kép, ha a gazdaságok bruttó termelési értékét a főbb tevékenység típusok szerint vizsgáltuk. A megfigyelt egységeket három típusba soroltuk:

- *vegyes gazdaságnak* tekintettük azokat a gazdaságokat, melyeknek használatában levő földterület és tulajdonában lévő állatállomány egyaránt elérte, illetve meghaladta az ÁMÖ-ben alkalmazott küszöbértéket;
- *állattartó gazdaságok* azok, amelyeknek csak az állatállománya érte el, illetve haladta meg az ÁMÖ-ben alkalmazott küszöbértéket;
- *növénytermelő gazdaságok* azok, amelyeknek csak a használt földterülete érte el, illetve haladta meg az ÁMÖ-ben alkalmazott küszöbértéket.

Az összeírt gazdaságoknak 46 százaléka minősült vegyes, 41 százaléka növénytermelő és csupán 13 százaléka állattartó gazdaságnak. Az e három csoportba sorolható gazdaságok méretükben, termelési szerkezetükben jelentősen különböztek. Az egyes gazdaságtípusok közül a vegyes gazdaságok érték el a legmagasabb átlagos termelési értéket. Az állattartó és a növénytermelő gazdaságok közül igen sok a legkisebb termelési értéket elért gazdaságcsoportba tartozott.

2. tábla

A gazdaságok számának megoszlása a bruttó termelési érték és gazdaságtípus alapján, 1991 (százalék)

Bruttó termelési érték (forint)	Összes gazdaság	Ebből:		
		vegyes	állattartó	növénytermelő
1 – 25 000	19,3	0,5	14,5	41,9
25 001 – 50 000	24,5	10,2	40,9	35,1
50 001 – 100 000	26,2	32,9	26,6	18,5
100 001 – 200 000	16,9	30,3	10,7	3,7
200 001 – 500 000	10,6	21,1	5,8	0,6
500 000 felett	2,5	5,0	1,5	0,2
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
Gazdaságok száma	1 395 753	637 754	185 383	572 616
Gazdaságok megoszlása (százalék)	100,0	45,7	13,3	41,0

A legnagyobb gazdasági erővel a vegyes gazdaságok rendelkeztek. Az állattartó gazdaságok egy gazdaságra jutó bruttó termelési értéke nem érte el a vegyes gazdaságok bruttó termelési értékének felét, és ennek csak egyhatodát érték el azokban a gazdaságokban, ahol szinte kizárólag növénytermeléssel foglalkoztak. A vegyes gazdaságok esetében a bruttó termelési értéknek átlagosan közel háromnegyede az állattartásból

származott. Ez az arány az egy gazdaságra jutó bruttó termelési érték növekedésével párhuzamosan még inkább az állattartás javára tolódott el. A kistermelő gazdaságok növénytermelési tevékenységből származó egy gazdaságra jutó termelési értéke mind a vegyes, mind a növénytermelő gazdaságok esetében azonos nagyságrendek (21 ezer és 52 ezer Ft) között mozgott. Egyértelmű, hogy a kilencvenes évek elején a kistermelő gazdaságokban a legeredményesebb ágazat az állattartás volt, ami az akkori földtulajdoni és földhasználati viszonyokkal magyarázható.

A különböző nagyságú, illetve típusú gazdaságokat más-más művelésiág-szerkezet, illetve más állatfajok tartása jellemezte. A kert nagysága gazdaságnagyságtól, típustól egyaránt független volt (átlagosan 1000 négyzetméter körül mozgott). A vegyes gazdaságokban a gazdaságok mérete elsősorban a szántóterület és az állatlétszám együttes nagyságával függött össze, de a jelentősebb szarvasmarha-állományt tartók is e gazdaságcsoportból kerültek ki. A csak állattartással foglalkozó gazdaságokban már kisebb volt a szarvasmarha-tartás súlya, mint a vegyes gazdaságokban. Ezekben a gazdaságokban a bruttó termelési érték nagy része a sertés, illetve a tyúkfélék tartásából származott, de itt jutott viszonylag nagyobb szerephez a liba-, a kacsá-, a pulyka-, illetve a házinyúl-tartás is.

3. tábla

A kistermelő gazdaságok fontosabb mutatói, 1991

Megnevezés	Bruttó termelési érték (ezer forint)								Összesen
	25 alatt	25-50	50-100	100-200	200-500	500-1000	1000-3000	3000 felett	
Összes gazdaság									
Gazdaságok száma (ezer)	270	342	365	234	149	29	6	1	1396
megoszlása (százalék)	19,3	24,5	26,1	16,8	10,7	2,1	0,4	0,1	100,0
Részesedése a bruttó termelési értékből (százalék)	2,0	7,6	16,4	20,9	31,0	12,9	7,1	2,1	100,0
Egy rendelkező gazdaságra jutó									
szántó (hektár)	0,22	0,34	0,46	0,71	1,11	2,03	3,88	9,02	0,67
szőlő (hektár)	0,08	0,13	0,17	0,25	0,36	0,52	0,56	5,16	0,20
gyümölcsös (hektár)	0,07	0,11	0,14	0,20	0,26	0,38	0,60	2,16	0,15
kert (hektár)	0,09	0,09	0,11	0,12	0,12	0,14	0,17	0,19	0,10
szarvasmarha (darab)	-	1	1	2	4	7	14	48	4
sertés (darab)	1	2	3	5	12	27	54	91	6
ló (darab)	1	1	1	1	2	2	2	4	2
juh (darab)	2	4	6	11	20	43	130	388	22
baromfi (darab)	10	15	25	37	43	67	568	5107	33
Növénytermelő gazdaságok									
Gazdaságok száma (ezer)	240	201	106	21	3	2	0	0	573
megoszlása (százalék)	41,9	35,2	18,5	3,7	0,5	0,2	0,0	0,0	100,0
Részesedése a bruttó termelési értékből (százalék)	1,4	35,0	37,2	14,6	4,9	6,9	0,0	0,0	100,0
Egy rendelkező gazdaságra jutó									
szántó (hektár)	0,23	0,40	0,68	1,35	3,55	7,64	7,61	3,22	0,50
szőlő (hektár)	0,08	0,14	0,25	0,61	1,60	3,17	1,51	0,25	0,20
gyümölcsös (hektár)	0,07	0,12	0,21	0,40	0,91	2,30	2,00	1,94	0,15
kert (hektár)	0,09	0,12	0,16	0,20	0,23	0,39	0,20	0,12	0,12
szarvasmarha (darab)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
sertés (darab)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ló (darab)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
juh (darab)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
baromfi (darab)	10	16	18	19	19	15	15	18	18

(A tábla folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Megnevezés	Bruttó termelési érték (ezer forint)								Összesen
	25 alatt	25–50	50–100	100–200	200–500	500–1000	1000–3000	3000 felett	
Állattartó gazdaságok									
Gazdaságok száma (ezer)	27	76	49	20	10,0	2	1	0	185
megoszlása (százalék)	14,6	41,1	26,5	10,8	5,4	1,1	0,5	0,0	100,0
Részesedése a bruttó termelési értékből (százalék)	2,0	16,9	21,9	17,8	20,7	8,9	11,8	0,0	100,0
Egy rendelkező gazdaságra jutó									
szántó (hektár)	0,08	0,08	0,08	0,08	0,08	0,08	0,09	0,09	0,08
szőlő (hektár)	0,03	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,05	0,04	0,04
gyümölcsös (hektár)	0,03	0,03	0,04	0,04	0,03	0,04	0,04	0,04	0,03
kert (hektár)	0,04	0,04	0,05	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04
szarvasmarha (darab)	-	1	1	2	4	8	15	73	4
sertés (darab)	1	2	3	7	16	35	63	109	5
ló (darab)	1	1	2	2	2	2	3	3	2
juh (darab)	2	4	7	13	20	42	122	102	14
baromfi (darab)	8	14	26	37	43	96	1291	6853	32
Vegyes gazdaságok									
Gazdaságok száma (ezer)	3	65	210	193	136	25	5	1	638
megoszlása (százalék)	0,5	10,2	32,9	30,3	21,3	3,9	0,8	0,1	100,0
Részesedése a bruttó termelési értékből (százalék)	0,0	1,9	12,5	22,8	37,4	14,7	7,9	2,8	100,0
Egy rendelkező gazdaságra jutó									
szántó (hektár)	0,20	0,25	0,40	0,67	1,08	2,01	3,84	10,79	0,80
szőlő (hektár)	0,07	0,08	0,12	0,20	0,29	0,46	0,52	7,32	0,20
gyümölcsös (hektár)	0,06	0,07	0,11	0,17	0,22	0,33	0,54	2,28	0,17
kert (hektár)	0,08	0,09	0,11	0,13	0,14	0,15	0,19	0,25	0,12
szarvasmarha (darab)	0	1	1	2	4	7		46	4
sertés (darab)	1	1	2	5	11	25	53	86	6
ló (darab)	1	1	1	1	2	2	2	4	2
juh (darab)	2	4	6	11	20	43	131	433	25
baromfi (darab)	9	12	22	36	43	59	304	3332	36

A növénytermelő gazdaságok csoportjában a „nagyok” közé elsősorban azok tartoztak, amelyek szőlő-, gyümölcsstermeléssel, fólia alatti termeléssel vagy az ország legjobb minőségű termőföldjein folytatott szántóföldi növénytermeléssel foglalkoztak.

Az egy rendelkező gazdaságra jutó mutatók (lásd a 3. táblát) jól mutatják, hogy melyek azok a gazdaságnagyság-csoportok – az évi egymillió forintnál kisebb bruttó termelési értéket elért gazdaságok –, amelyek elsősorban saját fogyasztásra termeltek.

A szinte kizárólag családi fogyasztásra termelő apró gazdaságok nagy száma miatt az előírt statisztikai lefedettség biztosítása nehéz módszertani feladat. Ugyanakkor a döntéshozóknak, az elemzőknek, a piac szereplőinek stb. igen fontos információ a mezőgazdasági tevékenység minél teljesebb megfigyelése, például a teljes állomány nagyság ismeretéhez nem elég csupán az „árutermelő gazdaságokban” tartott állomány nagyságát megállapítani. Nem beszélve arról, hogy az árutermelő gazdaság pontos meghatározása is számos problémát vetne fel, az összehasonlíthatóságról nem is beszélve. A hazai körülmények között árutermelőnek nevezhető gazdaság nem valószínű, hogy összehasonlítható lenne a hollandiai vagy a dániai árutermelő gazdasággal sem méretében, sem tevékenységében, specializáltsági fokában.

Magyarországon az apró, nagyrészt saját fogyasztásra termelő „gazdaságok” termék-előállítását a korábbi (1972. és 1981. évi) összeírások időszakában sem volt elhanyagol

ható. Ezt a korábbi összeírások küszöbértékének meghatározásakor is szem előtt tartották és az elmúlt 30 év alatt – az összehasonlíthatóság biztosítása érdekében – közel azonos küszöbértékkel dolgoztak.

4. tábla

A gazdaságok jellemzőinek alsó értékei

Megnevezés	1972.	1981.	1991.	1994.	2000.
	évi összeírás szerint				
Összes termőterület (hektár)	0,15	0,15	0,15	0,15	0,15
Gyümölcsös, szőlő, kert (hektár)	0,08	0,08	0,08	0,08	0,05
Szarvasmarha (darab)	1	1	1	1	1
Sertés (darab)	1	1	1	1	1
Ló (darab)	1	1	1	1	1
Juh (darab)	1	1	1	1	1
Baromfi (darab)	50	50	50	50	50
Méhcsalád (darab)	20	20	25	25	5
Nyúl (darab)	20	20	25	25	25
Egyéb kisállat (darab)	–	–	25	25	25

A statisztikai lefedettség tehát közel 30 éve, összehasonlításra alkalmas módon biztosított. De hogyan kell és lehet a hazai gazdaság fogalmat értelmezni, kezelni az EU tipológiájában és Mezőgazdasági Számlarendszerében?

A gazdaságok EU-tipológiája

Az EU 1985. június 7-i határozatában rendelkezett a gazdaságok közösségi tipológiájának létrehozásáról. A tipológia az EU-ban a gazdaságok gazdálkodási típuson és gazdasági méreten alapuló, a Standard Fedezeti Hozzájárulás (SGM) alapján meghatározott egységes osztályozását jelenti.

A határozat I. fejezetének 2. cikkelye szerint a tipológiát úgy tervezték meg, hogy az a közös agrárpolitika információigényeit kielégítse. A tipológiának közösségi szinten lehetővé kell tenni

- a gazdaságok helyzetének közgazdasági elemzését,
- a gazdaságok összehasonlíthatóságát
 - a tipológia különböző osztályai között,
 - a tagországok, illetve tagországi régiók között,
 - a különböző időszakok között.

A kidolgozott tipológiának a Közös Gazdaságszerkezeti Összeírások (mezőgazdasági censzusok) és a Közös Tesztüzemi Rendszerben (FADN) gyűjtött adatokra kell alapulnia.

A II. fejezet 3. cikkelye szerint a Standard Fedezeti Hozzájárulás a termelés standard értéke és bizonyos költségek standard értéke közötti egyenleget jelenti. Ezt az egyenleget minden régió belül a különböző növényi és állati jellemzőkre meg kell határozni.

A határozat részletesen rendelkezik az adatgyűjtés és a számítások módjáról és az SGM-számítások gyakoriságáról is. Az SGM-et három év megfelelő időpontban számított alapadatának átlagaként kell meghatározni.

A III. fejezet előírása szerint a gazdálkodás típusát a különböző tevékenységeknek az összes fedezeti hozzájáruláshoz való relatív hozzájárulása alapján határozzák meg.

A határozat a gazdaságtípusoknak négy szintjét különbözteti meg:

- általános gazdálkodási típus (9 típus),
- fő gazdálkodási típus (17 típus),
- különleges gazdálkodási típus (50 típus),
- különleges gazdálkodási típusok alcsoportjai (32 alcsoport).

A különleges gazdálkodási típusok közül 32 alcsoportnak a meghatározását csak azoknak a tagországoknak ajánlják, ahol nem sok az e gazdálkodási típusba sorolandó egységek száma.

A határozat IV. fejezete rendelkezik a gazdaság méretének meghatározásáról, mely szerint a gazdaság méretét az összes SGM alapján Európai Méret Egységben kell kifejezni.

Hazai szemszögből nézve már a gazdaságtípusok két felső szintje (általános gazdálkodási típus és fő gazdálkodási típus) is nem kismértékű specializáltságot feltételez. Így joggal vetődik fel a kérdés, van-e értelme ezt az osztályozási rendszert ráerőszakolni a háztartások önfogyasztást szolgáló (például 1-2 sertést tartó stb.) mezőgazdasági tevékenységére, és mindez hogyan tehet eleget a határozat azon elvárásának, hogy a különböző tagországok és a tagországi régiók gazdaságai összehasonlíthatók legyenek.

Az 1991–1994-es összeírások adatai azt sugallják, hogy a közel másfélmillió körüli célszerű lenne megbontani. Szükség lenne második küszöb meghatározására, melynek funkciója nem a lefedettség biztosítása, hanem az európai (közösségi) értelemben vett gazdaság fogalmának meghatározása. Az ún. *adatszolgáltatási küszöb* biztosítaná a lefedettséget, azaz, hogy megbízható statisztikai információval rendelkezünk az ország mezőgazdaságának teljesítményéről, teljes állatállományáról, megművelt szántóterületről stb. Az ún. *gazdaságküszöb* viszont az európai értelemben vett gazdaságméretű tevékenységet definiálná. A két küszöb közé esőket az egyértelműség érdekében nem gazdaságnak, hanem kisgazdaságnak nevezhetnénk, mint ahogy néhány EU-tagország (például Anglia, Svédország) gyakorlatában is találkozunk hasonló fogalommal (minor holding). Igaz, hogy kisgazdaságon ezekben az országokban a magyar kisgazdaságoknál jóval nagyobb gazdaságokat értenek. Mindez nem azt jelentené, hogy nem lenne szükség a kisgazdaságok tevékenységének, méretének vizsgálatára, elemzésére, e célra azonban a nagy gazdaságokétól eltérő megfigyelési, vizsgálati szempontokat kellene kialakítani. Így kaphatna világos képet a mezőgazdaságról a gazdaság- és társadalompolitika, de ez adhatna számos ötletet a területfejlesztés számára is és biztosítaná a nemzetközi összehasonlíthatóságot is.

A kritikus pont természetesen az ún. második küszöb (a gazdaság) meghatározása. Ennek érdekében az 1991 és 1994-es mezőgazdasági összeírások és a Magyar Tesztüzemi Rendszer adatai alapján kísérleti számításokat végeztünk. Hangsúlyozva a számítások kezdeti és kísérleti voltát, a lényegét röviden felvázoljuk.

Az Európai Unióban a gazdaságok méretét az egy gazdaság által megtermelt összes termék és szolgáltatás bruttó fedezeti hozzájárulásának euróban kifejezett értékével jel

lemzik. Ezt a (hozzáadott értékhez hasonló) mutatót ún. Európai Méret Egységre számítják át, amelynek egy egysége jelenleg 1200 eurónak felel meg.

A kísérlet során a legutóbbi mezőgazdasági összeírás bruttó termelési értékben kifejezett kategóriáit számítottuk át ESU-ra az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet által működtetett magyar tesztüzemi rendszer 1998-as adatainak felhasználásával. A tesztüzemi rendszerből rendelkezésünkre állt a mezőgazdasági kibocsátás közel 80 százalékát kitevő 21 termék termelési érték- és bruttó fedezeti hozzájárulás adata (és ezek egymáshoz viszonyított aránya) az adatgyűjtésben szereplő egyéni gazdaságokra és gazdasági szervezetekre vonatkozóan. Első lépésben termékszinten kiszámítottuk a fedezeti hozzájárulás és a termelési érték hányadosának átlagát, súlyként használva a két gazdaságcsoporthoz az adott termék kibocsátásából való részesedését. Majd az egyes termékek adatait aggregáltuk az összes kibocsátásból való részesedésük segítségével. Ezáltal megkaptuk a bruttó fedezeti hozzájárulás és a termelési érték arányát a mezőgazdaság egészére vonatkozóan. A kapott eredményt a nemzeti számlarendszerben szereplő hozzáadott érték és kibocsátás hányadosának figyelembevételével korrigáltuk. A számítások azt mutatták, hogy a fedezeti hozzájárulás mintegy 40 százaléka a termelési értéknek.

A mezőgazdasági összeírás termelési értékben kifejezett nagyságkategóriáit a fedezeti hozzájárulás arányával korrigálva (1995-ös ECU átváltási árfolyam segítségével) megkaptuk az egyes kategóriák ESU-ban kifejezett értékét. Az eredmény meglepő volt: a kilencvenes évek első felében a hazai kistermelő gazdaságok 99,5 százaléka és az összes megtermelt bruttó fedezeti hozzájárulás 91 százaléka a legkisebb nagyságkategóriába esett, ugyanis két ESU megközelítőleg egymillió forint termelési értéknek felelt meg.

A sajátos hazai mezőgazdasági struktúra érzékeltetése érdekében az 5. táblában az EU jelenlegi tagországainak gazdaságméretét szemléltető adatokat mutatjuk be.

5. tábla

*A gazdaságok száma és standard fedezeti hozzájárulása (SGM)
nagyságkategóriánként az EU tagállamaiban, 1995*

Megnevezés	Gazdaságszám (ezer darab) SGM (ESU)	Egy gazdaságra jutó SGM (ESU)							Összes	
		-2	2-4	4-8	8-16	16-40	40-100	100-		
nagyságkategóriánkénti megoszlás (százalék)										
Belgium										
Gazdaságszám	71	10,3	7,8	10,0	11,1	21,0	30,0	9,8	100,0	
SGM	3 025	0,3	0,5	1,4	3,0	13,5	45,0	36,3	100,0	
Dánia										
Gazdaságszám	69	0,5	6,0	16,0	17,4	21,3	24,1	14,7	100,0	
SGM	3 557	0,0	0,4	1,8	3,9	10,6	31,1	52,2	100,0	
Németország										
Gazdaságszám	567	20,8	12,0	12,0	13,2	22,0	16,3	3,7	100,0	
SGM	15 845	0,8	1,2	2,5	5,5	21,0	35,2	33,8	100,0	
Görögország										
Gazdaságszám	802	33,9	20,4	22,1	16,0	6,7	0,8	0,1	100,0	
SGM	4 866	5,3	9,8	20,9	29,4	25,3	6,8	2,5	100,0	
Spanyolország										
Gazdaságszám	1 278	39,9	18,6	16,3	12,8	9,0	2,7	0,7	100,0	
SGM	10 973	4,5	6,1	10,6	16,7	25,1	18,3	18,7	100,0	

(A tábla folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Megnevezés	Gazdaságszám (ezer darab) SGM (ESU)	Egy gazdaságra jutó SGM (ESU)							Összes
		-2	2-4	4-8	8-16	16-40	40-100	100-	
		nagyságkategóriánkénti megoszlás (százalék)							
Franciaország									
Gazdaságszám	735	18,6	8,7	9,0	12,2	25,7	20,3	5,5	100,0
SGM	23 015	0,6	0,8	1,7	4,6	22,0	39,4	30,9	100,0
Írország									
Gazdaságszám	153	15,3	15,3	19,8	18,6	20,4	9,4	1,2	100,0
SGM	2 526	0,9	2,7	7,0	13,0	31,9	33,1	11,4	100,0
Olaszország									
Gazdaságszám	2 482	51,9	16,3	13,2	9,1	6,2	2,5	0,8	100,0
SGM	18 535	5,8	6,1	9,8	13,4	20,5	20,1	24,3	100,0
Luxemburg									
Gazdaságszám	3	12,0	8,9	10,8	10,2	23,5	32,7	1,9	100,0
SGM	96	0,4	0,9	2,1	3,8	22,5	62,5	7,8	100,0
Hollandia									
Gazdaságszám	113	0,1	1,7	9,7	12,1	17,4	31,9	27,1	100,0
SGM	8 931	0,0	0,1	0,7	1,8	5,9	28,0	63,5	100,0
Ausztria									
Gazdaságszám	222	27,4	14,3	16,6	18,6	18,8	4,0	0,3	100,0
SGM	2 463	1,9	3,7	8,7	19,3	41,5	19,4	5,5	100,0
Portugália									
Gazdaságszám	451	47,7	24,7	14,4	7,2	4,2	1,4	0,4	100,0
SGM	2 438	8,8	12,9	14,8	14,8	18,9	14,9	14,9	100,0
Finnország									
Gazdaságszám	101	14,9	14,0	16,3	21,9	26,4	5,5	1,0	100,0
SGM	1 565	1,3	2,7	6,1	16,7	41,8	20,4	11,0	100,0
Svédország									
Gazdaságszám	89	18,5	15,7	15,7	13,7	17,8	15,1	3,5	100,0
SGM	2 055	0,9	2,0	3,9	6,7	20,3	39,9	26,3	100,0
Egyesült Királyság									
Gazdaságszám	235	18,3	9,5	12,0	12,3	17,4	19,0	11,5	100,0
SGM	9 996	0,2	0,6	1,6	3,3	10,9	28,5	54,9	100,0
EU-15									
Gazdaságszám	7 370	36,6	15,8	14,5	12,0	11,8	6,9	2,4	100,0
SGM	109 883	2,2	3,0	5,5	9,1	20,0	28,6	31,6	100,0

Fontos megjegyezni, hogy a vázolt számítás csak hozzávetőleges, nagyszámú feltételezésen alapul, és semmiképpen nem helyettesíti a közeljövőben végzendő, az ÁMÖ adataira építő pontos és részletekbe menő számításokat.

Kisméretű gazdaságok a magyar Mezőgazdasági Számlarendszerben

Az Európai Unió Statisztikai Hivatalának (EUROSTAT) új módszertani kézikönyve szerinti Mezőgazdasági Számlarendszer (MSZR) a kizárólag saját fogyasztásra termelő egységeket nem sorolja a mezőgazdasági tevékenység körébe. E szabályozás megfelel az Európai Unió jelenlegi tagországai mezőgazdasága szerkezetének, amelytől azonban Közép-Európa mezőgazdaságának szerkezete jelentősen eltér, ezen országokban ugyanis

a kisméretű gazdaságok száma és részesedésük a termelésből kiemelkedően magas. (Ezért is foglalkozott e témával az OECD 2000 februárjában Párizsban tartott Mezőgazdasági Számlarendszer Értekezlete.)

E téren a közelmúltban a magyar Központi Statisztikai Hivatal is módszertani váltást hajtott végre. A korábbi módszer abszolút bruttó megközelítésen alapult: a mezőgazdasági termelési érték a mezőgazdasági termékek gazdaságok közötti forgalmát, sőt a gazdaságon belüli felhasználást (takarmány, vetőmag) is tartalmazta. Az e módszer szerinti adat megegyezett az EUROSTAT új módszertanában „vesztésmentes termelés”-nek nevezett kategóriával. A kibocsátás mérésének jelenlegi hazai módszertana – az EU harmonizációs folyamat részeként – az EUROSTAT módszertanának bevezetését jelenti, így a kibocsátás nem tartalmazza a gazdaságon belüli folyamatok egy részét és a kizárólag saját fogyasztásra termelést. Az új szabályok közül a kisméretű gazdaságok kezelése okozza a legtöbb problémát, ezért a hazai értelmezésük igen különleges.

Az EUROSTAT Mezőgazdasági Számlák Rendszere (EAA) e területre vonatkozó szabályai nem elég egyértelműek: több paragrafus is vonatkozik rá, és némelyek ellentmondásban vannak egymással. A felsorolt fontosabb paragrafusok⁴ (*dőlt betűvel*) és azok magyarországi viszonyokra történő alkalmazási lehetőségeinek bemutatásával szeretnénk illusztrálni a problémát.

1.16. Mivel az EAA rendeltetése a mezőgazdasági tevékenységből (amely az EU tagállamaiban szinte kizárólag árutertermelő tevékenység) származó jövedelem mérése, kimutatása és elemzése, ezért úgy döntöttünk, hogy kizárjuk ebből a körből azokat az egységeket, amelyek kizárólag saját fogyasztásra termelnek (például a konyhakerteket és a magánállattartást). A „kisméretű” egységeknek ezt a típusát csak akkor kell figyelembe venni, ha meghaladja a gazdaságszerkezeti összeírásoknál alkalmazott minimális küszöbértéket. A minimális küszöbértéknél magasabb küszöb alkalmazását – bár az minden további nélkül lehetséges – meg kell indokolni. Rá kell azonban mutatnunk arra, hogy a saját fogyasztásra történő mezőgazdasági termelést el kell számolni az EAA-ban, ha azt olyan tulajdonos végzi, akinek birtoka meghaladja a minimális mérethatárt.

E paragrafus első zárójelében szereplő mondat igen érdekes számunkra. Eszerint a mezőgazdasági tevékenység az EU-tagországokban szinte kizárólag árutertermelő jellegű. A közép-kelet-európai országokkal természetesen nem ez a helyzet, tehát az ebből eredő következtetés (azaz a saját fogyasztásra termelők kizárása) sem felel meg a hazai viszonyoknak. A kizárólag saját fogyasztásra termelők számát jelenleg csak becsülni tudjuk, erre a kérdésre a 2000. évi ÁMÖ-ből fogunk pontos választ kapni. A probléma megközelítéséhez a legutóbbi mezőgazdasági összeírás adatait használtuk fel. A becslési eredmények a 1991. évi ÁMÖ és a termékmérlegek adatain alapulnak. (Lásd a 3. táblát.) A tábla első három nagyságkategóriájába (százezer forint bruttó termelési érték alatt) tartoznak azon gazdaságok, amelyek szerintünk szinte kizárólag saját fogyasztásra termelnek, míg a többi gazdaságról feltételeztük, hogy felesleget termelnek, illetve általában értékesítik termékeiket (természetesen ezek saját fogyasztása sem elhanyagolható). Ily módon a hazai „gazdaságok” 70 százaléka saját fogyasztásra termelőnek tekinthető. E gazdaságok által használt szántóterület átlagos mérete kisebb 0,46 hektárnál, szőlőterületük kisebb 0,17 hektárnál. Átlagosan kevesebb mint 1 szarvasmarha, vagy 3 sertés vagy 25 baromfi van a tulajdonukban. Ekkora méretű földterület termése és ekkora állatállomány (és annak állattermék-termelése) nagyjából egy család fogyasztását fedezi. E gazdaságok kis

⁴ Az idézetek a Mezőgazdasági és Erdőgazdálkodási Számlarendszer kézikönyve magyar nyelvű változatából származnak.

méretük ellenére a termelésből 26 százalékkal részesednek. Ez az arány valószínűleg csökkent 1991 óta, de jelenleg is jelentős, így a gazdaságkör kihagyása a számításokból csökkentené az eredmények felhasználhatóságát.

6. tábla

A saját fogyasztás aránya a magyar mezőgazdasági számlarendszerben

Termék	Kibocsátás	Saját fogyasztás	Saját fogyasztás aránya (százalék)
	millió forint		
<i>Mezőgazdasági termékek, összesen</i>	999 641	115 071	11,5
Növényi termékek	506 935	37 760	7,4
burgonya	35 569	7 697	21,6
friss zöldség	93 883	11 730	12,5
friss gyümölcs	46 015	12 013	26,1
Állatok és állati termékek	492 706	77 310	15,7
sertés	170 689	41 474	24,3
baromfi	111 783	18 104	16,2
tojás	40 967	9 968	24,3

A kézikönyv idézett paragrafusának második fele szerint a gazdaságszerkezeti összeírásoknál (azaz az ÁMÖ-nél) alkalmazott gazdaságküszöb feletti egységek termelését kell elszámolni a mezőgazdasági számlarendszerben (saját fogyasztásra termelésükkel együtt). A magyar mezőgazdasági statisztikában alkalmazott gazdaságküszöb hagyományosan nagyon alacsony, ezért a kézikönyv e bekezdése lehetővé teszi, hogy a kizárólag saját fogyasztásra termelő gazdaságok nagy részét is a mezőgazdasági számlarendszerben elszámoljuk.

A kézikönyv XI. Függeléke a mezőgazdasági számlarendszer és a nemzeti számlarendszer közötti összefüggéseket mutatja be.

1.05. Az ESA '95 előírja a háztartások saját fogyasztásra történő mezőgazdasági termelésének elszámolását az ágazati számlára (ESA '95, 3.08 és 3.21 szakasz). Azonban azok a mezőgazdasági egységek, amelyek a gazdaságszerkezeti összeírásnál megadott küszöbszint alatt maradnak (tehát kizárólag saját fogyasztásra termelnek a konyhakertben, és magáncélra tartanak állatot) ki vannak zárva az EAA köréből, míg a gazdálkodóknál maradó mezőgazdasági termékek általában belül esnek ezen a körön. Ahol az EAA-ból kirekesztett háztáji termelés jelentős méreteket ölt (mennyiségileg számottevő részt képvisel az adott termék teljes kínálatából egy országon belül), akkor az ennek megfelelő értéket hozzá kell adni az EAA adataihoz (vö.: ESA 95, 3.08 szakasz).

A bekezdés utolsó mondata azért érdekes számunkra, mert ellentmondásban van a előbb idézet 1.16. paragrafussal. Eszerint a küszöbérték feletti gazdaságok számbavételén túlmenően azon termékekre is kiegészítő becslést kell végezni, amelyek termeléséből a küszöbérték alatti gazdaságok részesedése jelentős. Arra vonatkozóan, hogy mekkora részesedést tekintünk jelentősnek nem rendelkezik a kézikönyv. Ezért ez a mondat szintén lehetővé teszi, hogy az összes küszöbérték alatti gazdaság termelését elszámoljuk a mezőgazdasági számlarendszerben.

A szabályok ilyen értelmezése miatt a magyar mezőgazdasági számlarendszer az összes gazdaság termelését tartalmazza (a saját fogyasztásra termeléssel együtt). Magyarországon

a mezőgazdasági számlarendszerben a kibocsátás becslése a termékmérlegeken alapul. A mezőgazdasági számlarendszerben kimutatott saját fogyasztás értékét a 6. tábla mutatja. Ebből kitűnik, hogy egyes fontosabb termékek esetében a saját fogyasztás aránya igen magas, és ezért az előbbi paragrafus alapján el kell számolni a mezőgazdasági számlarendszerben. Például az 3. tábla adatai alapján a saját fogyasztásra termelő gazdaságok átlagos baromfiállománya nem éri el az ÁMÖ-ben gazdaságküszöbként megjelölt létszámot. (Lásd a 4. táblát.) Ezzel összhangban a mezőgazdasági számlarendszerben a baromfi és a tojás saját fogyasztásának aránya magas (16,2, illetve 24,3 százalék). Ezért ha a mezőgazdasági számlarendszerben csak a gazdaságküszöb feletti gazdaságok baromfi- és tojástermelését számolnánk el, akkor ez jelentősen kevesebb lenne az eddig kimutatottnál.

Még egy okunk van arra, hogy a saját fogyasztásra termelést teljes egészében elszámoljuk a mezőgazdasági számlarendszerben: ez az elszámolási mód megegyezik az MSZR számára is keretül szolgáló Nemzeti Számlarendszer szabályával (azaz a két számlarendszer között így nincs ellentmondás e területen).

Következtetés

2000. április 1. és 21. között a magyar agrárstatisztika hatodik teljes körű mezőgazdasági összeírására kerül sor. Ebben az időszakban várhatóan mintegy tízezer gazdálkodó szervezet és közel másfélmillió háztartás számol be mezőgazdasági tevékenységéről. Nem vitatható, hogy a tízévenkénti megmértetésre kialakult, stabil agrárstruktúra esetén is szükség van (ezt jelzi a FAO és az EU több évtizedes gyakorlata is). Napjainkban Magyarország esetében különösen igaz ez, hiszen a legutóbbi teljes körű összeírás óta eltelt időszakban számos, jelentős változás következett be.

A gazdálkodó szervezetek esetében sem az évenkénti megfigyelés gyakoriságának, sem a gazdaság fogalom definiálásának, sem e gazdaságoknak a mezőgazdasági számlarendszer számításaiba vagy az EU elemzéseibe való szükségessége nem lehet kétséges.

A háztartások, egyéni gazdaságok esetében azonban a 2000-es összeírás adataira alapozva néhány kérdést újra kell gondolni. Az már az összeírás eredményeinek ismerete nélkül is kimondható, hogy a mezőgazdasági tevékenység minél teljesebb megfigyelése érdekében 5-10 évenként szükség van a háztartások mezőgazdasági tevékenységének megfigyelésére, azaz a közel 30 éve alkalmazott igen alacsony összeírási küszöb alkalmazására. A teljes körű összeírások közötti időszakokban azonban az évenkénti adatgyűjtésekhez úgy kell mintát választani, hogy az szinte teljes körűen kiterjedjen a nagy- (egymillió forint éves bruttó termelési értéket meghaladó) gazdaságokra. Az ezen érték alatti kis- (termelő) gazdaságok tevékenységét kisebb, néhány százalékos reprezentatív minta adatai alapján kell nyomon követni. E szempontok figyelembevételével terveztük meg a 2000 utáni további adatgyűjtéseket.

A 2000-es összeírás adatai alapján azonban számításokat kell végezni annak érdekében, hogy meghatározzuk azt a gazdaságméretet, amelyben Magyarországon szinte kizárólag saját fogyasztásra termelnek, melyek azok a nagyságkategóriák, amelyeknél már megjelenik a feleslegtermelés, és melyek azok, amelyek elsősorban eladásra, piacra termelnek, azaz árutermelő gazdaságok.

A kizárólag saját fogyasztásra termelő gazdaságok kihagyása a mezőgazdasági számlarendszer számításaiból a jelenleg kimutatott hazai mezőgazdasági kibocsátás je-

lentős csökkentését jelentené. Amikor az EU-tagországok az erre vonatkozó szabályt megalkották, nem vették figyelembe a tagjelölt közép-európai országok mezőgazdaságának jellegzetességeit. Ezért lenne szükséges a kisméretű gazdaságokra vonatkozó EU-szabályozást újragondolni, a tagjelöltek viszonyainak is megfelelően, újraértelmezni még az EU-csatlakozás előtt. A magyar fél az OECD Párizsban tartott legutóbbi mezőgazdasági számlarendszer értekezletén kifejtette szándékát a kizárólag saját fogyasztásra termelő gazdaságoknak a mezőgazdasági számlarendszerbe való bevonására, s az elgondolást az EUROSTAT részéről is kedvezően fogadták.

Az EU tipológiai vizsgálataiba, véleményünk szerint, a gazdálkodó szervezetek mellett a kis- (termelő) gazdaságok köréből csak a nagy, az adott második „gazdaságküszöb” fölé esőket érdemes bevonni. Az e küszöbérték alattiakra viszont ki kell dolgozni az ún. magyar gazdaságtipológiát, amely a vázolt sajátos struktúra feltárására, elemzésére, kezelésére alkalmas.

Az EUROSTAT-tal folytatott e témájú konzultációk elvezethetnek, jó esetben példaként is szolgálhatnak a kelet-közép-európai régió sajátosságait is kezelő és azt figyelembe vevő gyakorlat kialakításához.

TÁRGYSZÓ: Mezőgazdasági üzemek. Méret szerinti megoszlás.

SUMMARY

The article gives an overview of the concept of farm (focusing on the small holdings), as an observation unit of the present system of agricultural statistics in Hungary. The authors describe the EU's methodological requirements of two main areas of agricultural statistics (farm typology and Economic Accounts for Agriculture) and the possible ways of adapting them according to the Hungarian circumstances.

A MEZŐGAZDASÁGI TERMELÉS NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁSÁNAK EGY MÓDSZERE

AY JÁNOS

Az 1950-es évektől kezdődően több kutató, illetve nemzetközi szervezet foglalkozott a vásárlóerő-paritás és a termelési mérőszámok összefüggő problémájával. Mindaddig (sőt azután is) a volumen jellegű nemzetközi összehasonlítás céljára a nemzeti valutákban kifejezett mutatókat a hivatalos árfolyam segítségével (általában) USA-dollárra számították át. A mezőgazdasági mutatószámok országcsoportokra, földrészekre, sőt az egész világra vonatkozó aggregátumait, vagy átlagait túlnyomórészt, az ENSZ Mezőgazdasági és Élelmezési Szervezete, a FAO (Food and Agricultural Organization) állítja elő és teszi közzé, de erre a célra (az 1980-as évek végéig) ez a szervezet is a hivatalos Nemzetközi Valuta Alap (International Monetary Fund – IMF) által publikált árfolyamokat alkalmazta. Ennek a módszernek tarthatatlan voltát meggyőzően mutatta ki *Gilbert és Kravis* [4], aminek hatására megindult az ENSZ Statisztikai Hivatalában és a Világbankban az alternatív módszerek kutatása.

A Pennsylvania Egyetem kezdeményezésére, valamint az ENSZ és a Világbank összefogásából született nagyszabású kísérlet, az International Comparison Project (ICP) eredményét publikáló *Kravis, Heston és Summers* [6] kimutatták, hogy az egyes valuták vásárlóértéke a hivatalos árfolyamtól lényegesen eltér. Ennek következtében, különösen az ún. fejlődő országok GDP-adatai kétségessé teszik az összehasonlítás realitását, illetve azt, hogy a projektből számított vásárlóerő-paritások alkalmasak erre a célra. Ugyanakkor az ICP eredményeiből az is kitűnt, hogy a GDP egyes felhasználási komponenseire (lakossági fogyasztás, beruházások stb.) eltérő vásárlóerő-paritások adódtak, ez pedig felhívta a figyelmet arra, hogy az egyes nemzetgazdasági ágak, például a mezőgazdaság által előállított termékek összességére a termelési oldalon is más vásárlóerő-paritásokkal kell számolni, mint az ICP-ből a GDP felhasználási oldalára kapott eredmények. Ugyanakkor az ICP-ben részt vevő országok száma a költségvonzatok, valamint egyes országok statisztikai szervezetének szűk kapacitása miatt, meglehetősen korlátozott.

Az ICP módszertanilag megteremtette annak a lehetőségét, hogy a vásárlóerő-paritást más elemzésekhez is felhasználják. Kézenfekvő alkalmazásként adódott a mezőgazdasági termelések nemzetközi összehasonlítása, ami természetesen nem azonosítható magával az ICP-vel, melyben az egyes országok fejlettségét a GDP-mutatók alapján hasonlítják össze.

1985-ben a FAO az előbbieken kifejtett módszertani bázisra építve a saját mezőgazdasági termék-adatbázisának felhasználásával egy kísérletet indított, a reálisan összeha-

sonlítható nemzetközi aggregátumok, illetve több ország mezőgazdasági termelését együttesen jellemző mutatószámok előállítására. A saját adatbázis felhasználását azért kell kiemelni, mert az ICP-t éppen az teszi költségessé, hogy végrehajtásához a részt vevő országokban külön adatgyűjtésekre van szükség.

A FAO-adatbázis

A FAO évente, rendszeresen a világ összes országára vonatkozóan gyűjti több mint kétszáz mezőgazdaság által termelt, valamint mezőgazdasági eredetű élelmiszer termelési adatait. Az adatok forrása a tagországok által kitöltött kérdőívek, vagy elektronikus eszközökön érkező válaszok, illetve a hiányzó válaszokat az országok statisztikai évkönyveiből és kiadványaiból, a FAO-nak az egyes tagországokba kihelyezett képviselőinek jelentéseiből, sajtóközleményekből, nemzetközi termékszervezetek statisztikáiból pótolja. Ezekből az adatokból, valamint az ugyancsak begyűjtött termékmérlegekből összeállított mérlegek (Supply Utilization Accounts) megtalálhatók a mezőgazdasági termékek összekapcsolt, komputerezált tárolási és feldolgozási rendszerében (Interlinked Computerized Storage and Processing System – ICS). Az ICS biztosítja a különböző forrásokból származó adatok konzisztenciáját, illetve az alternatív források közül esetleg szükségessé váló választás lehetőségét. Az ICS-be kerülő adatok, a lehetőségek határain belül, a definíciók egységes használatát is biztosítják, ugyanis az egyes országokban sokszor eltérnek a FAO által kiadottaktól.

Az ICS-ben 173 primer mezőgazdasági termék szerepel, ezek adatait a FAO későbbiekben leírt nemzetközi összehasonlításaiban, a nemzetközi átlagár- és a vásárlóerőparitás-számításokban figyelembe vettük. Az ICS-ben szereplő többi termék már feldolgozott terméket jelent (például cukor, vaj, gyümölcslevek stb.), amelyek azért szerepelnek az ICS-ben, hogy a FAO egyik legfontosabb feladatának tekintett, az országokra és országcsoportokra vonatkozó élelmezési helyzetet jellemző mutatószámokat (például egy főre jutó kalória, vitaminfogyasztás stb.) kimutathassa.

Meg kell említeni azt a fontos korlátozó tényezőt is, hogy az értékbeni mutatószámok szempontjából szükség lenne egy az ICS-ben alkalmazott terméknomenklatúrájánál részletesebb termékskálára. Ugyanis az ICS -ben például a búza egyetlen terméként szerepel, nem téve különbséget a lágy és kemény, vagy a vetőmagnak való búza, illetve azok ára között. Hasonlóképpen a szőlő (csemege, vagy borszőlő), a paradicsom (primőr üvegházi, vagy szabadföldi) is együtt szerepel.

A FAO a termelési adatoknál ritkábban, de rendszeresen gyűjti a mezőgazdasági termékek termelői árait (farmgate prices) is, amelyek szintén (az ellenőrzésnek és a definíciónak való megfeleltetéshez szükséges esetleges korrekció után) az ICS-ben tárolódnak. Meg kell jegyezni, hogy termelőiár-adatok kevesebb országból állnak rendelkezésre, mint termelési adatok.

A leírt adatbázis felhasználásával a Groningeni Egyetem két kutatója, *H. V. Oostroom* és *A. Maddison* [8] végzett először kísérleti számítást 15 ország adataival oly módon, hogy valamennyi megtermelt mennyiséget az Egyesült Államok és további 14 ország mezőgazdasági termékeiből (az általuk legmegbízhatóbbnak tartott) egyesült államokbeli termelői árakkal árazták be, majd az így kapott aggregátumokkal végeztek termelési- és termelékenységszínvonal-összehasonlításokat, illetve számítottak mezőgazdasági vásárlóerő-paritásokat. A számítások azt bizonyították, hogy a 14 ország valu-

táinak a mezőgazdasági termékekre vonatkozó vásárlóerő-paritási lényegesen eltértek mind a hivatalos valutaárfolyamtól, mind az ICP-nek a teljes GDP-re vonatkozó paritásától. Például Korea esetében a hivatalos árfolyam szerint 1 dollár 484 vont ért, a GDP-re vonatkozó vásárlóerő-paritás szerint 190 vont, míg mezőgazdasági GDP-ben 790 vont. Japán esetében ezek a számok sorrendben: 297, 271, illetve 753 jen.¹

A FAO kísérleti számításai

A FAO 1985-ben (nem utolsósorban az Oostroom és Maddison-tanulmány eredményeinek hatására), kísérletképpen az 1974–1976. évek átlagaként számított termelési adatok és az 1975. évi árak alapján 124 országra vonatkozóan, az ICS-adatbázisból, mind a hivatalos dollárárfolyam, mind a továbbiakban ismertetett Geary–Khamis-módszer alkalmazásával számított mezőgazdasági vásárlóerő-paritásokkal, meghatározta ezen országok bruttó mezőgazdasági termelési értékét, valamint az országok sorrendjét és részesedését a világ mezőgazdasági bruttó termelésében.

Az eredményt (helyszűke miatt kivonatosan) az 1. tábla mutatja.

1. tábla

Néhány ország bruttó mezőgazdasági termelési értéke a vásárlóerő-paritások alapján

Sorrend	Ország	Mezőgazdasági termelési érték		Kumulált százalékarány	Ország	Mezőgazdasági termelési érték		Kumulált százalékarány
		millió USA-dollár	a világ összesen százalékában			millió nemzetközi dollár	a világ összesen százalékában	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
1.	Szovjetunió	116 054	15,7	15,7	USA	91 349	14,2	14,2
2.	USA	89 074	12,0	27,7	Kína	82 698	12,9	27,1
3.	Kína	62 593	8,5	36,2	Szovjetunió	75 024	11,7	38,7
4.	India	38 002	5,1	41,3	India	47 349	7,4	46,1
5.	Franciaország	34 341	4,6	46,0	Brazília	21 685	3,4	49,5
6.	Japán	30 481	4,1	50,1	Franciaország	21 452	3,3	52,8
∴	∴	∴	∴	∴	∴	∴	∴	∴
21.	Magyarország	7 465	1,0	78,8	NDK	6 006	0,9	76,6
∴	∴	∴	∴	∴	∴	∴	∴	∴
28.	Irán	5 048	0,7	83,4	Magyarország	4 721	0,7	82,4

Érdeemes felhívni a figyelmet arra, hogy a világ (akkori) 6 vezető mezőgazdasági termelőjének a világtermelésben képviselt arányában, amelyet a (3), illetve (7) oszlop mutat, milyen különbséget okoz a dollárra való átszámításhoz alkalmazott kétféle árfolyam, valamint az országoknak ebből adódó, az (1), illetve az (5) oszlop által jelzett „helycserejére”. Természetesen magyar szempontból az is érdekes, hogy a deklarált forint/dollár árfolyam helyett a reálisabb vásárlóerő-paritás alkalmazása a 21. helyről a 28.-ra sorolja országunkat a bruttó mezőgazdasági termelés értéke szerint.

¹ Itt ismét hangsúlyozzuk, hogy az ICP vásárlóerő-paritási nem azonosíthatók az említett 14 ország mezőgazdasági termelésre vonatkozó vásárlóerő-paritásaival, hiszen ez utóbbiak a bruttó kibocsátást veszik alapul. Összevetésem mindössze azt a célt szolgálja, hogy érzékeltessem az eltérő számbavétel hatásait.

Mezőgazdasági vásárlóerő-paritás és nemzetközi átlagárak

A további tárgyaláshoz a következő jelöléseket vezetjük be: q_{ij} az i -edik termékből a j -edik országban egy év alatt megtermelt mennyiség tonnában kifejezve, míg p_{ij} az i -edik termék tonnánkénti termelői egységára a j -edik országban. Az országok száma M , a termékek száma N . Valamely i terméknek a világon az adott évben megtermelt teljes mennyiségét Q_i -vel jelölve

$$Q_i = \sum_{j=1}^M q_{ij} \quad (j = 1, 2, \dots, M)$$

Valamely j országnak a mezőgazdasági termelési értékét az illető ország termelői árain V_j -vel jelölve:

$$V_j = \sum_{i=1}^N q_{ij} p_{ij}$$

Nyilvánvaló, hogy míg a q_{ij} mennyiségek j szerint összegezhettek, mivel definíció szerint egyneműek, addig a V_j értékek nem összegezhettek j szerint. Ha azonban minden ország termelt q_{ij} mennyiségét egy minden országra érvényesített P_i nemzetközi egységáron értékeljük, az így keletkező $P_i q_{ij}$ szorzatok j szerint összegezhettek. M ország aggregált V' mezőgazdasági termelési értéke:

$$V' = \sum_{j=1}^M \sum_{i=1}^N P_i q_{ij} \quad /1/$$

Továbbá bármely k ország V'_k termelési értékét a V'_j termelési értékével elosztva nyilvánvalóan egy I_{jk}^q -val jelölhető területi volumenindexet kapunk:

$$I_{jk}^q = \frac{V'_k}{V'_j} = \frac{\sum_{i=1}^N P_i q_{ik}}{\sum_{i=1}^N P_i q_{ij}} \quad /2/$$

A FAO-ban gyakran előfordul, hogy országok egy csoportjára (például fejlődő országokra vagy CEFTA-országokra, vagy az Iszlám Konferencia országaira stb.), nevezzük az országcsoportot általánosságban R régióknak kell a világtermelésben betöltött arányát meghatározni. Ilyenkor 1990-ig az R régió valamennyi országának nemzeti pénzegységben kifejezett termelési értékét hivatalos árfolyamon USA-dollárra konvertáltuk, majd ezek aggregált értékét osztottuk a világ USA-dollárban számított értékével. Ez a módszer esetenként politikai bonyodalmakhoz vezetett. 1990 óta viszont az R országcsoport arányát egy

$$\sum_{j \in R}^M \sum_{i=1}^N P_i q_{ij} / V' \quad /3/$$

típusú volumenindex határozza meg, amelyben a P_i árak „nemzetközi” átlagárak.

Az /1/, illetve /2/-ben szereplő P_i nemzetközi árakra „statistikatechnikai” értelemben csak a következő kikötést kell tenni: minden P_i legyen pozitív, viszont „közgazdasági” és a statisztikai indexelmélet szempontjából ennél jóval szigorúbb követelményeknek kell teljesülniük. Utóbbiakra az ún. Fisher-teszt által megfogalmazottakat tekintik általánosan elfogadottnak.

Mielőtt e kérdéssel foglalkoznánk, az /1/ -ben felírt aggregátum „előállításának” egy alternatíváját írjuk fel. Ugyanis, ha a j ország nemzeti valutában megadott értékeit egy közös pénzegységre – megfelelő Z_j átváltási árfolyam alkalmazásával – konvertáljuk, ugyancsak j szerint summázható és nemzetközi volumenösszehasonlítás céljára alkalmas aggregátumokat kapunk:

$$V'_j = V_j \cdot Z_j = \sum_{i=1}^N Z_j p_{ij} q_{ij} \quad /4/$$

A /4/ egyenlőség egyszerűen azt állapítja meg, hogy a j -edik ország aggregált mezőgazdasági értékét átszámítottuk egy másik valutára, amit nemzetközi dollárnak² fogunk nevezni.

Ha egy k ország aggregált termelését Z_k átváltási árfolyammal szintén erre a nemzetközi dollár valutára konvertáljuk, a két konvertált értékből természetesen volumenindexet számíthatunk:

$$I_{jk}^q = \frac{\sum_{i=1}^N Z_k q_{ik} p_{ik}}{\sum_{i=1}^N Z_j q_{ij} p_{ij}} = \frac{Z_k}{Z_j} \cdot \frac{\sum_{i=1}^N q_{ik} p_{ik}}{\sum_{i=1}^N q_{ij} p_{ij}} = \frac{Z_k}{Z_j} \cdot \frac{V_k}{V_j} \quad /5/$$

Az /5/-ben levő összefüggés két hányadosa közül a Z_k/Z_j (az átváltási árfolyamok hányadosa) nyilvánvalóan egy árindex, míg a V_k/V_j hányados pedig értékindex. Az /5/ összefüggést átírva:

$$\frac{V_k}{V_j} = I_{jk}^q \cdot \frac{Z_j}{Z_k}, \quad /6/$$

azaz teljesül az a követelmény, hogy az értékindex egyenlő egy árindex és egy volumenindex szorzatával.

Az előbbiekből következik, hogy a nemzetközi dollárban kifejezett P_i egységárak és a Z_j átváltási árfolyamok összefüggnek és bármelyikük csak a másik együttes figyelembevételével határozható meg. Ezt a problémát szemlélteti a következő összefüggés:

$$P_i = f_i(P_{i1}, P_{i2}, \dots, P_{iM}, q_{i1}, q_{i2}, \dots, q_{iM}, Z_1, Z_2, \dots, Z_M) =$$

² A „nemzetközi dollár” kifejezés az ICP, a FAO és az EUROSTAT terminológiájából származik, bár sok esetben félreértették, ugyanis az USA dollárt értették rajta. Talán a FAO esetében helyesebb lenne ACU (Agricultural Currency Unit)-nak nevezni.

$$= f_i(Z_1 P_{i1}, Z_2 P_{i2}, \dots, Z_M P_{iM}, q_{i1}, q_{i2}, \dots, q_{iM}) \quad (i = 1, 2, \dots, N), \quad /7/$$

továbbá

$$Z_j = \frac{\sum_{i=1}^N P_i q_{ij}}{\sum_{i=1}^N p_{ij} q_{ij}} \quad (j = 1, 2, \dots, M) \quad /8/$$

Ezekből az összefüggésekből következik, hogy a számításokba csak azokat az országokat lehet bevonni, amelyekre nézve legalább egy termék termelési és áradatai rendelkezésre állnak. Emiatt a korlátozó tényező miatt szűkült le a FAO által végzett vásárlóerőparitás-számítás 124 országra. Természetesen a világ mezőgazdasági termelési értékének meghatározásába a többi mintegy 70 országot is bevonják, hiszen a 124 ország adatából meghatározott nemzetközi termelői árakat akkor is alkalmazni lehet, amikor csak termelési adatok állnak rendelkezésre. Pusztán az történik, hogy ezen országok termelési adataihoz olyan árakat alkalmaznak, amelyek meghatározásában ők nem vettek részt. (Ilyen ország például, az 1. táblában is megjelenő Irán.)

A Geary–Khamis-módszer

A közös valutában kifejezett nemzetközi egységárak és átváltási árfolyamok együttes kezelésének problémáját *R. C. Geary* oldotta meg [3] és *S. H. Khamis* ([5], [6]) fejlesztette tovább. Módszerük szerint a P_i árakra, illetve Z_j átváltási árfolyamokra a következő lineáris egyenletrendszert kell megoldani :

$$P_i = \sum_{j=1}^M Z_j p_{ij} q_{ij} / \sum_{j=1}^M q_{ij}$$

$$Z_j = \frac{\sum_{i=1}^N P_i q_{ij}}{\sum_{i=1}^N p_{ij} q_{ij}} .$$

S. H. Khamis [5] és *P. D. S. Rao* kimutatták, hogy a P_i és Z_j ismeretlenekre létezik megoldás, ha bármelyik termék árát, illetve bármelyik ország pénznemét ún. bázistermékeknek, illetve bázisvalutának adjuk meg. Az egyenletrendszer megoldása ezek után mátrix-invertálással, vagy -iterációval oldható meg. A FAO esetében a bázis termék a búza volt, a bázis valuta pedig az USA-dollár, az egyenletrendszert pedig iterációval oldották meg. Ez nem jelenti azt, hogy a nemzetközi dollárban kifejezett egységárak az Egyesült Államok árai lennének, bár több termék esetében ahhoz nagyon közel vannak, különösen azoknál, amelyek termelésében az Egyesült Államok aránya nagy. (Ez abból is adódik, hogy a búza egyesült államokbeli ára a kiindulási bázis, viszont egyedül a búza

egyesült államokbeli termelői ára egyezik meg a mezőgazdasági termékek nemzetközi dollárban kifejezett egységárával.) „Bizonyítékként” tekintsünk az 1. táblában az Egyesült Államok bruttó termelésének két értékére: a (2) oszlop természetesen megegyezik az USA-árakon számítottal, hiszen azt nem kellett konvertálni. Ezzel szemben a (6) oszlopban a (2) oszlophoz képest magasabb érték szerepel, ami azt jelenti, hogy a világban a mezőgazdasági termékek termelői árai átlagosan magasabbak, mint az Egyesült Államokban, mégpedig 2,55 százalékkal ($91349/89074 = 1,0255$).

Néhány valutának az USA-dollárhoz viszonyított mezőgazdasági vásárlóerő-paritását és hivatalos (IMF által nyilvántartott és publikált) árfolyamát a 2. tábla mutatja az 1970., 1980. és 1990. évre vonatkozóan. (Természetesen, ilyen paritásokat a számításokba bevont többi országra vonatkozóan is meghatároztak, de csak akkor, ha az illető országnak legalább 10 termékére rendelkezésre álltak áradatok. Ennél kevesebb termék esetén valószínűleg nem jellemző paritások adódtak volna.)

2. tábla

Néhány ország valutájának az USA-dollárhoz viszonyított mezőgazdasági vásárlóerő-paritása*

Ország	1970		1980		1990	
	Paritás	Valuta	Paritás	Valuta	Paritás	Valuta
Kanada	0,85	1,05	1,27	1,17	1,09	1,12
Kuba	0,63	1,00	1,01	1,00	1,12	1,00
Ausztria	29,09	26,00	18,48	12,92	17,54	11,37
Bulgária	2,19	1,17	1,52	0,85	1,99	.
Német Szövetségi Köztársaság	4,50	3,66	2,82	1,81	2,65	1,65
Magyarország	50,96	59,99	32,41	32,53	60,44	63,21
Szovjetunió	2,27	0,90	1,24	0,67	1,48	0,59

* Sajnos a FAO 1990 óta nem végzett hasonló számításokat, ezért mi is csak 1990-ig tudtuk ezeket az eredményeket bemutatni.

A táblában található paritások a /8/ összefüggés által definiált Z átváltási arányok reciproka, vagyis azt mutatják, hogy az adott évben, az illető országban megtermelt mezőgazdasági termékek összetételével számolva, átlagosan hány nemzeti pénzegységet kaptak a termelők, amiért a világban átlagosan 1 dollárt kaptak volna. Így például 1970-ben a magyar mezőgazdaság 1 dollárnyi termelési értéke 50,96 forintot ért, viszont 1990-ben 60,44 forintot kaptak átlagosan a magyar termelők, amiért a világ termelői 1 dollárt kaptak volna átlagosan. (Közben egyrészt a dollár árfolyama is megváltozott, másrészt a világon a nemzetközi dollárban kifejezett termelői árak is emelkedtek, mégpedig elég jelentősen. Erre néhány példa a 3. táblában található.)

A FAO szempontjából a paritásoknál nagyobb jelentősége van a számításokból nyert nemzetközi dollárban kifejezett „világáraknak”, hiszen ezek alkalmazásával a világra, egyes régiókhoz tartozó országok csoportjaira (például kontinensekre), valamint termékcsoportokra vonatkozó volumenindexek számíthatók. Ugyancsak ezek alkalmazásával lehet reális, termelékenységre vonatkozó nemzetközi összehasonlításokat végezni.

Néhány fontosabb mezőgazdasági termék nemzetközi dollárban kifejezett egységára szerepel a 3. táblában.

A táblában található árak időbeli alakulásának értékelése mindig annak figyelembevételével történhet, hogy az abban szereplő árak közül az egyetlen „ténylegesen létező” dollárár a búza ára az adott évben, ugyanis azok (a tábla első sorában megadott árak) az Egyesült Államok termelői árai. Így a világon azok a termékek „drágultak meg”, azaz a termelők a világon átlagosan azokért a termékekért kaptak többet, amelyek ára a búzáénál jobban emelkedett. A táblában bemutatott termékek közül csak a banán és a tyúktojás termelői ára csökkent a világon. (Mivel azonban ezeknek a termékeknek az ára is átlagot jelent, lehetséges, hogy termelésük a világátlagnál olcsóbban termelő országokba tolódott el.)

3. tábla

Néhány mezőgazdasági termék egységárának alakulása

Termék	1970.	1980.	1990.	
	évi egységár (nemzetközi dollár/tonna)			Index: 1970. év = 100,0
Búza	68,3	151,2	152,5	223,2
Kukorica	61,2	138,3	146,2	239,1
Burgonya	39,3	117,2	134,7	342,6
Cukorrépa	14,6	36,3	40,3	276,8
Bab, száraz	173,7	549,4	708,8	487,1
Dió	497,5	1068,7	1325,1	266,4
Földimogyoró	164,7	474,7	509,7	309,5
Napraforgómag	111,1	245,8	259,2	233,3
Sárgarépa	61,6	148,9	184,4	309,1
Banán	67,6	136,4	150,2	222,4
Alma	85,3	216,9	288,0	337,5
Kávé, nyers	648,9	1429,7	1542,1	237,5
Tehéntej	97,6	232,0	247,8	253,8
Tyúktojás	800,2	1146,5	1227,7	153,4
Gyapjú, nyers	1108,2	2857,2	2994,3	270,2
Sertés, vágott	719,9	1400,4	1655,4	230,0

Gazdaságstatisztikai szempontból fontos megjegyezni, hogy az átlagárak, valamint a paritások kialakításához használt mennyiségek (lásd a /7/és /8/ alatti követelményt) a termékek bruttó mennyiségei, a mezőgazdaság végső kibocsátása ezeknél a mennyiségeknél jóval alacsonyabb. A bruttó mennyiségekből való kiindulásnak technikai oka van, ugyanis a /7/ és /8/-ből adódó egyenletrendszer említett megoldása csak akkor lehetséges, ha a q_{ij} mennyiségek között nincsen negatív szám. Viszont több ország több termékénél a nettó kibocsátás negatív. Ugyanis az adott termékekből az illető ország mezőgazdasága többet használ fel, mint amennyit megtermel. (Például Finnország több kukoricát, Magyarország több szójababot használ fel takarmányozásra, mint amennyit megtermel.)

A FAO által közölt valamennyi volumenindexben és legtöbb nemzetközi összehasonlításban 1990 óta az 1990. évi adatokból számított nemzetközi dollárban kifejezett átlagárakat alkalmazták, és a végső, azaz a vetőmagnak, takarmánynak felhasznált mennyiségek nélküli kibocsátást veszik figyelembe. Közgazdasági szempontból kérdéses, hogy mennyire jellemző például a Vietnam mezőgazdasági termelésének alakulását bemutató volumenindex, amelyben a súlyok szerepét nem a vietnami, hanem nemzetközi dollár-

árak töltik be. A világ összes országára nézve azonos nemzetközi áraknak viszont nagy előnye, hogy tetszés szerinti országcsoportok aggregálhatók, és ez a szempont minden más megfontolást – például regionális átlagárak képzését – kizárt.

Természetesen szükség lenne a bruttó és halmozatlan termelési értékek mellett az országok mezőgazdasági GDP-jének reális („vásárlóerő-paritáson átszámított”), nemzetközileg elfogadott közös pénzegységben, például nemzetközi dollárban kifejezett értékére is, azonban a mezőgazdaság által felhasznált nem mezőgazdasági eredetű termékekre és szolgáltatásokra vonatkozó vásárlóerő-paritások meghatározásához a csak erre a célra szolgáló, igen költséges adatgyűjtés adna lehetőséget. Ugyancsak hasznos lenne – ha a korábbi számítások és elemzések folytatásaként – 1990 utáni összehasonlításokra is sor kerülhetne, hiszen ezáltal lehetővé válna a térségünkben azóta bekövetkezett változások hatásainak árnyaltabb elemzése.

IRODALOM

- [1] *Ay, J. – Rao, P. D. S. – Zarqa, S.*: The FAO production index numbers. FAO Quarterly Bulletin of Statistics. Vol. 37. Rome. 1993.
- [2] Multilateral measurement of purchasing power and real GDP. EUROSTAT. Luxembourg. 1982.
- [3] *Geary, R. C.*: A note on the comparison of exchange rates and purchasing power parities between countries. *Journal of the Royal Statistical Society*. Vol. 121. 1958. évi 1. sz. 28–40. old.
- [4] *Gilbert, M. – Kravis, I. B.*: An international comparison of national products and the purchasing power of currencies. OEEC – Paris. 1954. 72 old.
- [5] *Khamis, S. H.*: A new system of index numbers for national and international purposes. *Journal of the Royal Statistical Society*. Series A. 1972. évi 4. sz. 124–129. old.
- [6] *Kravis, I. B. – Heston, A. H. – Summers, R.*: International comparison of real product and purchasing power. The John Hopkins University Press. Baltimore. 1978. 96 old.
- [7] *Kravis, I. B. – Heston, A. H. – Summers, R.*: World product and income: international comparison of real gross product. The John Hopkins University Press. Baltimore. 1982. 58 old.
- [8] *Oostroom, H. V. – Madison, A.*: An international comparison of levels of real output and productivity in agriculture in 1975. (Sokszorosított anyag) 1985. 79 old.
- [9] *Rao, P. D. S.*: Contributions to the methodology of construction of consistent index numbers. Indian Statistical Institute. Calcutta. 1972. 65 old.
- [10] *Szilágyi, Gy.*: Reflections on purchasing power parities and real values. *Hungarian Statistical Review*. Special number 3. 1999. 44–48. old.

TÁRGYSZÓ: Vásárlóerő-paritás. Geary–Khamis index.

SUMMARY

The author gives a brief description of the database and methodology used by the Statistics Division of the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) for calculating agricultural purchasing power parities related to agricultural products and international producer prices for such products. The calculation of both the purchasing parities and the international prices is based on the application of the Geary-Khamis methodology. The resulting international prices are used for calculating internationally comparable agricultural production aggregates.

The tables present for some countries the official exchange rates of their currencies in comparison to the agricultural purchasing parities, and international prices of some important agricultural commodities.

STATISZTIKAI ELEMZÉSEK

A MEZŐGAZDASÁG ÜZEMI RENDSZERE A HAZAI ÉS AZ EU AGRÁRPOLITIKA TÜKRÉBEN*

TÓTH ERZSÉBET – VARGA GYULA

Tanulmányunk, mely áttekinti a magyar mezőgazdaság üzemi szerkezetét és kísérletet tesz a kérdéskör tematikus és fogalmi rendszerezésére, egyúttal arra is vállalkozik, hogy bemutassa a kialakult struktúrát. Ezen belül

- a megélhetési célú, részmunkaidős, kisegítő jövedelmek szerzésére törekvő,
- a vállalkozási, illetve a versenyszférába tartozó üzemek és vállalatok

közötti alapvető különbségeket, s ezek alapján az agrárpolitikában való megkülönböztetett kezelésük szükségességét, ugyanis a különbségtétel hiánya mindkét csoportnak előnytelen. A versenyszférát a tőle szociális célokra elvont támogatási források miatt éri hátrány, a nem versenyzőknek pedig többnyire elérhetetlenek a támogatáshoz jutás feltételei, vagy eleve olyan csekély összegű az elnyerhető forrás, hogy az nem is tud érdemben a család megélhetésén javítani. De ugyanakkor ezzel a jelentéktelen elérhető „agrár-támogatással” – látszateltartottként – egyben ki is kerülnek a szociális juttatásokra jogosultak, a segélyezendők köréből mindazok, akik valójában nem is rendelkeznek az üzemi méretnek megfelelő termeléssel.

A szerzők meggyőződése, hogy ugyanazokkal az eszközökkel nem is befolyásolható egyforma sikerrel a csak önellátásra termelő kisegítő gazdaság és a jövedelemtermelést középpontba állító, a piac rezdüléseit követő, árutermelő vállalkozás. Ez a megkülönböztetés azonban sem nem minősít, sem nem rangsorol, kifejezetten semleges közelítésű.

Az Európai Unió (EU) tagországainak gyakorlata színesebb, sokrétűbb annál, mint ami a magyar közvéleményben elterjedt, s mint ami az EU mindenkre érvényes előírásaiából következnek. Ennek részben a gazdasági fejlettségből fakadó, részben az agrár-gazdaság eltérő szerepéből adódó, részben viszont csak a történelmileg kialakult gyakorlatra visszavezethető okai vannak. Az országonként igencsak sokszínű megoldások miatt nincs tehát tökéletes „EU-konformitás”, sőt az EU-hoz való csatlakozás az igazodásban elég széles mezsgyét hagy számunkra. Nincs olyan – a részleteket is precízen szabályozó – norma az üzemi világban, amihez nekünk mindenképpen és tökéletesen alkalmazkod

* Az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézetben az Integrációs Stratégiai Munkacsoport (ISM) támogatásával készített tanulmány összefoglalója. Elkészítésében közreműködtek: *Dorgai László, Kovács Gábor, Stauder Márta, Tóth Erzsébet, Varga Gyula.*

nunk kellene. Az Unió tagországi mezőgazdaságának üzemi rendszere maga sem mutat egységes képet, nem létezik üzemi szabvány.

Az EU-ban meghatározó szerepük a családi gazdaságoknak van, melyeknek a mezőgazdasági termelést meghatározó zöme azonban nagy tőkeerejű, korszerűen felszerelt, erősen specializált vállalkozás. A nagy számban található, de a teljesítményekben alárendelt szerepet betöltő kisméretű üzemek léte – a kivételként említhető, kevésbé fejlett gazdaságú EU-tagországokban ugyanúgy, mint a mi térségünkben is – alapvetően az agrár-túlnépesedésből és a foglalkoztatási nehézségekből fakad. A gazdaságilag fejlett országokban a birtokfelaprózódás, illetve a méltányos jövedelemszinthez tartozó, s gyors ütemben növekvő üzemméreti követelmények kényszerítik arra a parasztokat, hogy csak kiegészítő jelleggel tartsák meg mezőgazdasági tevékenységüket.

Néhány térségben, illetve országban, (például az Egyesült Királyságban) a nagyméretű, a családi munkaerő mellett, vagy számos vállalkozásban kizárólagosan bér munkásokat, alkalmazottakat foglalkoztató nagyüzemi gazdaságok játszanak meghatározó szerepet. Újabb változat Németország, ahol a keleti tartományokban az egykori termelőszövetkezetek utódai, a jogi személyiséggel rendelkező társas vállalkozások (elsősorban a szövetkezetek, másodsorban a kft-k) határozzák meg a mezőgazdasági termelés üzemi szerkezetét, s igen számottevő szerepük van a nem jogi személyként számba vett, 3-5 családot tömörítő, a mi betéti társaságainkra hasonlító polgárjogi társaságoknak.¹

A HAZAI ÜZEMI RENDSZER

A magyar üzemi rendszer alakítása és fejlesztése szempontjából a legfontosabb tanulságot az üzemi struktúra problémái és azok javítása érdekében tett erőfeszítések szolgáltatják. A legszembetűnőbb és legfeltűnőbb, a hazai megítélésben azonban rendre elsikkadó jelenség, az üzemi koncentráció felgyorsulása. Ez alól nincs ország, amely kivétel lenne, ugyanakkor az országok közötti különbségek meghökkentő mértékűek, s inkább még nőnek is, mintsem csökkennének. A korszerűbben termelők olyan koncentrációs iramot diktálnak, amivel a széttagolt üzemszerkezetű, az agrárnépesség foglalkoztatásának kényszerével küszködő, elmaradottabb mezőgazdaságú országok nem tudnak lépést tartani. Ha erre a körülményre nem leszünk tekintettel a felkészülés további esztendeiben, s a versenyszféra szükséges koncentrációjának erősítéséről – a meglévő nagyobb méretű üzemek és vállalatok megőrzésével, illetve újak életre segítésével – nem gondoskodunk, a csatlakozás után súlyos hátránnyal és veszteségekkel kell majd szembenéznünk.

Az árutermelő egységek koncentrációja mellett az is megfigyelhető, hogy a versenyszférából egyre több, kisméretű gazdasági egység sorolódik át a kiegészítő gazdaságok körébe, majd adja fel végleg a gazdálkodást. A közigazgatási törvények eme hatásának kezelésére az Európai Unió gazdasági támogatással és jogi szabályokkal is ösztönzi az életképes méretű gazdasági egységek létrejöttét, és szociális kérdésként kezeli a versenyből kiszorulókat ügyét (előnyudíjjal, külön támogatással, valamint a mezőgazdasági mellett más tevékenységek támogatásával).

¹ Létüket elsősorban annak köszönhetik, hogy a magángazdálkodásra különféle okokból egyedül nem vállalkozó szövetkezeti tagok, vagy az ún. „újrakezdő” személyek, ilyen módon elkerülhetik a minden jogi személynek számító gazdasági társaság-ra és a szövetkezetre is kirótt társasági adó terheit.

A kisméretű, de növekedni akaró és tudó üzem perspektívája mindenütt az árutermeletés és a versenyszférába való átkerülés. Támogatásukhoz ezért elsősorban azt kell reálisan mérlegelni, hogy ténylegesen van-e esélyük a növekedésre, illetve a versenyben való helytállásra. Ha igen, akkor ehhez segíteni kell a tőkekoncentrációt, lehetővé téve számukra erőforrásaik (a földterület, az eszközök) gyarapítását, de meg kell tőlük követelni az erre való képességet is (az induló tőkét, a szakértelmet stb.).

1. tábla

Az egyéni gazdaságok használatában lévő föld méret szerinti szerkezete Magyarországon, 1994

Birtokméret (hektár)	Egyéni gazdaságok					Egy gazdaság átlagos területe (hektár)
	száma	megoszlása (százalék)	összes földterülete (hektár)	megoszlása (százalék)	aránya az összes területből* (százalék)	
1 és kisebb	978 101	81,4	231 665	16,8	3,7	0,2
1,1–5,0	173 182	14,5	378 912	27,4	6,1	2,2
5,1–10,0	28 723	2,4	198 303	14,3	3,2	6,9
10,1–50,0	18 922	1,6	359 588	26,0	5,8	19,0
50,1 és nagyobb	2 087	0,1	214 737	15,5	3,4	102,9
<i>Összesen</i>	<i>1 201 015</i>	<i>100,0</i>	<i>1 382 205</i>	<i>100,0</i>	<i>22,2</i>	<i>1,2</i>

* Az összes mezőgazdasági területhez viszonyítva.

Forrás: Az élelmiszergazdaság 1994. évi fejlődése. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1995. 47. old.

Véleményünk szerint ma Magyarországon ilyen koncentrációs folyamat általánossá válásának nincsenek, vagy csak igen kis részben vannak meg a feltételei. (Lásd az 1. táblát.) A kisegítő jövedelemforrásul szolgáló kisgazdaságokat nálunk – egyéb megélhetési lehetőség hiányában – megtartani kényszerülnek tulajdonosaik, de ezt bővíteni, fejleszteni nincs sok esélyük. Az EU tagországaiban – a hazaihoz mérten hatalmas támogatások ellenére is – nagyon hasonló a helyzet, s emiatt tömegesen szűnnek meg a kisméretű üzemek.

Magyarországon a tömeges és gyors üzemszámolást szociális és társadalmi szempontból nem engedhetjük meg. Ezért az államnak vállalnia és gyakorolnia kell gondoskodási funkcióját. Ugyanakkor ezeknek a gazdaságoknak a jövőjét a mezőgazdasági termelés oldaláról is tisztázni kell és elő kell segíteni az önálló létre nem alkalmas, és a méreteiknél fogva nem versenyképes kisgazdaságok körében is a termelés racionalizálását. Véleményünk szerint a következő megoldási változatok közül választhatunk:

- elősegítjük növekedésüket, támogatjuk a koncentrációt az arra képesnek mutakozó körben, vagyis segítünk a versenyszférába való átkerülésükben,
- támogatjuk az olyan földeladást, „üzembezárást”, amely a megmaradók körében életképesebb termelési egységek létrejöttéhez vezet,
- külön támogatást adunk azoknak – az önálló egzisztencia megteremtésére alkalmatlan, vagy arra vállalkozni sem akaró – kisegítő gazdaságoknak, amelyek hajlandók bekapcsolódni az önkéntes szövetkezésein (összefogáson) alapuló korszerűsítésbe, a termelés és az értékesítés, esetleg a feldolgozás terén.

Reálisan értékelve a mai magyar helyzetet, az első két megoldási mód aligha lehet tömeges, részben a tőkehiány, részben pedig a kisegítő gazdaságra való ráutaltság körül-

ményei miatt. A harmadik változat, az összefogás és a szövetkezés azonban nyitott és járható, s minden körülményt mérlegelve egyértelműen a legolcsóbb útja a kisgazdaságok korszerűsítésének. Véleményünk szerint ez az út az állam számára is a legtakarékosabb és a leghatékonyabb módja a szociális gondoskodásnak.

A továbbra is a „hagyományos utat járó”, tehát elsősorban önellátást folytató kistermelőket az elmúlt évtizedek alatt kialakult kedvezményes adózási rendszerrel támogatja az állam. Ezt természetesen továbbra is fenn kell tartani, s értelemszerűen kell az árutermelésre vállalkozó, szövetkező kisgazdaságokra is érvényesíteni. Éppen így kell eljárni azokkal a foglalkoztatást és a helyben maradást elősegítő támogatásokkal is, amelyekre a szociális és a vidékfejlesztési kassa nyújt forrást. Vagyis minden támogatás járjon minden kistermeléssel is foglalkozónak, függetlenül az önellátási vagy az árutermelési céltől, de nem függetlenül annak volumenétől, az ebből származó, valamint a család összes jövedelmétől. A szociális igazságosság elvének tehát ebben a kérdésben feltétlenül érvényre kell jutnia.

Úgy véljük, a mai „vegyes halmazt” előbb a termelés mérete alapján két csoportba kellene sorolni, megkülönböztetve az üzemméret alatti és az a fölötti termelőket, majd az utóbbiakat tovább osztályozva, a magántermelőket a következő kategóriákba kellene besorolni:

- ház körüli gazdaságokra, melyek nem érik el az üzemméret alsó határát, tehát nem is mezőgazdasági üzemek;
- mezőgazdasági magángazdaságokra, amelyek már meghaladják az üzemméret alsó határát, s amelyek körén belül vannak;
- a rész munkaidős vagy mellékfoglalkozású kisegítő gazdaságok;
- a főfoglalkozású családi gazdaságok,
- a mezőgazdasági magánvállalkozások.

A mezőgazdasági termelést (is) folytató családok termelő tevékenysége bizonyos értékhatár alatt² olyan csekély, hogy azzal sem az adóhatóságoknak, sem az agrárpiacot szabályozó kormányzati szerveknek nem érdemes foglalkozniuk. Az üzemi körből való kiküldésük tehát nemcsak soha meg nem térülő adminisztratív adóhatósági munkák elhagyására ad módot, hanem egyben legalizálja is azon jelentéktelen jövedelmek adómentességét, amelynek bevallásáról ma az érintetteknek mintegy „lelkiismereti ügyként” kellene döntenie. Ettől függetlenül szükséges – reprezentatív mintavétel alapján, mondhatni költségtakarékos módon – az üzemnek nem számító termelőkről is statisztikai információkat gyűjteni. Minden velük kapcsolatos és őket érintő kérdésben is tudnunk kell róluk, de ez nem azonos azzal a követelménnyel, amit a mezőgazdasági üzemekkel kapcsolatosan a statisztikai és az adóhatósági számbavétel során teljesíteni kell.

Az üzemi szerkezet reális és tartós osztályozása megköveteli, hogy magának a termelő egységnek határozzuk meg a világos és egyértelmű határait. Az alapegység a család, mely maga az „üzem”, termelő egység lehet éppúgy, mint a kisiparban a műhely, a kiskereskedelemben a bolt stb. Véleményünk szerint ezért egyre tarthatatlanabb a mai gyakorlat, hogy egy közös háztartáson belül – papíron legalábbis – annyi kis mezőgazdasági „üzem” létezzék, ahány felnőtt családtagra felosztják a mezőgazdaságból eredő jövedelmet. Az üzemnek tehát – a háztartáshoz és a családhoz hasonlóan –

² Ez a határ lehet 1 hektár szántóterület, vagy ehhez hasonló kapacitású ültetvény, illetve állatállomány, de termelési érték is.

meglehetősen tartós keretnek kell lennie, amelyen belül mind a személyek száma, mind maga termelés is, viszonylag gyorsan módosulhat, anélkül, hogy az üzem maga megváltoznék.

Figyelembe véve a magántermelők mellett a társas vállalkozásokat is, valamint minden jogi személyiséggel rendelkező termelőt, a magyar mezőgazdaság üzemi–vállalati kereteit az alábbiaknak megfelelően osztályozhatjuk:

Mezőgazdasági termelés	Nem üzemszerű, házkörüli termelés, kedvtelésből űzött mezőgazdaság		Ebből: megélhetési célú, kiegészítő jövedelem szerzéséért folytatott, "Szociális mezőgazdaság"		
	Magántermelők	Egyéni gazdaságok		Részmunkaidős és mellékfoglalkozású kiegészítő gazdaságok	
				Főfoglalkozású családi gazdaságok	
				Mezőgazdasági magánvállalkozások	
	Mezőgazdasági vállalatok (jogi személyiségű vállalkozások)	Társas vállalkozások		Betéti társaságok, nem jogi személyiségű társas vállalkozások	
				Mezőgazdasági szövetkezetek	
				Korlátolt felelősségű társaságok	
				Részvénytársaságok	
				Közhasznú társaságok, alapítványok, kísérleti és tangazdaságok	

A magyar mezőgazdasági termelésnek az 1990-es évtized politikai és gazdasági átalakulása után újból, s az elmúlt évtizedeknél még nagyobb arányban kell szociális feladatokat is ellátnia. Ez azonban – az ország pénzügyi egyensúlya fenntartásának követelménye miatt – csak a versenyszféra erősítése mellett lehet reális cél. A mezőgazdaság szervezeti keretei nagyrészt meglazultak vagy szétestek a szövetkezetek átalakításának törvényi előírásai és az állami gazdaságok privatizációja után. A vagyonszerzés (nevesítés) és a földkérdés azonban csak igen kevesek számára teremtette meg az önálló léthez alkalmas tulajdoni és üzemi kereteket. A mintegy másfélmilliónyi, zömmel városi és/vagy nyugdíjas kistulajdonos csekély földjét részben bérbeadással, részben saját szükségletre való termeléssel próbálja hasznosítani.

A földtulajdon szétaprózódása egybeesik a falusi munkanélküliség már-már az 1930-as éveket idéző méreteivel. A falusi népességre ugyanakkor fokozott teher, 100 aktív keresőre 250-280 fő eltartásának feladata hárul, noha munkájának termelékenység és jövedelme, de szociális ellátottsága is jóval a társadalmi átlag alatt marad. Mára nyilvánvalóvá vált, hogy a foglalkoztatásban a mezőgazdaságnak szánt kiemelkedő szerep téves elképzelés volt. Az is egyértelmű, hogy az ágazat korábbi foglalkoztatási arányai vissza sem állíthatók, sőt tovább csökkennek. A házkörüli termelés és a részmunkaidős, kiegészítő jövedelmet adó kisgazdaság bizonyos mértékű megélhetési alapot nyújt ugyan a falun élők számára, de önálló egzisztencia megteremtésére, s a társadalom szociális támogatásának helyettesítésére teljességgel alkalmatlan.

AZ EURÓPAI UNIÓ MEZŐGAZDASÁGÁNAK ÜZEMI RENDSZERE

Az EU agrárstatisztikáját tanulmányozván, a következő arányok és főbb változási irányok tűnnek szemünkbe:

- a mezőgazdaságból élők számának folyamatos apadása, az agrárszektor foglalkoztatási erejének állandó mérséklődése,
- a mezőgazdasági üzemek számának gyors csökkenése,
- a termelés valamennyi, a koncentrációt jelző mutatószámának minden várakozást felülmúló és egyre gyorsabb ütemű növekedése,
- az átlagos üzemméretet jelző adatok – országok és régiók közötti – igen nagy, s a közös agrárpolitika ellenére sem csökkenő eltérései,
- az agrárgazdaság teljesítményeinek országok közötti különbségei tartós fennmaradása, sőt esetenkénti növekedése,
- az üzemi jövedelmek országok közötti nagymértékű, s a támogatási rendszer ellenére is inkább növekvő, semmint enyhülő differenciáltsága.

Tudomásul kell venni, hogy az EU agrárpolitikája, amely talán az egész világ legcél tudatosabban és legnagyobb anyagi áldozatokkal támogatott hagyományörző agrárstratégiája, a meghirdetett elvektől eltérő irányba halad. A hagyományos családi gazdasági modell felbomlóban, vagy legalábbis erősen átalakulóban van. A főfoglalkozású családi gazdaságok nagy része nem kisűzem többé, hanem mindinkább tőkeerős vállalkozás.

Az EU 15 tagállamának átlagában a mezőgazdasági foglalkozásúak részesedése az összes keresőből mindössze 5,3 százalékot tett ki 1995-ben (4,8 százalékot 1998-ban). Az átlag igen nagy különbségeket takar, az Egyesült Királyság 2,1 százalékától kezdve Görögország 20,4 százalékos arányáig. Magyarországgal összevetve ezeket az adatokat azt látjuk, hogy a mi 8,5 százalékos arányunk valamivel több mint másfélszerese az EU átlagának, de Görögországé két- és félszerese a magyarnak. Amíg azonban nálunk 1 százaléknyi mezőgazdasági foglalkozásúra a GDP-ből 0,93 százaléknyi részesedés jut, az EU-ban csak 0,45 százalék. Vagyis a leépülő agrárszektorban egy hazai főfoglalkozású még mindig kétszer nagyobb arányban részesedik a nemzeti jövedelem termeléséből, mint az EU-ban.³

Az EU-val való összevetés szempontjából realisabb képet kapunk akkor, ha a népsűrűsége teljesen érzéketlen előbbi mutatószám (a foglalkoztatásból való százalékos arány) helyett, vagy legalábbis a mellett, a 100 hektár mezőgazdasági területre jutó agrárfoglalkozásúak számát vesszük viszonyítási alpnak (lásd a 2. táblát). Ezt nézve, az EU 5,7 fő/100/hektáros mutatójával szemben a magyar adatok a „kedvezőbbek”, mert csak 5,0 főfoglalkozású jut 100 hektárra. Ha viszont a részmunkaidősöket is megkísérelnénk az EU-ban használatos „munkaerőegységre” (ME) átszámítani, lényegesen emelkedne a magyar mutatószám, de aligha több, mint 40-50 százalékkal. Az így kapott 7 fő/100 hektár körüli értékkel a tagországok rangsorában éppen középütt helyezkednének el, nagyjából egy csoportban Ausztriával, Belgiummal és Finnországgal. Az oly sokszor hallható osztrák, s más országokból is megfogalmazott félelmek a magyar agrárgazdaságból felszabaduló munkaerőmelegtől, ezen adatok tükrében sokkal inkább nagyfokú ismerethiányról, mint igazán megalapozott veszélyhelyzetről tanúskodnak. De az azért

³ A magyar adatokat kedvező irányba torzítja a munkaerőként számba nem vett részfoglalkozásúak milliós tábora.

nem feledhető, hogy mi sem teszünk meg mindent a téveszmék eloszlataért, az ilyen és ehhez hasonló reális információk közzétételéért.

2. tábla

A mezőgazdaság munkaerő-ellátottsága és változása az EU tagországaiban

Ország	A 100 hektár mezőgazdasági területre jutó munkaerőegység			A 100 hektárra	Az egy üzemre
	1980	1990	1995	jutó munkaerő változása (százalék) 1995/1980	
Ausztria	–	9,9	5,5	–	–
Belgium	8,7	7,0	5,8	66,7	100,0
Dánia	5,9	3,4	3,8	64,4	107,1
Egyesült Királyság	3,4	2,9	2,3	67,6	72,7
Finnország	–	7,5	8,5	–	–
Franciaország	6,3	4,5	3,6	57,1	93,3
Görögország	22,5	18,6	17,8	79,1	100,0
Hollandia	11,9	11,2	10,5	88,2	118,8
Írország	6,1	5,6	5,1	83,6	100,0
Luxemburg	7,0	5,0	4,2	60,0	94,4
Németország	8,6	6,0	4,1	47,7	108,3
Olaszország	13,8	12,9	12,4	89,9	87,5
Portugália	34,9	21,1	14,9	42,7	86,7
Spanyolország	–	4,7	4,3	–	–
Svédország	–	3,1	2,9	–	–
EU 12	–	6,7	5,7	–	–
EU 15	–	6,7	5,7	–	–

Forrás: EUROSTAT. Agriculture Statistical Yearbook, 1997.

A mezőgazdasági foglalkozásúak száma az EU minden országában gyors ütemben csökken, s számos támogató intézkedés ellenére is egyre kevesebb embernek ad közvetlenül megélhetést a mezőgazdaság. Noha az üzemek egyre nagyobbak lesznek, a műszaki haladás következtében mind kevesebb emberi munkára van szükségük. Így aztán egy-egy gazdaság is inkább kevesebb, mint több embert tart el.

Amint az a 3. tábla adataiból jól látszik, az EU tagországaiban átlagosan igen kicsi, de elég gyors az üzemek átlagterületének növekedése. Az „átlagok átlaga” viszont, – az oly sokszor idézett üzemenkénti 17,5 hektár mezőgazdasági terület –, valójában alig mond valamit a tényleges méretekről és a méret szerinti összetétel alakulásáról. Ennek az a fő oka, hogy a nagyszámú részfoglalkozású üzem is benne van az osztozámban, miközben ezek tényleges teljesítménye meglehetősen csekély.⁴

Ezért aztán elengedhetetlenül fontos, hogy a mindent elfedő átlagszámok mögé nézzünk. Ennek érdekében két részletező táblázatot is készítettünk, amelyek egyrészt az üzemek számának az elmúlt évek során bekövetkezett méretkategóriánkénti változásait (lásd a 3. táblát), másrészt a mezőgazdasági terület üzemmérettől függő s az elmúlt másfél évtizedben esztendőben alaposan változó megoszlását tartalmazzák (lásd a 4. táblát).

⁴ Németországban és Franciaországban egyaránt a mezőgazdasági üzemek mintegy kétötöde tartozik a részfoglalkozásúak körébe, s teljesítményük az összesből mintegy 10, illetve 5 százalék.

3. tábla

Az EU-tagországok átlagos üzemi területének változása

Ország	Átlagos üzemméret (hektár)			Változás 1995/1980
	1980	1990	1995	
Görögország	3,6	4,3	4,5	126,0
Olaszország	5,5	5,6	5,9	107,5
Portugália	4,3	6,7	8,7	202,2
Ausztria	–	–	15,4	–
Hollandia	13,7	16,1	17,7	128,9
Belgium	12,3	15,8	19,1	154,5
Spanyolország*	12,9	15,4	19,7	152,4
Finnország	–	20,7	21,7	–
Írország	22,6	26,0	28,2	124,8
Németország	14,4	26,1	30,3	210,6
Svédország	–	32,9	34,5	–
Franciaország	23,3	30,5	38,5	164,9
Dánia	23,8	34,2	39,6	166,5
Luxemburg	25,0	31,7	39,7	158,5
Egyesült Királyság	63,7	67,9	70,1	110,2
EU 12	12,8	15,0	17,3	134,7
EU 15	–	–	17,5	–

* Spanyolországról csak 1983. évi adat áll rendelkezésre.
 Forrás: EUROSTAT. Agriculture Statistical Yearbook, 1998.

4. tábla

A különböző méretkategóriájú üzemek által művelt terület átlagos változása az EU tagországaiban 1980 és 1995 között

Ország	–5	5–20	20–50	50–100	100–	Összesen
	hektár mezőgazdasági terület (Index: 1980=100,0)					
Belgium	58,4	52,4	102,3	160,4	183,1	95,3
Dánia	10,2	48,0	59,9	136,5	217,9	93,4
Egyesült Királyság	67,2	90,0	83,6	94,4	100,1	96,2
Franciaország	59,5	37,5	54,2	116,6	215,2	96,5
Görögország	72,7	93,1	177,8	190,8	274,4	97,6
Hollandia	83,9	57,1	103,8	186,5	200,6	98,1
Írország	45,9	60,5	88,3	101,9	106,4	85,7
Luxemburg	55,6	41,7	38,0	147,3	530,8	97,5
Németország	57,8	54,0	79,0	209,2	1 012,9	140,5
Olaszország	83,2	82,2	122,2	115,0	83,8	92,6
Portugália	76,5	136,6	174,6	158,4	118,8	118,4
Spanyolország*	65,9	79,0	87,0	107,0	138,6	107,3
EU 12**	72,7	66,8	78,0	121,1	150,1	103,1

* Spanyolországról csak 1983. évi adat áll rendelkezésre
 ** Németország újraegyesítése az átlagszámokat is befolyásolja. A német adatok nélkül az 50–100 hektáros kategória átlaga 121 helyett 114 százalék, a 100 hektár felettiéknél pedig 150 helyett 129 százalék lenne.
 Forrás: EUROSTAT. Agriculture Statistical Yearbook.

A legfontosabb jelenség az üzemek számának csökkenése mellett az, hogy 1980 és 1995 között – a 12 vizsgálható EU-tagország átlagában – mintegy 30 százalékkal csökkent a 20 hektárnál kisebb területen gazdálkodók földje, s ez az átlag körüli mérettel rendelkező üzemi kör a művelt területnek mindössze 20 százalékával rendelkezik. Ezzel szemben több mint 20 százalékkal bővült az 50 és 100 hektár közöttiek földterülete, s több mint 50 százalékkal a 100 hektárnál nagyobbaké. Vagyis, tetszik vagy sem, növekedni csak a nagyobbak tudnak. A 4. táblából jól látszik, hogy csak az agrár-túlnépesedéssel küzdő országokban van alacsonyabban a növekedési küszöb, vagyis a csökkenő és a növekvő számú üzemek közötti határ, de – Portugáliát kivéve – mindenütt, még a többi mediterrán országokban is ez a „vízvázalasztó” mára már nagyobb, mint 20 hektár.

A földszükével küzdő, de nagy tőkeerejű Hollandia és Belgium esetében szintén csak 20 hektárnál kezdődik a növekedés, de ez éppen a földhiány miatt csak jelentéktelen arányú. Az összes országtól eltérő képet az Egyesült Királyság mutat, elsősorban amiatt, hogy ott már jóval korábban egészségesebb üzemi méretek alakultak ki, tehát kevésbé látványos a jelenlegi mozgás.

A területet az üzemek – a korlátozottan rendelkezésre álló föld miatt – az EU legtöbb tagországában csak egymás rovására bővíthetik. Ezzel szemben az állatállomány viszonylag szabadon növelhető, legalábbis addig a korlátig, amit újabban az EU környezetvédelmi megfontolásokból bevezetni kényszerült. Manapság igen nagyok az állatsűrűségi mutatókban az országok közötti különbségek, amelyek többnyire negatív korrelációban vannak a földellátottsággal. A mediterrán országokban 0,4-0,8 darab számosállat jut 1 hektár mezőgazdasági területre, Németországban 1,1, de Belgiumban már 3,2 és Hollandiában 4,0. Ez utóbbi két országban, de Németország nyugati tartományaiiban is, már létszámnövelési korlátokba ütközik az állatállomány fejlesztése, mivel az agrártámogatásokat maximális állatsűrűséghez kötik, illetve külön premizálják a kisebb állatsűrűséget.

Az állattartás az EU országaiban ugyancsak erőteljes koncentrációt mutat. Főként a sertéstartó üzemekben bekövetkezett, szinte elképesztően gyors állománynövelés érdemel figyelmet, elsősorban is Belgium, Dánia és Írország esetében. Továbbá még arra érdemes utalni, hogy nincs ország, amely e fölgyorsult folyamat alól kivétel lenne, ugyanakkor az országok közötti különbségek meghökkentő mértékűek, s inkább nőnek, mintsem hogy csökkennének. A korszerűbben termelők olyan koncentrációs iramot diktálnak, amivel a széttagolt üzemszerkezetű – sokkal inkább az agrárnépesség foglalkoztatásának szociális terheivel, semmint a versenyben való helytállás kényszerével küszködő, elmaradottabb mezőgazdaságú – országok nem tudnak lépést tartani.

Az átlagszámok mögötti megoszlás az állatállomány esetében is nagy figyelmet érdemel. Erre vonatkozóan a tejtermelő tehénállomány, az összes szarvasmarha és a sertések (malacok nélkül számított) létszámadatait dolgoztuk fel. Például az EU 12 régi tagországaik közül hat tagországban a sertésállománynak több mint 90 százalékát olyan üzemekben nevelik, amelyekben az átlagos állatlétszám több mint 200 darab, ezen belül hét olyan ország van, ahol a 400-as állománynál nagyobbakban van a sertések több mint 80 százaléka, sőt nyolc országban az állomány több mint fele (közülük háromban több mint kétharmada) 1000 darabot meghaladó átlagléttszámú gazdaságban hízik.⁵

⁵ Situationsbericht 1996. Deutscher Bauernverband. Bonn. 1996.

Az Európai Unióban a gazdaságméretet a pontatlan és nehezen összevethető területi kategorizálás mellett a jövedelemtermelő képesség normatív mutatószáma, a standard fedezeti hozzájárulás (SFH) értéke alapján egységes mércerendszerrel, s egy ennek mérésére szolgáló ún. „Európai Mértékegységet” (EME) képeznek. Egy EME 1200 ECU-nek felel meg, azaz mintegy 300 ezer forint. Az így végzett mérés eredményeit ugyancsak közzéteszik, aminek alapján mi is összeállítottuk az országoként is részletes adatokat tartalmazó 5. táblát. Az EU tagországai között igen jelentős különbségeket találunk az üzemek jövedelemtermelő képességében. Kiemelkedően nagy Hollandiában, majd a másik két Benelux állam és az Egyesült Királyság következik a rangsorban. Ezekben az országokban az üzemek körülbelül egyharmada több, mint 40 EME jövedelmet, azaz fedezeti hozzájárulást realizál, ami mintegy 13 millió forintos összeghatárnak felel meg. Ellenpontként Olaszországot, Portugáliát, Spanyolországot és Görögországot kell említeni, mivel ezekben az országokban az üzemek fele, vagy még ennél is több, nem éri el az évi 4 EME bevételhatárt, vagyis jövedelme 1,3 millió forint alatt marad.

5. tábla

*A mezőgazdasági üzemek megoszlása
jövedelemtermelő képességük nagysága szerint 1995-ben*

Ország	4 EME alatt	4–40 EME	40 EME fölött	Összesen
	százalék			
Ausztria	37,0	59,6	3,4	100,0
Belgium	17,1	46,2	36,7	100,0
Dánia	6,2	57,2	36,6	100,0
Egyesült Királyság	25,7	46,6	27,7	100,0
Finnország	25,4	69,0	5,6	100,0
Franciaország	25,2	51,1	23,8	100,0
Görögország	45,1	54,2	0,7	100,0
Hollandia	1,7	40,3	58,0	100,0
Írország	26,7	64,2	9,1	100,0
Luxemburg	20,6	47,1	32,4	100,0
Németország	29,3	52,9	17,9	100,0
Olaszország	59,0	38,1	2,9	100,0
Portugália	58,1	40,5	1,4	100,0
Spanyolország	49,9	47,2	2,9	100,0
Svédország	29,7	54,3	16,1	100,0
EUR 12	46,4	45,4	8,2	100,0
EUR 15	40,0	40,6	19,4	100,0

Forrás: EUROSTAT. Agriculture Statistical Yearbook, 1997.

A különböző jövedelemtermelő képességű üzemek erősen eltérő megoszlása alapján nem meglepő, hogy a tényleges üzemi jövedelmekben, s az ebből adódó paraszti jövedelmek nagyságában is számottevők az országok közötti különbségek. Sajnos, a rész-munkaidős gazdaságokról az EU-nak nincs statisztikai felmérése, vagyis e kérdésben ismét csak a németországi adatokra kell hagyatkoznunk. De a főfoglalkozású gazdaságokról áttekintést adó 6. tábla is érzékelteti, hogy a kis üzemméret milyen nagy hatással van az egy főfoglalkozású munkaerőre jutó üzemi jövedelem alakulására. Érdemes arra is

utalni, hogy ez az erős differenciálódás az országok között nem egyenlítődtött ki az áttekintett 15 év során. Igaz, Írország és Spanyolország sokat behozott korábbi hátrányából, de Görögország maradt, sőt Portugália még rontott is helyzetén. Mivel a reáláron mért jövedelmek nőttek, a helyüket megőrző országokban javult a parasztság életszínvonala.

6. tábla

*A főfoglalkozású mezőgazdasági üzemek
egy főre jutó (reáláron mért) üzemi jövedelmének országok közötti szóródása
és 1980-hoz mért növekedése a 12 tagország átlagában*

Ország	1980/81	1985/86	1990/91	1994/95
	mezőgazdasági évben			
Belgium	180	225	232	185
Dánia	168	213	210	205
Egyesült Királyság	139	151	182	183
Franciaország	122	127	167	145
Görögország	41*	51	47	39**
Hollandia	224	244	275	187
Írország	73	79	92	87
Luxemburg	138	158	173	145
Németország	93	112	131	111
Olaszország	66	67	83	73
Portugália	–	29	22	14
Spanyolország	–	80	69	97
EU 12	100	100	100	100
EU 12 (Index: 1980=100,0)	100	110,8	109,8	133,3

* 1982. évi adat.

** 1994. évi adat.

Forrás: *Agrarbericht*, 1982. és 1987. évi számai.

A különbségek azonban nemcsak az Unió tagországait, hanem még nagyobb mértékben az egyes régiók mezőgazdaságát jellemzik. Egy viszonylag friss vizsgálat, amely az üzemi jövedelmek alakulását az egy munkaerőegységre (MEE) jutó nettó hozzáadott érték adatainak felhasználásával elemzi, két időszakot hasonlít össze (1978–1989 és 1991–1993) és a régiókat is két csoportra osztja. Az első csoportba azokat sorolja, ahol az egy munkaerőegységre jutó nettó hozzáadott érték a 12 tagállam átlagánál kisebb, a másikba pedig azokat, ahol nagyobb. Ezután mindkét csoportban a tendencia alakulása (iránya) szerint tovább tagolja a régiókat. Következtetései közül az alábbiakat említjük.

– Az üzemi jövedelmek az országok közötti jelentős különbségeket is jóval meghaladó eltéréseket mutatnak a különböző régiókban, amely különbségek – nyilvánvalóan az élesedő verseny következtében – minden erőfeszítés ellenére is növekednek. Az átlaghoz képest a jó adottságú régiókban a farmok jövedelme a vizsgált időszakban 26 százalékkal nőtt, a kedvezőtlen adottságú régiókban viszont az átlaghoz képest 15 százalékkal, a hegyvidéki farmoknál 45 százalékkal lett alacsonyabb.

– Az átlagosnál nagyobb jövedelmű gazdaságok csoportjába tartozik Dánia, a Benelux államok, Franciaország és Nyugat-Németország minden régiója, az Egyesült Királyság Észak-Írország kivételével, de Olaszország három régiója (Lombardia, Emilia-Romagna, Szicília), és négy spanyol régió (Castilla-Léon, Castilla-La Mancha, Navarra) is. Az összességében véve kedvező eredményűek csoportjában azonban vannak olyan régiók is, ahol a jövedelem alakulása csökkenő irányú (hanyatló). Ilyen Belgium, Luxemburg, és Hollandia, továbbá

Franciaország, Németország, Olaszország és Spanyolország néhány régiója. Ezek a régiók hegyvidéki, vagy más okok miatt kedvezőtlen adottságú térségek.

– Vannak viszont az átlag alattiak csoportjában is olyan régiók, ahol sikeresek a felzárkóztatási programok, és javul az üzemek rentabilitása. A javuló tendenciát mutató régiók zöme Írországból van, de Spanyolország és Olaszország néhány régiója is sikeresen fejleszti mezőgazdaságát.

Az átlag alattiak csoportjában is tovább romló tendenciát mutat Portugália minden régiója, Észak-Írország, a legtöbb görög régió, Spanyolország és Olaszország kedvezőtlen adottságú (hegyvidéki) térségeinek egy része. A fő ok, s egyben tanulság számunkra is, a tőkehiány és az elaprózott üzemi szerkezet, ami magában véve is akadály a korszerűsítésnek és gátja a racionális tőkebevonásnak.

AJÁNLÁSOK – ELKÉPZELÉSEK

Ha az EU gyakorlatát, s a magyar valóságot alapul véve az 1 hektár mezőgazdasági területtel, illetve ennek megfelelő kapacitással rendelkező termelőket mi sem tekintjük üzemnek, akkor az összes mezőgazdasági földterületnek mintegy 4 százalékát, de a ma kisgazdaságoknak nevezettek több mint 80 százalékát „választjuk le”, vagy különítjük el az egészből az 1994. évi gazdaságszerkezeti összeírás alapján. Reálisan mérlegelve a hazai gazdasági és szociális környezetet, bizonyítható, hogy ugyancsak nem nyújt társadalmilag elfogadható szintű lehetőséget az önálló gazdálkodásra az 1-5 hektár közötti kisüzemek csoportja. Ha a tulajdonos családnak nincs az üzemi jövedelmet meghaladó egyéb bevétele, akkor a gazdaságoknak ebben a csoportjában is a szociális funkció a meghatározó, s ennek megfelelően folytatja a nyilvánvalóan nem versenyképes árutermelést.

E csoport a mai fogalmak szerint a magántermelők második legnépesebb, az összesből mintegy 15 százalékot kitevő hányadát jelenti, s az 1994-es adatokból kiindulva, újabb, mintegy 6-8 százaléknyi földdel részesedik az ország mezőgazdasági területéből. Mindez együttvéve nem jelent túl nagy arányt a versenyszféra rendelkezésére álló földterülethez képest. Reális a veszélye viszont annak, hogy további területi felaprózódás és újabb életképtelen kisüzemek jöhetnek létre, ha a nagyüzemnek 1994 óta tartó területcsökkenése és felszámolása tovább folytatódik. Ha figyelembe vesszük legújabb felmérésünk eredményét, amely szerint egy szövetkezeti gazdaság átlagosan 662 személytől bérel 2,6 hektárnyi területet, nem nehéz megjósolni, hogy minden megszűnt szövetkezettel jelentősen gyarapodik az önálló létre alkalmatlan méretű, részben az üzemi kritériumot el sem érő, részben pedig az igen kis méretű üzemek száma. Ajánlásunk lényege tehát a következő.

1. A ház körüli gazdaságokat (melyek mérete kisebb, mint 1 hektár szántó, vagy 0,2 hektár ültetvény, vagy 400 négyzetméter üveg vagy fólia alatti termőterület, illetve 2 számosállategység) a jövőben ne tekintsük üzemnek. Adót ezen termelés után nem kellene fizetni, de a termelés sem élvezne semmilyen agrárfejlesztési támogatást. A szociális segítyezésből való részesedésüket az egyéb forrásokból származó jövedelmük alapján állapítanák meg. Ebbe a kategóriába a termelési erőforrások fizikai méretei alapján kerülne besorolásra a család, mégpedig az önkormányzatok nyilvántartása és igazolása alapján.⁶

⁶ Az ebbe a kategóriába tartozókat úgy is meghatározhatjuk, hogy a mostani adózási rendszerből indulunk ki, és azt mondjuk, hogy nem rendelkezik adóalapot képező mezőgazdasági üzemmel az a család, ahol a mezőgazdasági bevétel alatta marad az évi 250 000 forintos árbevételi határnak. Tekintve, hogy az Európai Unióban – egyszerűsítési megfontolásokból – jobbára az 1 hektáros méretet (illetve az ennek megfelelő ültetvényterületet, állatállományt stb.) veszik a küszöbértéknek, szerintünk nekünk is ezt a módszert lenne érdemes követnünk.

2. A második a részmunkaidős, vagy mellékfoglalkozású kisegítő gazdaság kategóriája, amely az előbb említett felső határokat meghaladja ugyan, de kevesebb termelési erőforrással rendelkezik mint 5 hektár szántó, vagy 1 hektár ültetvény, vagy 1000 négyzetméter üveggel vagy fóliával fedett terület és 10 számosállategység.⁷

Ez az üzem is családi alapon kerülne adózásra, mégpedig vagy a termelési méretek alapján kalkulált átalánnyal, vagy pedig a mai személyijövedelemadó-szabályok alapján a bevételek és a kiadások 20 százalékának számlával igazolt elszámolásával. A részmunkaidős vagy mellékfoglalkozású kisegítő gazdaság minden olyan esetben egyben a szociális gazdaság kategóriáját is jelenti, ha a család teljes jövedelméből a mezőgazdasági jövedelem (amely a mezőgazdasági árbevétel meghatározott százalékában becsülhető meg) eléri, vagy meghaladja az összes jövedelem 50 százalékát, de a család összes évi jövedelme nem több, mint a keresők számával szorzott minimálbér összege.

A mai helyzetben még az is előfordulhat, hogy egy-egy családnak nincs is más forrásból számottevő bevétele. Ezért, ha a mezőgazdasági jövedelem aránya 75 százalék fölötti, továbbá az egy felnőtt családtagra jutó teljes évi jövedelem a minimálbér szintje alatt marad, akkor külön szociális támogatást indokolt részükre juttatni.⁸ Nagyon lényeges azonban annak hangsúlyozása, hogy a támogatásoknak nem az agrárfejlesztési alapok, hanem a társadalmi szociális keretek adják a forrását.

3. A harmadik a családi gazdaság kategóriája, amely az előbbi határokat meghaladóan, de legföljebb 30 hektár szántóval, vagy 3 hektár ültetvénnyel, vagy 5000 négyzetméter üveggel, vagy fóliával fedett területtel vagy 50 számosállategységgel, illetve 15 millió forint árbevételt ér el. A családi alapon, de szigorúan csak főfoglalkozás esetén ugyancsak jelentős többletkedvezménnyel fizetendő adó ebben a kategóriában is lehessen mérettől függő átalány, vagy tételes elszámolású. A családi gazdaság már nem tartozik a tartós szociális támogatásokra kiszemelt mezőnybe.

A realitás viszont mégis azt kívánja tőlünk, hogy elismerjük, az alsó mérethatárt éppen csak meghaladó termelési kapacitások esetén egy család ma nem tud tisztességesen megélni Magyarországon. Ezért ha az egy munkaképes korú családtagra jutó összes (mezőgazdasági és külső forrásokból származó) jövedelem nem éri el a minimálbér határát, akkor átmeneti szociális támogatásuk is indokolt. Az állam szerepe esetükben elsődlegesen és hangsúlyosan a termelés korszerűsítésének, modernizációjának elősegítésére, a versenyképes méretek kialakítására szolgáló, fejlesztési támogatásokban kell, hogy megmutatkozzék. Ennek forrásául viszont már egyértelműen az agrártámogatási keretek szolgálnak.

4. A negyedik a mezőgazdasági magánvállalkozás, amely vagy nagyobb méretű, mint a családi gazdaság, vagy tulajdonosa egyéb megfontolásból (például az áfa elszámolása miatt) kisebb méretek ellenére is önkéntesen választja az előbb felsoroltak helyett ezt a formát. Tételes elszámolással, de kizárólag csak főfoglalkozás esetében, szintén mezőgazdasági kedvezménnyel adózik.⁹ Erre a körre nem vonatkoznék ugyan az átalányfizetés

⁷ Az előbbi példa szerint itt is kiindulhatunk az érvényes adórendszerből. Eszerint e csoportba tartozik az az üzem, illetve az üzemet birtokló család, amelynek az évi árbevétele nem több mint másfélmillió forint.

⁸ Elsősorban erre a csoportra kell úgy tekinteni, mint amelyet különösen hátrányosan érintett a biztos mezőgazdasági munkahelyek megszűnte. Tehát abban az esetben, ha főként ebből az elégtelen méretű termelésből kell megélniük, s a családnak nincs is más számottevő bevétele, rájuk fokozott kedvezmények, teljes adómentesség és külön támogatás kell, hogy vonatkozzék.

⁹ Úgy véljük, hogy a megfelelő keresettel rendelkező személyek esetében, akik kiegészítő jelleggel folytatnak mezőgazdasági termelést is, teljesen indokolatlan minden szociális megfontolásból juttatott mezőgazdasági támogatás és külön kedvezmény. Nekik is jár azonban minden korszerűsítési és modernizációs agrártámogatás, ha az ahhoz fűződő egyéb kritériumoknak (regisztráció, méret, szakképzettség, fejlesztési terv stb.) megfelelnek.

lehetősége – hiszen ez ellene mondana a tételes elszámolást igénylő áfa-visszatérítési rendszernek –, de a termelés versenyképességének növeléséhez fűződő társadalmi érdekek alapján a fejlesztéshez és a modernizációhoz nyújtandó agrárkedvezmények elsősorban rájuk vonatkoznának.

E tagolás, de különösen a mérethatárok, alapos szakmai felülvizsgálatra szorulnak, ráadásul időről időre feljebb is kell emelni őket. A merész kísérletre azért vállalkoztunk, hogy ezzel is segítsük a kérdés szakmai megvitatását, mielőbbi napirendre tűzését. Munkánkcal egyúttal szeretnénk a közeljövőben kezdődő általános mezőgazdasági összeírás sikeréhez is hozzájárulni. Azzal számolunk, hogy a teljes körű üzemi felmérés alapján javaslatainkat jobban megalapozhatjuk és a gyakorlatban is használhatóvá tehetjük.

FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK

- A mezőgazdasági kistermelés helyzete és jövője. Szerk.: *Varga Gyula*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1979. 230 old.
- Agrárátalakulás Magyarországon a kilencvenes években. Szerk.: *Hamar Anna*. Kereskedelmi és Gazdasági Főiskola. Szolnok. 1998. 240 old.
- Agrarbericht der Bundesregierung. BMELF Bonn. 1990–1998. Bonner Universitätsdruckerei Bonn. 317 old.
- Burgerné Gimes Anna*: Földhasználati és földbirtok-politika az Európai Unió országaiban. I–II. *Statisztikai Szemle*. 1998. évi 4–5. és 6. sz. 375–389. és 481–495. old.
- Dorgai László – Tóth Erzsébet*: Eltartóképeség, foglalkoztatási és kereseti viszonyok az Európai Közösség és Magyarország mezőgazdaságában. *Gazdálkodás*. 1991. évi 7–8. sz. 35–52. old.
- Érdei Ferenc – Enese László – Kalocsay Ferenc*: Üzemi szervezet és üzemi vezetés a szocialista mezőgazdaságban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1966. 434 old.
- Greif, F.*: Agrarstrukturwandel in Österreich – ein Überblick. in: Österreichs Agrarwirtschaft im EU – Agrarsystem. Österreichischer Agrarverlag. Klosterneuburg. 1997. 7–23. old.
- Harcza István*: Paraszti gazdaságok, mezőgazdasági vállalkozók, 1991–1995. Társadalomstatistikai Füzetek. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1996. 47 old.
- Kapronczai István*: Az agrárinformációs rendszer fejlesztése az EU-csatlakozás tükrében. Európai Tükör. 56. Integrációs Stratégiai Munkacsoport. Budapest. 1999. 85 old.
- Laczka Sándorné*: A földterület és a földhasználat alakulása 1945 és 1994 között. *Statisztikai Szemle*. 1998. évi 2. sz. 117–129. old.
- Laky Teréz*: A munkaerőpiac keresletét és kínálatát alakító folyamatok. Munkaügyi Kutató Intézet. Budapest. 1998. 117 old.
- Pálócs Béla*: Földbirtok-politika az Európai Unióban. *INFO-Társadalomtudomány*. 1997. évi 41.sz. 7–13. old.
- Stauder Márta*: A mezőgazdasági üzemek értelmezése, statisztikai számbavétele az EU-ban. Kézirat. 28 old.
- Szűcs István*: A mezőgazdasági termelők helyzetéről és szándékairól. AKII. (Kézirat.)
- Tények és adatok a mezőgazdaságról és a falusi életkörülményekről. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1997.
- Tóth Erzsébet – Varga Gyula*: A mezőgazdasági szövetkezetek élete az átalakulás után. AKII. Budapest. 1996. 122 old.
- Tóth Erzsébet – Varga Gyula*: A mezőgazdasági termelészövetkezetek helyzete és sorsa az átalakítás időszakában. AKII. Budapest. 1995. 95 old.
- Tóth Erzsébet*: A foglalkoztatás térségi feszültségei – megoldási esélyek és lehetőségek. AKII. Agrárgazdasági Tanulmányok. Budapest. 1998. 8. szám 119 old.

TÁRGYSZÓ: Mezőgazdasági üzemméret. EU-agrárpolitika.

SUMMARY

With an overview of the Hungarian farm structure and an attempt at thematic systematization and conceptual classification, the study has undertaken to demonstrate the complexity of the Hungarian farm structure. The authors have emphasized especially the fundamental differences between subsistence, part-time farms and competitive farms or companies, and based on this, to enlighten the necessity to handle these different structures in agricultural policy differently.

In the study the farm structure of EU member countries and various practices are described in detail. The conclusion is, that there is no perfect EU-conformity, there is no such norm of farm structure regulating precisely every detail to which Hungary should adapt entirely.

A FINN MEZŐGAZDASÁG ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ

BENET IVÁN

Finnország és az Európai Unió kapcsolatával már többször foglalkozott a *Statisztikai Szemle*.¹ Mindkét tanulmányban elkerültem a finn mezőgazdaság nemzetközi integrációjával kapcsolatos kérdések elemzését. Elkerültem ugyan, de már 1997-ben ígéretet tettem e folyóirat hasábjain, hogy visszatérek az agrárkérdés tárgyalására.

Jelen tanulmány – kapcsolódva a fentebb említett korábbi kettőhöz – a finn mezőgazdaság nemzetközi integrációjával kapcsolatos legfontosabb kérdéseket teszi vizsgálat tárgyává. Kitérek mind az EU-tagságra való felkészülésre, mind az Európai Unióban szerzett tapasztalatokra. Az a meggyőződésem, hogy mindkét kérdéskör áttekintése szerfelett hasznos lehet a csatlakozás felé lépegető Magyarország számára. Ezt bizonyítandó, tanulmányom zárásaként kísérletet teszek néhány következtetés levonására és ajánlások megfogalmazására. Az elemzést az európai uniós tagság előtti időszak vizsgálatával kezdem.

FINNORSZÁG MEZŐGAZDASÁGA NEMZETKÖZI INTEGRÁCIÓ NÉLKÜL

Bár a finn politika, illetve gazdaságpolitika a vesztes világháború után idejekorán felismerte a nemzetközi integráció fontosságát és szükségességét, valamint az 1945 és 1994 közötti négy évtizedben számos lépést is tett e felé, a mezőgazdaság mindig kimaradt a kereskedelem liberalizálási folyamatából, s ezáltal a nemzetközi integrációból. Úgy vélem, ezért elsőként az agrárpolitikáról kell szólnom.

A finn agrárpolitika fő célkitűzései a következők voltak:

- az élelmiszer-önellátás biztosítása az ország számára,
- a farmerek jövedelmének garantálása,
- az agrárstruktúra fejlesztése,
- a vidéki területek településhálózatának a megtartása.

Amint látható, nagy a hasonlóság a finn agrárpolitika és az Európai Gazdasági Közösség agrárpolitikai célkitűzései között.

¹ Lásd erre vonatkozóan: Benet Iván: Finnország útja az Európai Unióba. *Statisztikai Szemle*. 1997. évi 2. sz. 141–152. old., valamint Benet Iván: Finnország az Európai Unióban. *Statisztikai Szemle*. 1998. évi 11. sz. 928–940. old.

Finnországban 1994 végéig, azaz az Európai Unióhoz való csatlakozásig, az élelmiszer-önellátás kérdése különösen fontos volt. Következik ez az ország geopolitikai helyzetéből és az ún. finn semlegességi politikából, mivel vészhelyzet esetében az ország igen kiszolgáltatottá vált volna. Ezzel magyarázható, hogy a finn politikának, illetve agrárpolitikának már az 1950-es évek során sikerült elérnie a 100 százalékos önellátási szintet, majd a későbbiek során az élelmiszer-önellátási szint 100 százalék fölé emelkedett. Így például tejből és tejtermékekből, húsból, gabonából és burgonyából. A mezőgazdaság azonban nettó importőr jellegű maradt, ami döntően a zöldség- és gyümölcsimportból adódik. Ezen termékekből a hazai fogyasztás körülbelül 60 százalékát importálták.

A nettó importőr jelleggel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy az ott nem okoz problémát, mivel az ország fizetési mérlege pozitív. A finn mezőgazdaság külkereskedelmi szerepe lényegesen eltér a magyartól. Finnországban ugyanis nincs stabilizáló szerepe a mezőgazdaságnak, illetve az élelmiszer-gazdaságnak a külkereskedelemben, illetve a fizetési mérlegben. Ha a mezőgazdasági termékek külkereskedelmének export–import adatait vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy az 1993. évi adatok szerint a finn mezőgazdasági export értéke mintegy 4,3 milliárd márkát tett ki, az import értéke pedig 7,5 milliárd márkát, azaz a nettó import nagysága 3,3 milliárd márkát volt. A mezőgazdasági importtöbblet tartósan jellemző a finn nemzetgazdaságra. Ennek értékeléséhez meg kell jegyezni, hogy a finn mezőgazdasági export lebonyolítása jelentős szubvencióval együtt volt csak lehetséges. A finn mezőgazdasági import nagyságával kapcsolatosan pedig arra kell utalni, hogy az agrárpolitika eszköztárában a célrendszerrel összefüggésben kiemelt szerepet töltött be a belső piac védelme. Kvóta-rendszerrel, vámtarifákkal, valamint import adókkal a külföldi konkurenciának gátat vetettek.

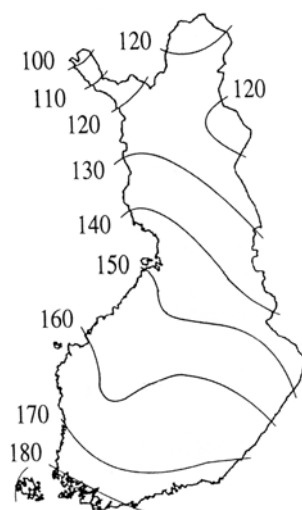
A mezőgazdaság nettó importőr jellege szorosan összefügg az ország természeti adottságaival, benne a zord klimatikus feltételekkel. A nettó import jelleg ellenére fennáll, hogy Finnország alacsony népsűrűségű ország, területe 3,6-szer nagyobb, mint Magyarorszáé, ugyanakkor lakossága csupán 5 millió fő. (A finn népsűrűségnek, alacsonyágán túlmenően az is jellemzője, hogy területileg nagy különbségeket mutat. Az ország területének felén 1 négyzetkilométerre kevesebb, mint 5 ember jut, az ország déli részén ez a szám 12-25 között, vagy 25 fő felett van. Oroszországgal több, mint 1300 kilométer hosszú közös határvonala van, és ennek jelentős részén a népsűrűség 5 fő/négyzetkilométer szint alatti.) Elősegíti a megértést, ha utalok az ország területének strukturális jellemzőire. Így például arra, hogy a finn összterületnek kb. 10 százalékát teszi ki a tavak, az erdők részaránya pedig 78 százalékát. Ezzel szemben a mezőgazdasági terület az ország összterületének csupán 8 százaléka. Tehát Magyarország és Finnország között a területhasznosításban jelentősek az eltérések.

Ami pedig a zord klimatikus feltételeket illeti, elég talán utalni arra, hogy Finnország a 60. és 70. szélességi körök között fekszik, teljes hosszúságának egyharmada az Északi-sarkkörtől északra terül el. Tulajdonképpen a legészakibb ország, ahol a mezőgazdasági termelés nem nevezhető elhanyagolhatónak. Az északi fekvés miatt a mezőgazdasági termelést jelentősen behatárolja a vegetációs időszak rövideje.

A vegetációs időszak délen évi 170 nap, majd észak felé haladva fokozatosan lecsökken 100 napra. A legeltetési periódus hossza az ország déli részein 120 nap/év felett van, viszont az ország területének körülbelül felén a 100 nap/év nagyságot sem éri el. A zord klimatikus feltételek szükségessé teszik speciális, rövid tenyészidejű növényfajták kine

mesítését. Búzát, olajosnövényeket csak az ország legdélebbi részén lehet termelni, míg az árpa, zab, burgonya a legészakibb rész kivételével mindenütt termelhető. Ami pedig a gyepgazdálkodást illeti, ezt gyakorlatilag az ország egész területén folytatják. Jelentős területen azonban csak az állattenyésztés, azon belül pedig a tejtermelés jelent igazi megélhetési forrást.

1. ábra. A vegetációs időszak hossza
(nap)

Az erdőterület 78 százalékos aránya arra utal, hogy a mezőgazdasági farmok szerkezete speciális lehet. Finnországban az átlagos farmnagyság 1993-ban 13,5 hektár volt és ehhez tartozott még 37 hektár erdőterület. Amennyiben csupán az ún. aktív farmokat, a ténylegesen működő farmokat vizsgáljuk, akkor az átlagos méret 1993-ban megközelítette a 19 hektárt. A farmerek jövedelemtermelésében is fontos szerepet játszik az erdő.

1. tábla

A finn farmerek jövedelme 1994-ben

A jövedelem forrása	Egy farmra jutó évi jövedelem	
	finn márka	százalék
Mezőgazdaság	52,873	34,7
Erdészet	10,706	7,0
Bérfjövedelmek	41,478	27,1
Egyéb jövedelmek	22,882	15,0
Transzferek	24,758	16,2
<i>Összesen</i>	<i>152,697</i>	<i>100,0</i>

Forrás: Income and tax statistics of agriculture and forestry 1994, valamint [10].

Látható, hogy 1994-ben, az EU-csatlakozás előtt, a finn farmerek jövedelmének csaknem 35 százaléka származott magából a mezőgazdaságból és az erdészetből pedig 7 százalék. Ugyanakkor a mezőgazdaságon kívüli ágazatokból (ipar, szolgáltatások) származott a farmerek jövedelmének 27 százaléka. Mindezek a szám adatok arra utalnak, hogy Finnországban lényeges az ún. részmunkaidős (part-time) farmoknak az aránya és szerepe, sőt valószínűsíthető, hogy az európai unióbeli tagság következtében ezek száma és aránya a jövőben növekedni fog.

Az erdészet szerepe némileg hasonló ahhoz, ami Magyarországon a korábbi agrárstruktúrában az ún. nem mezőgazdasági tevékenység volt. Mindenesetre számszakilag lényeges különbségek vannak, de az erdészet egy stabilizációs tényező a finn farmerek jövedelemképződése szempontjából. Sőt stabilizáló szerepe van a foglalkoztatásban is, amely regionális aspektusból különösen kiemelendő. Közép-Finnország és Északkelet-Finnország jelentős részén a foglalkoztatottak 20-50 százaléka ebben a két ágazatban (mezőgazdaság + erdészet) talál munkaalkalmat. Az ország legészakibb területén ez az arány 10 és 20 százalék közötti.

AZ EU-CSATLAKOZÁS

Az Európai Unióba való belépés során Finnország részéről a regionalitás ügye egyik központi kérdésként vetődött fel. Ugyanis a finn agrárpolitika egyik nagyon fontos jellemzője a regionális aspektus fontosságának a felismerése a mezőgazdaság fejlesztésében. Ez a szemlélet a háború utáni Finnországban végig nagyon erős volt. A regionális aspektus erőssége érthető az ország – az előbbieken már említett – nagysága, geopolitikai helyzete és földrajzi fekvése következtében. Finnország mint alacsony népsűrűségű ország, veszélyesnek tartotta és ma is kedvezőtlennek tartaná, ha hosszú államhatárvonalai között nem élnének emberek, azaz az elnéptelenedés ijesztő méreteket öltene. Ez a finn gondolkodásmód nagyon sok nehézséget okozott, illetve okoz az európai unióbeli tagságot illetően és mind a mai napig megosztja a finn közvéleményt. Az elnéptelenedés megakadályozása érdekében a második világháború utáni gazdaságpolitikában számos eszköz funkcionált. Témánk szempontjából csupán arra utalok, hogy Finnországban belül különböző árak érvényesültek az egyes régiók között annak érdekében, hogy a mezőgazdaságot a kedvezőtlenebb adottságú régiókban is – azaz az ország keleti és északi részén – fenntartsák. A finn gazdaságpolitikának és agrárpolitikának ugyanis sarkalatos pillére volt, és az Európai Unióba való belépés után is az maradt, hogy mezőgazdaság nélkül nem lehet a vidéki fejlődést garantálni, ugyanakkor azt is hangsúlyozzák, hogy csupán a mezőgazdasággal nem lehet a vidékfejlesztés problémáit megoldani. Az Unióba történő belépés előtt Finnország regionális politikáját megújította, figyelemmel az EU-tagságból adódó új lehetőségekre és követelményekre [16].

A csatlakozás szempontjából további fontos kérdés volt az ár- és támogatáspolitikai gyökeres átalakításának szükségessége. A finn agrárpolitika célkitűzéseinek realizálását ugyanis megfelelő eszközrendszer biztosította. Ebből az eszközrendszerből megemlítem a finn ár- és támogatáspolitikát, valamint utalok az erős piacvédelemre. A finn ár- és támogatáspolitikával kapcsán csupán azt említem meg, hogy az ország zord klimatikus viszonyai közepette tartósan és jelentősen elszakította belső árrendszerét a világszintű áratól, sőt jelentős volt a különbség az Európai Közösség belső áraihoz képest is.

2. tábla

*A hazai és a világpiazi árak viszonya (NAC)**

Ország, országcsoport	1979–1981	1986–1988	1994-ben
	közötti években átlagosan		
Európai Közösség	1,5	2,0	1,9
Finnország	2,1	4,0	3,7
Svédország	1,7	2,4	2,1
Ausztria	1,4	1,9	2,5
Norvégia	3,3	4,8	4,2
Egyesült Államok	1,2	1,4	1,2
OECD-országok	1,4	1,8	1,7

* NAC – Nominal Assistance Coefficient.
Forrás: [1].

Látható, hogy az 1979 és 1981 közötti évek átlagában Finnország belső mezőgazdasági árszínvonala több mint kétszerese volt a világpiazi árszintnek, 1986 és 1988 között már négyszerese és ez 1994-ben pedig 3,7-szerese. Tehát a finn belső árszint nemcsak, hogy elszakadt a világpiazi ártól, hanem ez az elszakadás történetileg nézve az 1990-es évek elejéig (az 1990 és 1992 közötti időszakban 4.1 rekordmagasságot ért el) erősödött is, és a csatlakozás előtti utolsó évig, 1994-ig kissé gyengült (3,7). Hasonló a helyzet az Európai Unióban is. 1979 és 1981 között az itteni belső árszint mintegy másfélszerese volt a világpiazi áraknak, 1986-88-ban kétszerese és 1994-ben 1,9 szerese. Ha a 2. táblában egy pillantást vetünk Svédország adataira, azt láthatjuk, hogy a mezőgazdaság támogatottsági színvonala, valamint annak változása nagyon hasonló az Európai Közösségre elmondottakhoz. Ez a tény Svédország számára a csatlakozást 1995-ben nyilvánvalóan jelentősen megkönnyítette. Amennyiben Ausztriát, az 1995-ben belépett harmadik országot nézzük, ott a hazai árak elszakadása a világpiazi ártól a vizsgált időszakokban folyamatosan előrehaladt, de végig kisebb volt a két ár közötti különbség mint Finnország esetében.

Ha megnézzük az OECD-országok átlagát, itt is az elszakadás erősödéséről kapunk képet, de 1986-88 után a koefficiens 1,7 értéken stabilizálódott. Ha pedig az Egyesült Államok megfelelő adatait vizsgáljuk, akkor láthatjuk, hogy ott a mezőgazdasági árszínvonal egészen közel van a világpiazi árakhoz, az elszakadás is csak minimálisan növekedett és 1994-ben ugyanaz a helyzet, mint 1979-81 között volt.

A mezőgazdaságnak nyújtott támogatások a belépés előtti években a GDP-nek mintegy 2 százalékát, a költségvetés kiadásainak pedig 6 százalékát tették ki Finnországban. Az ország magas fejlettségi szintjével magyarázható, hogy ezek a számok nem jelzik a finn mezőgazdaság magas támogatottsági színvonalát. A nemzetközi összehasonlítás azonban rávilágít erre.

A nemzetközi összehasonlításban elvégzett vizsgálat egyértelműen mutatja a finn mezőgazdaság magas támogatottsági szintjét. Az Európai Unió kibővítése előtti évben a „kapuban álló” Ausztria mezőgazdaságának 61 százalékos volt a támogatottsági szintje, Finnországé 69, a végül kívül maradt Norvégiáé pedig 74 százalék. Az Európai Unió és Svédország támogatottsági szintje 50 százalék körüli volt. A MacSharry-reform és az

EU-hoz való csatlakozás fényében érdemes egy pillantást vetnünk a mezőgazdaságból származó jövedelem alakulására.

3. tábla

*A mezőgazdaság támogatottsága (PSE)**
(termelő támogatottság, százalék)

Ország, országcsoport	1979–1981	1986–1988	1994-ben
	közötti években átlagosan		
Európai Közösség	36	48	49
Finnország	51	68	69
Svédország	42	55	51
Ausztria	27	46	61
Norvégia	70	74	74
Egyesült Államok	14	30	20
OECD-országok	29	45	42

* PSE – Producer Subsidy Estimate.

Forrás: [1].

4. tábla

A mezőgazdaságból származó jövedelem alakulása Finnországban

Év	Jövedelem (milliárd finn márka)	Index: 1988. év = 100
1988	7,6	100
1989	8,0	107
1990	9,4	124
1991	8,0	105
1992	7,5	100
1993	5,8	76
1994	7,7	102

Forrás: [10].

A mezőgazdaságban realizált jövedelem évenként ingadozva ugyan, de egy stabilnak mondható 7,5–8,0 milliárd finn márka közötti nagyságrendet mutat. Az 1990 és 1993 évek ettől lényegesen eltérő jövedelem nagysága a különleges időjárási tényezőkkel magyarázható.

A finn mezőgazdasági területeknek a korábbiakban már tárgyalt északi fekvése kétségtelenül lerontja az ágazat hatékonyságát. Ez kifejezésre jut a termésátlagok alacsony színvonalában. (Finnország szempontjából a legfontosabb gabonakultúra az árpa. Ennek termésátlaga a belépés előtti években 2,8 tonna/hektár volt, miközben az EU 12 átlagában 4 tonna/hektár.) Lényeges a különbség. Különösen az, ha Belgiumot, Írországot, Franciaországot és Nyugat-Németországot bevonjuk az összehasonlításba. Finnországban a mezőgazdasági inputok nem tudnak olyan jól hasznosulni, mint az említett országokban.

A búza esetében is hasonló a helyzet. Itt a 3 tonna/hektáros finn termésátlaggal szemben az EU 12 átlagában 5,2 tonna/hektár a színvonal. A finn gabonatermelés számára szinte megoldhatatlan feladatnak látszott a túlélés az Európai Unión belül.

Végezetül utalok a tehenenkénti évi átlagos tejhozam nagyságára. Finnország ezen a területen a legjobbak közé tartozik tehenenkénti 5000 kilogramm feletti tejtermelésével (1987 és 1990 között). Ennél magasabb fajlagos tejtermelési szint az EU-országok között csak Dániában és Hollandiában van, az EU 12 átlaga is alacsonyabb.

Igaz ugyan, hogy az Európai Unió szemszögéből a finn csatlakozás mezőgazdasági szempontból semmiféle problémát nem jelentett, de finn szemszögéből nézve, ennek éppen az ellenkezője igaz. Következtethetünk erre a finn és az EU belső mezőgazdasági árai közötti jelentős eltérésekből, amelyek érthetővé teszik a Közöspiaci agrárpolitika (Common Agricultural Policy – CAP) árainak bevezetésével kapcsolatos finn aggodalmakat.

5. tábla

A CAP-árak bevezetésének hatása a finn mezőgazdaság jövedelmére, 1993

Bevétel, kiadás	Tényleges finn árakon	CAP-árakon
	millió finn márka	
Növénytermelés árbevétele	6 166,9	2 928,8
Állattenyésztés árbevétele	13 819,1	8 490,9
Kertészet árbevétele	2 025,0	1 070,3
<i>Együtt</i>	<i>22 011,0</i>	<i>12 490,0</i>
Támogatások	4 265,0	0,0
<i>Összes bevétel</i>	<i>26 276,0</i>	<i>12 490,0</i>
Termelési költségek	20 342,3	15 281,6
Jövedelem	5 933,7	-2 791,6

Forrás: [10].

Amennyiben a finn mezőgazdaságot átmenet nélkül belehelyezték volna a közös agrárpolitika árrendszerébe, az 1993. évi adatok alapján látható, hogy a tényleges közzgazdasági feltételrendszerben realizált közel 6 milliárd finn márka jövedelem 2,8 milliárd finn márka veszteséggé változna. Amennyiben ehhez az árrendszerhez az 1993. évi finn támogatásokat hozzárendelnénk, akkor is csupán körülbelül 1,5 milliárd finn márka jövedelem realizálna a mezőgazdaságban. Látható, hogy a finn belső árak magas színvonalá miatt az Európai Unió mezőgazdasági termelői árainak bevezetése a finn mezőgazdaság jövedelmi helyzetét katasztrófálissá tenné.

Igaz ugyan, hogy az alacsonyabb termelői árak következtében a termelési költségek is több mint 5 milliárd márkával csökkennének, a három hatás: az árcsökkenés, az áron kívüli támogatások megszűnése és a termelési költségek csökkenésének együttes hatása azonban a finn mezőgazdaság jövedelmére vonatkozóan közel -8,7 milliárd márkás változást eredményezne. Ezt a mezőgazdaság nem élné túl. Ez azt jelentené, hogy Finnországban rövid időn belül a mezőgazdaság megszűnne. Természetesen ez képtelenség, és nincs összhangban az Európai Unió agrárpolitikájával sem és elfogadhatatlan a finn társadalom számára is. (Jelezni kell azonban, hogy a számítások felnagyítva mutatják a problémát. A szerzők ugyanis a CAP-árak bevezetését nem társították semmiféle támogatással. Ez egyszerűsítés, mivel a valóságban a kérdés nem így merült fel.) A Brüsszel

lel folytatott tárgyalásokon nem véletlenül kaptak a mezőgazdasággal kapcsolatos kérdések oly nagy figyelmet, és a finnek nem véletlenül szenteltek annyi energiát nemzeti érdekeik védelmére.

A nemzeti érdekvédelem jól tetten érhető a finn álláspontot tartalmazó dokumentum, a „Position Paper” mezőgazdasági fejezetében. Finnország teljes mértékben osztja a közös agrárpolitikának fő célkitűzéseit, amelyeket a Római Szerződésben lefektettek. A Position Paper fel is sorolja a szerződésben szereplő célkitűzéseket, majd utal arra, hogy a mezőgazdasági tevékenységnek a Római Szerződés megfogalmazása szerint is speciális természete van. Ez a speciális természet azzal függ össze, hogy a mezőgazdaságnak sajátos szerepe van a vidéki életmód és a vidéki népesség megtartásában, fenntartásában. Ezért az Európai Unió eszköztárában speciális eszközök találhatók arra, hogy ezt a közös agrárpolitika keretein belül figyelembe vegye és a kedvezőtlen adottságú területeken is életteret biztosítson a farmerek fennmaradásának. Mindebből következően a finn álláspont világosan leszögezi, hogy a közös agrárpolitika árainak a bevezetése Finnországban csak jelentős kompenzációval és a támogatások különböző formáival egyidejűleg képzelhető el. Enélkül ugyanis a farmerek jövedelmében olymértékű csökkenés következne be, ami a gazdálkodás feladásához vezetne és ezt a mezőgazdaság nem tudná túlélni Finnországban. Itt jutunk el a Position Paper egyik sarkalatos tételéhez, nevezetesen ahhoz, hogy Finnország kéri egész mezőgazdasági területének kedvezőtlen adottságúvá történő minősítését és az ehhez tapadó támogatások folyósítását.

A finn Position Paper külön szól a zab kérdéséről. Finnország gabonatermesztésén belül fontos a zab szerepe. Az árpa után ugyanis ez a legjelentősebb gabonanövényük. Évi átlagban közel 350 ezer hektáron termelnek zabot, ami egyharmada a finn gabonatermesztés területének. A finn zabtermelés mennyisége 1991–1992-ben 34 százalékot tett ki a gabonatermesztésen belül, ami 23 százaléka az Európai Unióban megtermelt összes zabnak. Az Európai Uniónak érvényes rendelete szerint a zab nincs rajta azon termékek listáján, amelyekre az intervenció árak és a piacszerzés vonatkozik. Természetes, hogy Finnország kéri az intervenciók a zabra való kiterjesztését.

A finn álláspont kitér a készleten lévő gabonamennyiség kérdésére. Az Európai Unióba való belépés után a finn mezőgazdasági árszint csökkenni fog. Az árcsökkenés következtében leértékelődnek a meglévő gabonakészletek, ami nagy gazdasági kárt okoz a tulajdonosoknak. Ezért Finnország kéri az Európai Uniót, hogy adjon speciális támogatást a készletek leértékelődésének kompenzáására.

Tanulságos a finnek reagálása a 2328/91/EEC. rendeletre. Ez a rendelet szabályozza, hogy kik azok a farmerek, akik jogosultak beruházási, illetve startsegély igénybevételére. A szabályozás úgy szól, hogy összjövedelmükön belül a mezőgazdaságból, az erdészetből, a vadászatból, a halászatból származó részaránynak legalább 50 százalékos nagyságrendet kell elérnie. A rendelet azonban további megkötést tartalmaz és kimondja azt is, hogy a mezőgazdaságból származó jövedelemnek legalább 25 százalékot kell kitenni. Finnországban a farmoknak sajátos jellemzőjük, hogy a mezőgazdaság és az erdészet szorosan összekapcsolódik. Országos átlagban 13 hektár szántó és 37 hektár erdő tartozik egy átlagos finn farmhoz. Az északi régiókban, Lappföldön és Oulu környékén azonban a megfelelő számadat 10, illetve 59 hektár. Észak felé haladva – a legzordabb, legészakibb országrész kivételével – az erdészet szerepe egyre nő. Mindebből következik, hogy számos farmer a rendkívül zord klimatikus feltételek között csak kis mértékben tud a tulaj

donképpen mezőgazdálkodással foglalkozni. Sok esetben előfordul, hogy a finn farmerek északon összjövedelmükön belül nem rendelkeznek a 25 százalékos aránnyal a mezőgazdaságból származó jövedelmet illetően. A jelenlegi szabályozások szerint kizárnák őket a startsegély, illetve bizonyos beruházási támogatások rendszeréből. Finnország természetesen kéri, hogy módosítsák a nevezett számú rendeletet, hogy vegyék ki a 25 százalékos mezőgazdaságból származó jövedelemarány-limitet, miután számos túlélésre képes és perspektívával rendelkező finn erdészeti farmer kedvezőtlen helyzetbe kerülne e rendelet mechanikus alkalmazásával.

A regionalitás nagy jelentőségét mutatja a Position Paper rénszarvashús-importtal kapcsolatos álláspontja is. A Paper hivatkozik a 2658/87. sz. rendeletre, amely az Európai Unióban a közös vámtarifákat szabályozza. E rendelet szerint a rénszarvashús bizonyos részei szabadon, más 14 százalékos, illetve 24 százalékos vámtarifák mellett importálhatók az Európai Unióba. Finnországban a rénszarvashús-termelés fontos szerepet játszik az északi régiókban. Külön importadó védi a hazai piacot. Finnországnak az az álláspontja, hogy az ország északi részén folyó rénszarvastartás válságba kerülhet, ha csupán az Európai Unió védővámait alkalmazzák. A probléma az, hogy jelentős rénszarvastenyésztés van Oroszország területén. A rénszarvashús finn termelői ára ugyanis körülbelül 350 ECU/tonna, ugyanakkor Oroszországban a megfelelő ár csupán 15 ECU/tonna. Mindez azt jelenti, hogy kisebb mennyiségű rénszarvashús-import is könnyen piaci zavarokhoz vezethet és komoly veszteségeket okozhat Észak-Finnországban a rénszarvastenyésztőknek. Ezért ezt a kérdést külön meg kell vizsgálni az EU-ba való belépés után. A finn javaslat, illetve kérés Brüsszelhez, hogy speciális, jelentősebb piacvédelemre van szükség a rénszarvashús importjával szemben harmadik országokból.

A regionalitás kérdése azonban a CAP-árak bevezetésével összekapcsolódó új támogatási rendszer kialakításában is erős hangsúlyt kapott. Finnországot 4-5 zónára, illetve 9 régióra osztották fel.

A tárgyalások idején az Európai Unió hatályban lévő rendeletei alapján egy hektár mezőgazdasági területre maximum 371 ECU támogatást lehetett adni, ami maximum 121 ECU/hektár kedvezőtlen adottság miatti és maximum 250 ECU/hektár környezetvédelmi támogatás csoportokból állhat össze.

A finn tárgyalási pozíció az volt, hogy délről észak felé haladva fokozatosan emelkedő támogatást kérnek, amely délen nem lépheti túl a 271 ECU/hektár, északon pedig a 371 ECU/hektár nagyságot.

A finn tárgyalási pozíció további jellemzője, hogy az előbbieken felül kértek még – szintén délről észak felé haladva fokozatosan emelkedő – támogatást a számosállatok után. Sok helyütt Finnországban ugyanis csak az állattenyésztő farmoknak lehet reális túlélési esélyük. Délen ez a támogatás nem lehet nagyobb, mint 250 ECU/számosállat, északon pedig 600 ECU/számosállat. A fentiekén túl, a finnek még Brüsszel egyetértését kérték ahhoz, hogy a legészakibb zónákban a tej-, a marhahús- és a birkahústermelés fenntartása céljából további nemzeti támogatást adhassanak.

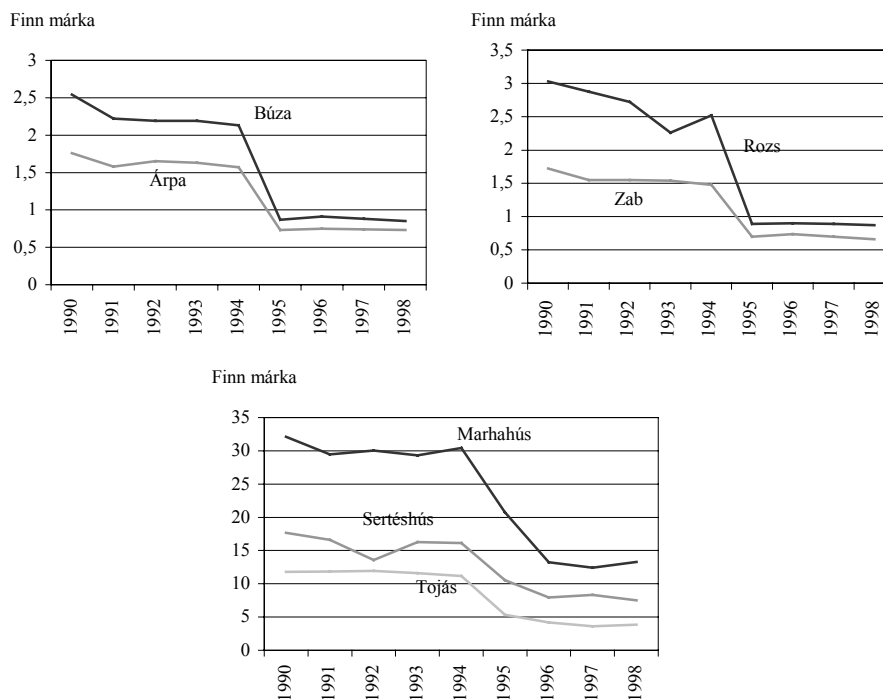
A finn fél a tárgyalásokon szóba hozta az ún. referencia-periódus problémáját is. Utaltak az 1765/92.EEC. rendeletre, amely a meghatározott szántóföldi növények termelésével kapcsolatos támogatásokat szabályozza. Ugyanis a finn belépés kapcsán az olajosnövények és a gabonafélék esetében az 1986/87-1990/91-es időszak termésátlaga alapján számítják a termésátlagot, kihagyva ebből az időszakból a legjobb és a leggyen

gébb évet. Ebben a kérdéses periódusban az árpa átlagtermése 2,8, a zabé 2,9, a rozsé 2,7, a búzáé 3,1 tonna/hektár volt. Az átlag együttesen 2,9 tonna/hektár. Az olajosnövényeknek az átlagtermése pedig 1,56 tonna/hektár volt, alkalmazva az EEC említett rendeletét. Ami a referencia-periódust illeti, (1986/87-1990/91. időszak), ekkor két év is rendkívül gyenge gabonatermést hozott, jóval alatta maradtak a termésátlagok a normális színvonalnak. Mivel a termésátlagok egyébként is alacsonyak, ha az EEC által megszabott referencia-periódust szó szerint alkalmazzák, kár érné a finn gabonatermelőket. Ehhez hozzá kell még tenni azt is, hogy a belépés után a gabonafélék termelői árai körülbeli felére fognak visszaesni, ami ugyancsak csökkenti a farmerek jövedelmét. Ezért Finnország esetében a referencia-periódust módosítani kellene úgy, hogy az 1765/92./EEC rendeletről eltérően 1989/90-1991/92. évek átlaga számítson bele az átlagos termésátlag meghatározásába. A csatlakozási tárgyalások végül is kompromisszumok sokaságával sikeresen befejeződtek 1994-ben.

A FINN MEZŐGAZDASÁG AZ EURÓPAI UNIÓBAN

1995. január 1-jével Finnországnak máról holnapra be kellett vezetnie a közös agrárpolitika árait. Az ország az egységes EU-piac részévé vált. A piacvédelem EU-tagországok felé történő megszüntetése szabad utat biztosított az élelmiszerimport számára. Mindez együtt járt az ország nettó importőr jellegének erősödésével.

2. ábra. A kilogramonkénti termelői (piaci) árak alakulása Finnországban

Az EU-tagságot megelőző 1991 és 1994 közötti időszakban évi átlagban 3,5 milliárd finn márka volt az agrártermékek külkereskedelmének deficitje, ami a csatlakozást követő négy évben (1995–1998) közel 5 milliárd finn márka nagyságrendre emelkedett évente. Az ország élelmiszerexportjának értéke szintén 5 milliárd finn márka körüli szinten van, jelentős évenkénti ingadozásokkal. Ez az érték megközelíti az 1994.évi színvonalat. Az ország fő exporttermékei a vaj, sajt, tejpor, sertés és marhahús, valamint évente 0,5 millió tonna körüli gabona.

A külkereskedelmi hiány növekedését az import növekedése okozta. Mivel a kérdéses időszakban az egy főre jutó élelmiszer-fogyasztás növekedett, az import által felgyorsított versenyt a finn farmereknek könnyebb volt elviselniük, mint ugyanezt a sok új egyéni gazdának Magyarországon az 1990-es évtizedben. (Az esetleges félreértések elkerülése végett hangsúlyozom, hogy a finn farmerek, sőt tulajdonképpen a finn vidék döntő része, kezdettől fogva ellenezte az Európai Unióba való belépést és ez a vélemény máig sem módosult számottevően.) A közös agrárpolitika bevezetésével együtt járó 1995. évi drasztikus árcsökkenéstől már régóta féltek a finn farmerek és ez az, ami a vidéket az EU-tagság ellen fordította. Az árváltozások mehökkentők. A főbb termékekre vonatkozóan a 2. ábra tartalmazza a változásokat.

Az ábra mutatja, hogy 1994-ről 1995-re számos fontos mezőgazdasági termék esetében a termelői árak 30-60 százalékos nagyságrenddel csökkentek. Így például a gabonafélék termelői árai 53-65 százalékos nagyságrendben, a húsfélék piaci árai 30-35 százalékkal, a tojás ára pedig több mint 50 százalékkal csökkent. Ez önmagában teljesen tarthatatlan helyzetet idézett volna elő. (A teljes képhez az is hozzátartozik, hogy a tej ára csupán 13 százalékkal mérséklődött.) A termelői árak ilyen erőteljes csökkenése már valószínűsíti azt, hogy Finnországnak az Európai Unióba való belépése sikeres volt abból a szempontból, hogy a kormányzat egyik nagy ígérete, az olcsóbb élelmiszer, a városi lakosság számára elérhető lett. A 6. tábla adatai világosan tájékoztatnak a fogyasztói árak csökkenéséről.

6. tábla

Egyes termékek fogyasztói árának előrejelzett és tényleges változása az 1995. évben

Termék	Előrejelzett	Tényleges
	változás (százalék, Index: 1994. év =100,0)	
Cereáliák	-15	-13,3
Hús, húskészítmények	-16	-19,8
Tej, tejtermékek	-4	-7,5
Hal	-4	-4,6
Növényi olaj	-24	-23,5
Tojás	-4	-42,3
Cukor	-14	-10,4
Gyümölcs, zöldség	-4	-5,4
Kávé, tea, kakaó	-4	3,3
Egyéb élelmiszerek	-10	-6,7
<i>Együtt</i>	-9,5	-11,5

Forrás: [8].

Egyetlen év alatt, az előbbieken látott drasztikus termelőiár-csökkenések következtében a hús és húskészítmények fogyasztói ára 20 százalékkal csökkent. Ehhez társul még a növényi olaj több mint 23 százalékos fogyasztóiár-csökkenése, a cukorárak 10 százalékkal, a zöldség-gyümölcs árak több mint 5 százalékkal, a cereáliák fogyasztói ára pedig több mint 13 százalékkal csökkent. Összességében elmondható, hogy az élelmiszerek fogyasztói ára az ígért 9-10 százalékkal szemben 11-12 százalékkal csökkent 1995-ben az EU-tagság előtti 1994. évhez viszonyítva. (Csupán érdekességként megjegyzem, hogy az élvezeti cikkek figyelembevételével az árcsökkenés kisebbnek mutatkozna, valamivel 10 százalék alatt lenne.) Ez a változás tartósnak bizonyult, mivel az 1995 utáni időszakban az élelmiszerek fogyasztói árszínvonala ingadozásokkal ugyan, de az 1995. évi színvonal körül mozog. Az EU-tagságnak tehát egyik eredménye, hogy a lakosság Finnországban olcsóbban jut hozzá a szükséges élelmiszerekhez. Az árrendszer gyökeres megváltozása természetesen nagyon lényeges változást idézett elő a finn mezőgazdaság termelésiérték- és jövedelem mutatóiban is.

7. tábla

A finn mezőgazdaság néhány mutatója
(folyó áron)

Megnevezés	1994-ben	1995-ben	1995-ben az 1994. évi százalékában	1998-ban	1998-ban az
	millió finn márka			millió finn márka	1994. évi százalékában
Bruttó bevétel (piaci áron)					
Növénytermesztés	5 192	1 812	34,9	1 960	37,8
Kertészet	2 198	1 693	77,0	1 695	77,1
Állattenyésztés	13 476	7 893	58,6	8 040	60,0
<i>Mezőgazdaság együtt</i>	<i>20 866</i>	<i>11 398</i>	<i>54,6</i>	<i>11 695</i>	<i>56,0</i>
Különféle bevételek					
Készletkompenzáció	0	2 182	–	0	–
Károk kompenzációja	8	12	150,0	20	250,0
Bérleti díjak	419	365	87,0	354	84,5
Támogatások	4 096	8 293	202,5	8 500	207,5
<i>Összesen</i>	<i>4 523</i>	<i>10 852</i>	<i>240,0</i>	<i>8 874</i>	<i>196,2</i>
Teljes bruttó bevétel*	25 389	22 350	88,0	20 569	81,0
<i>Összes költség</i>	<i>17 089</i>	<i>15 016</i>	<i>87,9</i>	<i>15 284</i>	<i>89,4</i>
Mezőgazdasági jövedelem	8 300	7 334	88,4	5 285	63,7

* Piaci árak + támogatások + egyéb bevételek.

Forrás: [6].

A mezőgazdaság bruttó termelése piaci árakon és támogatások nélkül számolva 1994-ről 1995-re mintegy 45 százalékkal csökkent. Különösen nagy a csökkenés, mintegy 65 százalékos a növénytermesztésben. Ilyen árszínvonal-zuhanás természetesen egy jól átgondolt támogatási rendszer nélkül a finn mezőgazdaság teljes összeomlásához vezetett volna. Hiszen egyik évről a másikra a finn mezőgazdasági árszínvonal a világpiaci árszint 3,7 szereséről, annak 1,9 szeresére zuhant vissza.

A gyakorlat azonban nem ezt mutatta. A mezőgazdaságnak juttatott igen jelentős támogatással az ágazat bruttó árbevétele 1995-ben csupán 12 százalékkal maradt el az elő

zó évitől. Az ágazat termelési költségei szintén 12 százalékkal voltak az 1994. évi szint alatt. Mindezek következtében a mezőgazdaságban megtermelt jövedelem is csupán 12 százalékkal csökkent az 1994. évi színvonalhoz képest. Ez a megnyugtatónak mondható eredmény azonban úgy alakult ki, hogy a támogatások mértéke több mint kétszeresére emelkedett 1995-ben, sőt ehhez hozzá kell tennünk azt a 2,2 milliárd finn márkás készlet-kompenzációt, speciális támogatást, amelyet a meglévő készletek leértékelődése miatt kaptak a finn farmerek. Tehát a 12 százalékos jövedelemcsökkenés mögött egy bonyolult és erős támogatási rendszer áll.

Ez a támogatási rendszer kiemelten kezeli a regionalitást. Ennek hosszú történelmi hagyományai vannak ebben az országban. Az Európai Unióba történő belépéssel Finnország agrártámogatási rendszerét átalakította, mintegy EU-konformmá tette. A regionális differenciák azonban szükségképpen megmaradtak. (A regionális kérdést *Tóth Erzsébet* részletesen vizsgálta az [16]-ban.) Ha az 1995 utáni időszakot is nézzük, 1998-ra vonatkozóan azt mondhatjuk, hogy a piaci árakon számolt bruttó termelési érték lényegében véve megegyezik az 1995. évi értékkel. Tehát ilyen szempontból is stabilizációról beszélhetünk. Mindez arra utal, hogy a mezőgazdasági termelés volumene sem változott számottevően, mivel a termelői árak is meglehetősen stabilitást mutatnak az 1995. évi színvonal közelében. A mezőgazdaságnak nyújtott támogatások értéke 1998-ban is valamivel felülmúlja az 1995. évi szintet. Az 1995–1999 közötti öt éves átmeneti időszakban a finn mezőgazdaság támogatottsága igen magas szintűnek mondható.

Az 1998. évi adatok arra is felhívják a figyelmet, hogy a mezőgazdaságból származó jövedelem az 1994. évi szint kevesebb mint kétharmadára esett vissza. Mindez a jövedelmezőségi probléma éleződésére utal a finn mezőgazdaságban, valamint ezt igazolják a Helsinki Egyetem Mezőgazdasági Karán végzett modellszámítások eredményei is [14]. A szerzői kollektíva – többek között – kimutatta, hogy az 1995 és 1999 közötti átmeneti időszakban a finn mezőgazdaságban stratégiai fontosságú tehenészeti farmok mintegy 90 százalékában a gazdálkodásból származó jövedelem csökkenni fog és 1999-ben várhatóan a tehenészeti farmok csupán 3 százaléka lesz képes a kívánatosnak tartott „irány-jövedelmezőségi színvonal” elérésére. (Ami az irány-jövedelmezőségi mutatót illeti, annak ismertetésébe most nem bocsátkozom, hanem a kérdés iránt érdeklődő olvasót a [11] forrásmunka áttanulmányozására kérem fel. Egyébként az irány-jövedelmezőségi mutató közgazdaságilag azt jelenti, hogy a kérdéses farm versenyképes.) A sertésenyésztéssel foglalkozó farmok csoportjában az átmeneti időszakban a farmok 50 százalékában prognosztizáltak jövedelemcsökkenést és 1999-re a farmok 18 százalékát tartották képesnek az irány-jövedelmezőségi szint elérésére. Ami pedig a gabonatermelő farmokat illeti, ezek 80 százalékában várható a gazdálkodásból származó jövedelem csökkenése az átmeneti időszakban. Számításaik azt is mutatták, hogy a periódus végén ezen farmcsoport 24 százaléka lesz képes az irány-jövedelmezőségi szint elérésére.

A bemutatott nagyon lényeges árváltozásokkal és támogatási rendszerbeli változásokkal egyidejűleg számos változás történt a finn mezőgazdaságban, amely összefügg az EU-beli tagsággal. Ilyen például a farmstruktúra módosulása. (Lásd a 8. táblát.)

Az 1994. évi méret szerinti farmstruktúrához képest 1997-re már előrehaladt és látható jelei vannak a koncentrációnak. Az egy hektár feletti farmok száma az 1994. évi 190 ezer-ről, 1997-re 160 ezerre csökkent. A koncentráció előrehaladásáról tanúskodnak az aktív farmokra vonatkozó adatok is. Ezek száma 115 ezerről mintegy 90 ezerre redukálódott. Az

aktív farmok méret szerinti megoszlása is lényeges változásokról tanúskodik. Így például 1994-hez képest szembevetően a 20 hektár feletti méretű farmok arányának a növekedése. Ez 1994-ben 35 százalék volt, 1997-ben viszont már 46 százalék. Szembevetően az is, hogy amíg 1994-ben az 5 hektár alatti átlagméretű farmok aránya 15 százalékot tett ki az összes farmon belül, addig ez az arányszám 1997-re már 9 százalékra mérséklődött. Ezek a globális adatok jól mutatják a koncentráció előrehaladását az EU-beli tagság idejében. Tulajdonképpen a piaci verseny kikényszerítette a méretökönómia térnyerését a finn mezőgazdaságon belül. A méretökönómia jelentőségére utalnak a 9. tábla adatai.

8. tábla

A farmszerkezet változása a finn mezőgazdaságban

Gazdaság- méret (hektár)	1994-ben				1997-ben			
	az egy hektár feletti farmok		az aktív farmok		az egy hektár feletti farmok		az aktív farmok	
	száma (ezer)	százalék	száma (ezer)	százalék	száma (ezer)	százalék	száma (ezer)	százalék
1 – 4,9	65	34	17	15	52	33	8	9
5 – 9,9	40	21	22	18	31	19	14	16
10 – 19,9	43	23	35	31	34	21	27	29
20 – 49,9	37	19	35	31	35	22	34	37
50 és több	5	3	6	5	8	5	7	9
<i>Összesen</i>	<i>190</i>	<i>100</i>	<i>115</i>	<i>100</i>	<i>160</i>	<i>100</i>	<i>90</i>	<i>100</i>

Forrás: [6].

9. tábla

Méret és hatékonyság

Szántóterület (hektár/farm)	Gabonatermelés költsége (finn márká/kilogramm)	Az átlagos költség százalékában (finn márká/kilogramm)	Tehenek száma/farm	Tejtermelés költsége (finn márká/liter)	Az átlagos költség százalékában
10 és kisebb	2,04	122	10 és kisebb	4,54	135
10 – 50	1,72	103	10 – 20	3,41	101
50 – 100	1,48	89	20 – 30	3,07	91
100 és nagyobb	1,40	84	30 és nagyobb	2,78	82
Együtt	1,67	100	Együtt	3,37	100

Forrás: [6].

A 9. tábla adataiból látható, hogy a gabonatermelés esetében Finnországban is kimutatható a méretökönómia pozitív szerepe. Azok a farmok, amelyek 100 hektár feletti nagyságúak, a gabonatermelés átlagköltség-szintjéhez képest mintegy 16 százalékkal olcsóbban tudnak termelni. Azok a farmok, amelyek 50 és 100 hektár közötti szántóterülettel rendelkeznek, a gabonát 11 százalékkal olcsóbban termelik meg, mint a finn mezőgazdaság átlaga. Ezzel szemben ellentétes az összefüggés a kisebb 10 hektár alatti, illetve a 10 és 50 hektár szántóterülettel rendelkező farmok csoportjában.

Hasonló összefüggés figyelhető meg a tejtermelés esetében. A termelési költségek átlagos színvonalához képest, azok a farmok, amelyekben a tehénszám meghaladja a 30-

at, a termelési költség-színvonal a tejtermelés költség-színvonalánál 18 százalékkal alacsonyabb. Azokban a farmokban pedig, ahol az átlagos tehénszám 20 és 30 között van, a termelési költség 9 százalékkal marad el az átlagtól. Ezzel szemben a 10 tehénél kevesebbet tartó farmok csoportjában a tejtermelés termelési költsége 35 százalékkal múlja felül az országos átlagot. Mindez érthetővé teszi számunkra, hogy a méretökönómia kérdése az EU-tagság idejében miért kapott ilyen nagy hangsúlyt, és az új beruházások, a támogatások olyan esetekben igényelhetők, amikor a méretökönómiát figyelembe veszik. Például miközben a belépés idejében egy finn tehenészeti farmon átlagosan 12 tehenet tartottak, az EU-tagság idején olyan beruházásokat támogatnak, ahol a tehénlétszám meghaladja a 20-at. Ez alatt nem lehet pályázni.

Az EU-ban eltöltött néhány év alatt jelentős változás történt a finn mezőgazdaságban a biotermelés terén. Ez a korunkban egyre jobban teret nyerő technológia, mind nagyobb méreteket öltött.

10. tábla

A biotermelés növekedése a finn mezőgazdaságban

Megnevezés	1994-ben	1998-ban	1998-ban az 1994. évi százalékában
Organikus (bio-) termelésre használt terület (hektár)	25 822	127 200	493
A művelt terület százalékában	1,1	5,9	.
Organikus farmok száma (darab)	1 818	5 087	280
átlagterülete (hektár)	16	25	156

Forrás: [6].

A biotermékek előállítását 1994-ben kevesebb, mint 26 ezer hektáron végezték, ezzel szemben 1998-ban már 127 ezer hektáron. Négy év alatt közel ötszörösére emelkedett a biotermelésre használt terület nagysága. 1998-ban a művelt területnek közel 6 százalékán bioterméket állítottak elő. A biotermeléssel foglalkozó farmok száma 1994-hez képest 1998-ban már több mint 180 százalékkal növekedett, s meghaladja az ötezret. A biotermeléssel foglalkozó farmok átlagterülete 1994-ben 16 hektár volt, 1998-ban pedig 25 hektár az erdészeti terület figyelembevétele nélkül. A koncentráció előrehaladását itt is nyomon követhetjük.

ZÁRÓGONDOLATOK ÉS TANULSÁGOK

A tanulmány röviden áttekintette a finn mezőgazdaság és az Európai Unióba történő belépés főbb kérdéseit. Az elemzés nem teljes körű. Az kétségtelenül megállapítható, hogy a finn csatlakozásnak a legkényesebb kérdése a mezőgazdaság ügye volt. Az ezzel kapcsolatos kétoldalú tárgyalások központi helyet foglaltak el a Brüsszel és Finnország közötti tárgyalásokon. A probléma nagysága teljesen érthető, ha utalunk arra, hogy a finn belső termelői árak a CAP-árakhoz képest lényegesen magasabbak voltak a csatlakozást megelőző időszakban. Ezt számszakilag is érzékeltette a tanulmány. Mindez azt jelentette, hogy a CAP-árak egyik évről a másikra történő bevezetése nagyon jelentős mértékű

termelői ár- és jövedelemcsökkenést jelentene a finn farmerek számára. Az elvégzett számítások megmutatták, hogy ha a CAP-árak bevezetéséhez nem párosul magas színvonalú támogatási rendszer, a finn mezőgazdaság 6 milliárd finn márka körüli jövedelme közel 3 milliárd finn márkás veszteséggé alakult volna át. Mindez érthetővé teszi, hogy a finn közvéleményt és főleg annak a mezőgazdasággal kapcsolatos részét milyen nagy mértékben foglalkoztatta az Európai Unióhoz való csatlakozás.

A Position Paper közel 120 oldalon pontról pontra tartalmazza a tárgyalásokon képviselt finn álláspontot. Ennek általános jellemzői közé tartozik, hogy Finnország 12 éves átmeneti időszakot kért Brüsszeltől a CAP teljes bevezetésére. További jellemzője, hogy teljes egészében elfogadta a CAP célkitűzéseit és bevezetése mellett elkötelezte magát. Ugyanakkor általános jellemzője ennek a finn Position Papernek, hogy hangoztatja a finn mezőgazdaság speciális helyzetét, ezen belül nagy nyomtatékot ad az északi fekvésnek. Sok esetben erre vezet vissza a gyengébb finn fajlagos mutatókat, a magasabb termelési költségcsökkentést, a nagyobb raktározási költségeket, az alacsonyabb termésátlagokat és exponálja a sok esetben fennálló nagyobb távolságra történő szállítási szükségszerűséget, ami szintén költségnövelő tényező. Ezért Finnország olyan kéréseket is tolmácsolt Brüsszelhez, amelyek a CAP-eszköztárát gazdagították volna. (Ilyen például az ún. északi támogatás létjogosultságának elismertetése vagy az alacsony zsirtartalmú termékek fogyasztásának ösztönzés stb.)

Ha megnézzük a finn Position Paperben leírtakat és a tárgyalások végén megkötött Csatlakozási Egyezményt (Accession Treaty) láthatjuk, hogy ez utóbbi nagy kompromisszumok árán született végtermék. A finn szakemberek a kompromisszumok kapcsán megemlítik, hogy nem kaptak a CAP-árak bevezetésére 12 év átmeneti időszakot, hanem 1995. január 1-jével be kellett vezetniük ezeket az árakat. A fájdalmas kompromisszum másik része, hogy Brüsszel tudomásul vette ugyan az északi fekvés miatti támogatás szükségességét, de nem volt hajlandó felvenni a közös agrárpolitika eszköztárába, azaz az északi fekvés miatti támogatást teljes egészében nemzeti költségvetésből kell finanszírozni. További fájdalmas kompromisszum finn szempontból, hogy az ország teljes mezőgazdasági területe helyett csak 85 százaléka került bele a kedvezőtlen adottságú területeknek járó támogatási csatornába. A finn szempontból legjobb 15 százalék ebből ki van rekesztve. Végezetül a fájdalmas kompromisszumok felsorolásakor megemlítem a Finnországnak adott tejkvóta nagyságát is, ami a Position Paperben szereplő kéréshez képest 22 százalékkal alacsonyabb tejtermelésre adott lehetőséget az országnak stb. Mégis sikerült egy olyan támogatási rendszert a CAP-árak bevezetéséhez hozzácsatolni, amelynek eredményeként „csak” elviselhető jövedelemcsökkenés következett be a mezőgazdaságban. Mindez azt jelenti, hogy a támogatások együttes összege felülmúlja a finn mezőgazdaságban realizált jövedelem nagyságát, azaz, végső soron a finn mezőgazdasági jövedelem teljes egészében támogatásokból származik.

A finn mezőgazdaság támogatási rendszerének az Európai Unión belül a következő sarkalatos jellemzői vannak. Az 1995. évre előírányzott adatok szerint az összes támogatásnak közel 75 százaléka tartós jellegű lesz. Ilyen a CAP-támogatás, az ún. kedvezőtlen adottság miatti támogatás, a környezeti támogatás és az északi fekvés miatti támogatás. Ugyanakkor közel 25 százalék csupán átmeneti támogatás, amelynek 2000-ig meg kell szünnie. Ez a támogatásfajta lényegében árkiegészítésnek tekinthető és tulajdonképpen türelmi időt ad a finn farmerek számára a CAP teljes bevezetéséig. A finn támogatási

rendszer egyik jellemzője az ún. súlyos nehézségek miatti támogatás fajta. Az Csatlakozási Egyezmény 141. §. intézkedik erről. E paragrafus értelmében ha Finnországban súlyos piaci vagy egyéb zavarok lépnek fel, akkor a kormányzat Brüsszelhez fordulhat, speciális rendkívüli támogatás nyújtásának engedélyezéséért annak érdekében, hogy a CAP teljes bevezetését a jövőben elősegítsék.

A bonyolult agrártámogatási rendszernek egy további lényeges jellemzője, hogy az eredeti tervek szerint kevesebb mint 50 százaléka a kifizetett támogatásoknak Brüsszelből fog származni és következésképpen több, mint 50 százaléka pedig a nemzeti költségvetésből. Így mindezek a számok azt mutatják, hogy az Európai Unióba való belépés kétségkívül a finn mezőgazdaság támogatási terheinek egy részét Brüsszelre tudta hárítani. (A tények azt mutatják, hogy a tervezett arány Brüsszel terhére növekedett. 1998-ban például az összes támogatásnak a Brüsszel által fizetett hányada megközelítette a 60 százalékot.)

A támogatási rendszerrel kapcsolatban azt is meg kell mondani, hogy az 1995 és 1999 közötti alkalmazkodási periódusban a finn mezőgazdaság hatékonysági kényszer alá volt helyezve. Az életben maradáshoz nemcsak a támogatásokon keresztül vezet az út, hanem a termelési költségek csökkentésén keresztül is. Ez is az európai uniós tagságnak az igazi kihívásai közé tartozik.

A finn agrártámogatási rendszernek további jellemzője, hogy jelentős regionális különbségeket tartalmaz. A finn mezőgazdasági területnek a legértékesebb 15 százaléka – a gabona-termésátlagok alapján számítva – kívül marad a kedvezőtlen adottság miatt járó támogatásból.

Magyar szempontból látni kell, hogy az Európai Unióba való belépésünk után sem számíthatunk valamely leegyszerűsített agrártámogatási rendszerre, de tanulságos lehet az, hogy az északi fekvés miatti támogatás, mint új támogatási fajta, lényegében bevezetésre került egy EU-országban. Mindez arra hívja fel a figyelmünket, hogy milyen nagy szerepe van, illetve lenne a nemzetközi összefogásnak a belépésre váró volt szocialista országok esetében. Közösnek kellene talán átgondolnunk, hogy e térség számára milyen sajátos támogatási fajtát lehetne elfogadtatni, lehetőleg Brüsszellel társfinanszírozásban.

A finn belépés mezőgazdasági vonatkozásai közül ki kell emelni azt a jellemzőt, hogy a termelési színvonalat felülről behatárolják. Itt nem egyszerűen a tejkvótáról van szó, ami lényegesen alacsonyabb, mint amit a finnek kapni szerettek volna, hanem az egész rendszer a Mac Sharry reformelképzeléseknek megfelelően jövedelemcentrikus. Figyelmeztető számunkra, hogy a tárgyalások megkezdéséig Magyarországnak vagy sikerül ezt a jelen pillanatban ránk jellemző nagyon alacsony termelési szintet valamelyest feljebb emelni és így kiinduló alkupozícióinkat javítani (ezt ma még megtehetjük), vagy pedig ilyen termelési színvonalú mezőgazdaságot képviselve ülünk le a tárgyalóasztalhoz és ettől eltérni feltehetőleg vagy nem lehet, vagy csak súlyos kompromisszumok árán lesz lehetséges. A finn belépésnek ez az egyik legfontosabb, tanulsága a magyar agrár- és gazdaságpolitika számára.

A finn belépés előtérbe állította a hatékonyság kérdését a mezőgazdaságban. E problémakomplexumon belül központi szerephez jut a méretökönómia ügye. A finn elemzések is őszintén elismerik, hogy ezen a területen Finnországnak lemaradása van az Európai Unió országaihoz képest, mivel az átlagos farmméret mezőgazdasági vonatkozása kisebb, mint sok európai uniós országban, és egyáltalán a méretökönómia területén nagy tartalékok vannak a finn mezőgazdaságban. A belépés idejében Finnországra az volt jellemző, hogy a tejtermeléssel foglalkozó farmereknél átlagosan 12 tehén volt és a sertés

tartó farmereknél pedig 30 anyakoca. Mindezek a számok, ha összevetnénk a Dániára jellemző megfelelő adatokkal, kifejezetten alacsonynak mondhatók. Ebből kiindulva is teljesen érthető, hogy a CAP-reform támogatását szolgáló pénzügyi forrásokat például olyan új beruházásokra adják, amelyek legalább 22 tehénnel számolnak stb.

A méretökönómia ügye az egyik legfájdalmasabb üzenet Magyarország számára. Mi az 1980-as évek végétől a végrehajtott átgondolatlan privatizációs koncepcióval szétszabdaltuk mezőgazdasági nagyüzemeinket, a növénytermesztés, állattenyésztés egységét megbontottuk és nagyon sok kis, valószínűsíthetően életképtelen mezőgazdasági farmot, illetve nagyon sok kisbirtokot, kistulajdont hoztunk létre. Ebből következően jelen pillanatban a méretprobléma a magyar mezőgazdaságon belül is kiemelt fontosságú üggyé terebélyesedett. Mi, magyarok mesterségesen teremtettük ezt a helyzetet saját magunknak.

A finn csatlakozás mezőgazdasági tanulságai közül nagyon fontos üzenete van Magyarországnak annak az alapvető finn magatartásnak, amely a mezőgazdasági kérdéshez evolúciós és nem revolúciós szemléletben nyúlt hozzá. A finn közgazdasági elemzéseket a farmstruktúráról, a mezőgazdaság problémáiról áthatja az a szemlélet, hogy tőkehiány van, hogy a jövedelem korlátozott a mezőgazdaságban, hogy a finn farmerek egy része jelentősen eladósodott helyzetben van és forradalmi, radikális változásokra nincs reális lehetőség. Ezért, amint azt nagyon világosan megfogalmazták, a meglévő kapacitások maximális kihasználására kell törekedni. Most is nagyon fontos üzenet ez számunkra, de különösen az lett volna az 1989 utáni agrárátalakulást illetően. Ez annyira fontos, hogy „... az eladósodás és a tőkehiány súlyos problémái következtében az átmeneti időszakban az alkalmazkodási folyamatot a fennálló farmstruktúra hatékonysági és versenyképességi lehetőségeire kell alapozni. A belső komparatív előnyök aspektusait részben ellensúlyozzák a tőkekorlátok” [13].

A finn belépés is felveti azt a kérdést, hogy tulajdonképpen mit is jelent a piacgazdaság fogalma az agrárszférában? Hasznos lett volna ha ez a kérdés komolyabban foglalkoztat bennünket az 1989 utáni agrárátalakulás stratégiájának kidolgozásakor. Láttuk, hogy Finnország mezőgazdasága például a jelentősen támogatott mezőgazdaságok csoportjába tartozik Európán és a világon belül is. Ugyanez a helyzet a norvég mezőgazdasággal, vagy Ázsiában a japán mezőgazdasággal. A mezőgazdaság általános támogatottsági színvonalát kifejező PSE-mutató ezekben az országokban 1994-ben, a finn csatlakozást megelőző utolsó évben, 70 százalék körüli nagyságrendet jelzett. Ugyanez a mutató az Európai Unióban 49 százalék volt, az OECD-országok átlagában pedig 42 százalék. Magyarország esetében viszont 1991–1993 átlagában 17 százalékra csökkentettük a mezőgazdaság általános támogatottságát. 1998-ban a magyar mutató nagysága 12 százalék volt, miközben az Európai Unióban 45 százalék, az Egyesült Államokban pedig 22 százalék. Mit jelent tehát a piacgazdaság az agrárszféra területén? Nagyon fontos elméleti és gyakorlati kérdés ez, amely tisztázásra vár.

Szintén tisztázásra vár a közös agrárpolitika jövője. A finn belépés is felveti a kérdést, de Nyugat-Európát is élénken foglalkoztatja, hogy mivel a CAP forrásai behatároltak az Európai Unióban és az egyes országokban a mezőgazdaság problémái nemigen csökkennek, a problémák kezelésénél egyre nagyobb szerephez jut a nemzeti költségvetés. Ha ez hosszú távon így lesz, akkor tulajdonképpen az agrárpolitikák újra nemzetivé tételének leszünk tanui. Jelen pillanatban ez csupán kérdés, de a finn belépés is ezt a kérdést fogalmazza meg.

Az is elgondolkodtató, hogy a finn farmerek túlélési esélyeinek latolgatásakor mindig felmerül az erdészet lehetséges szerepe. Ez Finnország esetében teljesen kézenfekvő, Magyarország esetében ennek a jelentősége összehasonlíthatatlanul kisebb. Mégis el kell hogy gondolkodtasson ez bennünket, hogy a többoldalúság mennyire nemzetközi gondokodásmód. Az 1968 után kifejlesztett magyar mezőgazdasági modellben a szövetkezeti gazdaságok és az állami gazdaságok tudatosan beépítették tevékenységi struktúrájukba az ún. nem mezőgazdasági tevékenységű kört (szolgáltatások, kereskedelem, feldolgozás, forgalmazás stb.), így „hárompólusúvá” (növénytermesztés, állattenyésztés és nem mezőgazdasági tevékenységi kör) tették azt. E a stratégiát az 1989 utáni privatizáció során megszüntették, illetve csak nagyon halványan létezik a mai újjáalakult magyar szövetkezetekben. Helyes volt ez? Egy három lábon álló szövetkezeti, illetve állami gazdaság nem stabilabb, túlélésre képesebb, mint a sokkal inkább specializált családi gazdaságok, egyéni vállalkozások?

Hazai szempontból érintenem kell az inflációt is. Finnországban nagyon alacsony az évi infláció. A csatlakozás első évében, azaz 1995-ben az élelmiszer fogyasztói árszínvonalának több, mint 10 százalékos csökkenése az inflációs rátát abszolút értelemben lefelé nyomta. Mivel jelenleg az Európai Unió és Magyarország között az élelmiszer fogyasztói árszintjére vonatkozóan ellentétes előjelű a különbség, így várhatóan ezen a ponton a mi EU-tagságunknak lesz egy inflációt felfelé nyomó hatása.

Ugyancsak érdemes elgondolkodnunk a finn mezőgazdaság nettó importőr jellegének erősödésén az EU-tagság után, valamint az 1990-es évtizedben az EU és Magyarország közötti élelmiszer-kereskedelem nettó exportőr jellegének csökkenésén. Mindezek hazai teendőink haladéktalan elvégzését sürgetik.

Végezetül a biotermelés ügyéről szólván, az EU-tagság elnyerése utáni finn tapasztalatok bátorítást adhatnak Magyarországnak az ez irányba való továbbhaladásra.

IRODALOM

- [1] Agricultural Policies, Markets and Trade in OECD Countries. 1996. OECD. Paris. 1997.
- [2] Agricultural Policies, in OECD Countries. (Monitoring and Evaluation.) OECD. Paris. 1999.
- [3] *Benet Iván*: Finnország útja az Európai Unióba. *Statisztikai Szemle*. 1997. évi 2. sz. 141–151. old.
- [4] *Benet Iván*: Finnország az Európai Unióban. *Statisztikai Szemle*. 1998. évi 11. sz. 928–940. old.
- [5] Finnish Agriculture in 1997. Agricultural Economics Research Institute. Helsinki. 1998. 64 old.
- [6] Finnish Agriculture and Rural Industries 1998. Agricultural Economics Research Institute. Helsinki. 1999. 94 old.
- [7] Finnish Position Paper. Agriculture. Helsinki. 1993. 120 old.
- [8] Integration of Agriculture and Food Industries of the New Member Countries in the EU – A Review, Problems and Prospects. (Ed.: *Lauri Kettunen*). Nordic Association of Agricultural Scientists. Alnarp, Sweden. 1996. 264 old.
- [9] *Kettunen, L.*: Finnish Agriculture 1996. Agricultural Economics Research Institute. Helsinki. 1997. 64 old.
- [10] *Kettunen, L.*: Finnish Agriculture in 1995. Agricultural Economics Research Institute. Helsinki. 1996. 61 old.
- [11] *Koester, U. – Thiele, H. – Conrad, C. – Nuppenau, E. A. – Poggensee, K.*: Einkommensverteilungen zwischen Betriebstypen und Regionen durch die künftige Agrarpolitik der Europäischen Union. Schriftenreihe der Landwirtschaftlichen Rentenbank. Band 8. 145–194. old.
- [12] *Kola, J.*: From the CAP to the RAP? Helsinki University. (Kézirat.)
- [13] *Kola, J. – Martilla, J. – Niemi, J.*: Finnish Agriculture in European Integration: A Firm Level Approach. *Agricultural Sciences in Finland*. 1992. évi 1. sz. 5–14. old.
- [14] *Sipiläinen, Timo-Ryhanen – Matti-Ylatalo – Matti-Haggrén, Erik – Sepala, Elina*: Maatalousyritysten talous vuosina 1993–2002. (The Economic Outcome of Finnish Farms.) University of Helsinki. Department of Economics and Management. Publications Number. 18. Helsinki. 1998. 235 old.
- [15] Statistical Yearbook of Finland 1994. Helsinki. 1995.
- [16] *Tóth Erzsébet*: Finnország. Megjelent: Az Európai Unió regionális politikája és hatása az új tagországokra. Szerk.: *Dorgai László*. AKH. Tanulmányok. 1997. 53–72. old.

TÁRGYSZÓ: A finn mezőgazdaság. EU-agrárpolitika. Nemzetközi statisztika.

SUMMARY

If we look at what was included in the Finnish Position Paper and at the Accession Treaty we can see that the conclusion was the result of a serious compromise. Finnish specialists mention in this respect that they were not given a 12 year transition period for the introduction of CAP prices but they had to introduce them on 1. January 1995. The prices of major agricultural products went down by 40-50-60-per cent from 1990 to 1995. There was a need to introduce a new relevant subsidy system. The amount of subsidies to Finnish agriculture surpasses the income realised by Finnish agriculture.

For Finland it is also a painful compromise that only 85 percent of the whole agricultural area was accepted as less favoured area and therefore qualified for LFA subsidy. In the new system there is a subsidy due to so-called serious difficulties. Article 141 of the Accession Treaty provides for this. A further characteristic of the system of subsidisation is that there are considerable differences among regions. The accession of Finland enriched the EU system of subsidisation by introducing a new channel which is the so-called Nordic Support.

The Finnish accession brought to the limelight the problem of efficiency in agriculture. Within the complex problem of efficiency a central role is given to economics of scale.

Very important message for Hungarian agricultural policy makers is the evolutionary approach to the restructuring of agriculture instead of shock therapy. The pervasive feature of Finnish economic analyses about farm structure and the problems of agriculture is that they stress the lack of capital, the indebtedness of Finnish farmers and the lack of real possibilities for radical changes. Therefore one should strive for maximal utilisation of existing capacities.

TÖRTÉNETI DOLGOZATOK

MEZŐGAZDASÁGI ÖSSZEÍRÁSOK MAGYARORSZÁGON, 1895–2000

LACZKA SÁNDORNÉ

A rendszeres mezőgazdasági statisztikai adatszolgáltatás Magyarországon közel kétszáz éves, de a mezőgazdasági adatgyűjtések a múlt század első felében természetesen még csak a termelés néhány alapvető mutatójára terjedtek ki. Az 1828-tól végzett megfigyelések a bevetett területre, a termelésre és a haszonállatok számára vonatkoztak. A földterületi statisztika alapjául szolgáló első földnyilvántartást, az úgynevezett ideiglenes katasztert 1853-ban, a szőlőterületekre és szüretekre vonatkozó adatgyűjtést pedig 1873-ban vezették be.

Ezek az adatgyűjtések a mezőgazdaság egy-egy részterületére vonatkoztak. A múlt század végén azonban Európa-szerte jelentkezett az igény a mezőgazdaság helyzetének és termelésének alaposabb, szélesebb körű felmérésére is. A magyar statisztikai szolgálat *Keleti Károlynak*, a Hivatal első vezetőjének személyes irányítása mellett szinte elsőként dolgozta ki a széles körű mezőgazdasági megfigyelés programját. A megvalósításra – anyagiak hiányában – csak Keleti Károly halála után kerülhetett sor.

A mezőgazdasági összeírások Magyarországon

Az első részletes mezőgazdasági összeírást az 1895. évi VIII. törvénycikk rendelte el. Az adatgyűjtést a törvényhatóságok tisztviselőinek felügyelete alatt részben számlálóbiztosok, részben bizottságok végezték. Munkájukat törvényhatósági bizottságok vizsgálták felül. Az összeírás valamennyi önálló gazdasági egységre kiterjedt. A kérdőívek a gazdálkodók személyi adatait, a gazdaság munkájában részt vevők számát, a megművelt földterületet művelési ágak és tulajdonformák szerint, a növények vetésterületét és termésmennyiségét, az állatállományt fajta, kor és ivar szerint, a gyümölcsfák számát fajtánként tudakolták. A feltett kérdések száma több mint 500 volt. Az összeírás adataiból 1900-ig öt vaskos kötet (közülük az ötödik egy „regiszter”, az ún. Gazdacímtár) jelent meg. A legfontosabb adatokat az eszmei időpont (1895. november 20.) után 20 hónappal községsorosán is publikálták. A felvétel eredményeinek elemzése a statisztikai módszerek korabeli fejlettségéhez képest mestermű volt, és a magyar mezőgazdaság akkori viszonyairól hű képet adott. Ezzel az összeírással Magyarország számos nyugat-európai ország statisztikai hivatalát megelőzte.

Az első világháború után megváltozott az ország területe és közigazgatási beosztása, és ezzel a századforduló időszakához képest lényegesen megváltoztak a magyar mezőgazdasági termelés feltételei. Indokoltnak látszott tehát az új helyzet felmérése. A Központi Statisztikai Hivatal már 1923-ban javaslatot tett egy mezőgazdasági összeírásra, majd 1928-ban javaslatát megismételte, de annak megvalósítására, főleg pénzügyi okok miatt, nem kerülhetett sor. Az új összeírást csak 1935-ben, a mai FAO elődjének – a Rómában megalakult Nemzetközi Mezőgazdasági Intézetnek (International Institute of Agriculture – IIA) – a javaslatára hajtották végre.

Az 1935. évi összeírásnak – bár egyes részletei nem tekinthetők kifogástalannak – mind a mai napig nagy jelentősége van. Az 1935. évi összeírás is kiterjedt a földbirtokok számára, területére, felmérte a gazdaságok üzemi és termelési adatait, a munkaerővel való ellátottságot, a gépesítés helyzetét, a gyümölcsfaállományt és az állattenyésztés számos adatát. Az összeírás keretében külön birtokstatisztika is készült, tudakolva a gazdaságok eladósodásának mértékét. Az adatokat öt kötetben publikálták, az első kötet az adatfelvétel után 22 hónappal jelent meg. Az összeírás feltárta, hogy a két összeírás közötti időszakban – 1895–1935 között – a mezőgazdaság csak szerény mértékben fejlődött. Az adatok segítségével megítélhetővé vált a magyar mezőgazdaság nemzetközi elmaradottsága, láthatóvá vált, hogy a stagnálás oka a tökehiányon kívül a birtokszerkezet.

1942-ben újabb kísérletre került sor a mezőgazdaság helyzetének az előzőknél szűkebb körű statisztikai felmérésére. A felvétel az állatállományra, a mezőgazdasági gépekre és berendezésekre terjedt ki. Az összeírás adatainak publikálására a háborús események miatt nem kerülhetett sor, a főbb eredményeket az 1943–1946. évi statisztikai évkönyv közölte.

A háború után a Központi Statisztikai Hivatal újjászervezésével egyidejűleg átalakult a mezőgazdasági statisztikai adatgyűjtés rendszere is. Bizonyos adatszolgáltatások rendszeressé, illetve a korábbinál gyakoribbá váltak. Rendszeressé vált például a mezőgazdasági terület számbavétele, a hasznosítás módjának, mértékének megállapítása. Gyakoribbá váltak az állatszámítások, eleinte évenként egyszer, majd reprezentatív felvételekkel bővítve évenként négy alkalommal számlálták meg az állatállományt. Felvetődött egy átfogó mezőgazdasági összeírás végrehajtásának gondolata is. Indokolt lett volna például a földreform utáni helyzetet pontosan felmérni, akkor azonban erre sem pénz, sem megfelelő statisztikai szervezet nem állt rendelkezésre.

Az 1950-es évek végén a FAO kérte hazánk csatlakozását az 1960. évi mezőgazdasági világcenzushoz – ezt a hazai információs igények is indokolták –, így ekkor ismét napirendre került az általános mezőgazdasági összeírás ügye. A helyzet mérlegelése után azonban az összeírást mégis elhalasztották. Mivel azonban néhány rész kérdés vizsgálata nem tűrt halasztást, 1959-ben országos gyümölcsfa-összeírást, 1960-ban gépösszeírást, 1965-ben pedig országos szőlőösszeírást hajtottak végre.

A hatvanas években gyors ütemben végrehajtott nagyüzemesítés következtében a magyar mezőgazdaság szerkezete alapvetően megváltozott. A számviteli rend megszilárdulásával, a nagyüzemekről részletes és pontos statisztikai információ állt rendelkezésre. Az állami gazdaságok és a mezőgazdasági termelőszövetkezetek azonban a mezőgazdasági termelésnek csak egy részét adták. A falusi lakosság körében – a központilag rosszul szervezett ellátás és az alacsony munkabérek hatására – háztáji jellegű kistermelés alakult ki. A két szektor között jól körülhatárolható munkamegosztás jött létre. Az így kialakult

helyzet feltárására merült fel ismét az átfogó mezőgazdasági census szükségessége. A hazai igények mellett mind erősebben jelentkezett a FAO nemzetközi szintű igénye is. A magyar kormány 1970-ben jelentette be csatlakozását a világcenzushoz.

Az összeírást a Minisztertanács 3401/1970. sz. határozata rendelte el, és a végrehajtást a kormány 2/1972. sz. rendelete szabályozta. E döntés alapján az összeírásra 1972-ben került sor. A program kidolgozásakor az igények minél teljesebb kielégítése volt a cél. A nagyüzemekről – mivel termelési statisztikájuk a legtöbb területen kielégítő volt – olyan adatokat gyűjtöttek, amelyek kiegészítették az alapvető információkat (például üzemszervezet, földterület-tagoltság, termelési technológiák, koncentráltóság). A kisüzemekben ezzel szemben az alapvető termelési adatok összegyűjtése volt a cél, de a termelés társadalmi vonatkozásairól, a termelés infrastruktúrájáról is igyekeztek képet kapni. A felvétel technikai lebonyolítása a kistermelők esetében egy teljes körű felvétel és nyolc erre alapozott reprezentatív összeírás végrehajtását jelentette. Az összeírás adatait 15 kötetben (köztük egy angol nyelvű) publikálták. Az első kötet az adatfelvételt követően 7 hónap múlva jelent meg.

A felvételek a mezőgazdaság számos olyan vonásáról adtak információt, amelyek korábban nem voltak ismeretesek. Különösen a kistermelésre vonatkozó adatok voltak újszerűek. Kiderült, hogy az ország lakosságának csaknem fele vesz részt a mezőgazdasági termelésben és fogyasztja háztartásában az előállított termékeket. A társadalmi rétegződés azt is megmutatta, hogy a kistermelés korántsem tekinthető kizárólag paraszti tevékenységnek, abban valamennyi társadalmi réteg számottevően részt vesz. Az összeírás adatai a hetvenes években nem kis mértékben járultak hozzá a kistermeléssel szemben korábban megnyilvánult politika átalakításához.

Az 1980. évi világcenzushoz Magyarország már vita nélkül csatlakozott, csupán a költségtagarékos módszerek alkalmazását jelezték a FAO-nak. Ez az 1972. évi adatgyűjtések leszűkítését jelentette. A nagyüzemek kiegészítő felvételei mellett a kistermelőkről egy teljes körű és öt reprezentatív felvétel adatai nyújtottak információt. A felvételi program terjedelmének csökkentése mellett a minta szűkítése is számottevő megtakarítást eredményezett. Az összeírás adatait 9 kötetben publikálták. Az első kötet az adatfelvételt követően 5 hónap múlva jelent meg.

Az 1970. és 1980. évi összeírások mellett a hazai intézmények és a FAO ötévenkénti adatigényének kielégítésére 1976-ban és 1986-ban a teljes körű állatszámmláláshoz kapcsolódóan a Hivatal információkat gyűjtött a kistermelők legfontosabb adatairól (gazdaságok száma, földterülete, állatállománya, fontosabb termelési adatok stb.).

A soron következő, az 1991. évi Általános Mezőgazdasági Összeírásról a kormány 1990. augusztus 2-i határozata rendelkezett, a végrehajtást az 1991. március 1-jei 36/1991. sz. rendelet szabályozta. Az összeírás célkitűzései több felvétel összehangolt végrehajtásával teljesültek.

A mezőgazdasági nagyüzemek adataikat az éves beszámolási rendszer keretében közzölték.

A beszámolási rendszer 1991-ben

- a) a földterület főbb tagoltsági adatai (június),
- b) az árugyümölcsösök és szőlők részletező adatai (június),
- c) az anyaállomány fajta szerinti megoszlása és tartásrendszere (október)

felvételével, 1992-ben pedig

- d) a növénytermelés és állattenyésztés költségeinek és árbevételeinek 1991. évi alakulása (március),
- e) a főbb növények technológiai adatai (március),
- f) kiegészítő adatok a mezőgazdasági gépállományról (március),
- g) kiegészítő munkaügyi adatok (március)

felvételével egészültek ki.

A kistermeléssel foglalkozó háztartások 1991. évi megfigyelése három adatgyűjtésre támaszkodva valósult meg:

– 1991 áprilisában első lépésként került sor a mezőgazdasági kistermelők teljes körű összeírására, amely nagyobb zökkenők nélkül, szervezeten és határidőre valósult meg a lakosság együttműködési készségének, válaszadási hajlandóságának köszönhetően;

– 1991 októberében a kistermelők további – teljesítmény – adatait mintavételes módszerrel gyűjtötte be a Hivatal számlalóbiztosok közreműködésével a tavaszi teljes körű felvétel címjegyzékéből véletlenszerűen kiválasztott mintegy 70 000 adatszolgáltató felkeresésével, és ekkor került sor az állatállomány reprezentatív számbavételére is;

– 1991 decemberében a census kiegészítéseként az ELAR (Egységes Lakossági Adatfelvételi Rendszer) keretében az 1990. évi népszámlálás anyaga alapján véletlenszerűen kiválasztott 30 000 háztartásban, a korábbi évekéhez hasonlóan összeírták a háztartások kistermelésben való részvételének néhány olyan jellemzőjét, amelyek képet adtak a mezőgazdasági kistermelés körülményeiről, a földtulajdon kérdéseiről, és az ELAR háztartás-statisztikai mintájában sor került a tavaszi teljes körű összeírás során össze nem írt, a gazdaságméretnél kisebb területtel rendelkező kistermelők és kiskerttulajdonosok mezőgazdasági termelésének megfigyelésére is.

Az összeírás adatait a Hivatal 4 kötetben publikálta. Az első kötet az adatfelvétel után 18 hónappal jelent meg.

A soron következő az ezredvégre tervezett Általános Mezőgazdasági Összeírás – az ÁMÖ 2000 – végrehajtásának legfontosabb indokai a következőkben fogalmazhatók meg:

– a politikai rendszerváltás talán a mezőgazdaság termelési viszonyait érintette a legmélyebben – gyökeres tulajdonváltás következett be, a termelés súlypontja a korábbi nagyüzemi (termelőszövetkezetek, állami gazdaságok, mezőgazdasági szakszövetkezetek) termelésről a magángazdaságokra helyeződött át; a privatizációs folyamat lényegében befejeződve, a földtulajdon struktúrája többé-kevésbé stabilizálódott – ezért a mezőgazdaság átalakulási folyamatának lezárása után elengedhetetlen feladat az ágazatról minél teljesebb, megalapozott, pontos és hiteles képet adó helyzetfelmérést készíteni;

– az Európai Unióhoz való csatlakozáshoz feltétlenül szükség van – az EU-regulációknak megfelelő – ún. „gazdaság szerkezeti alapösszeírás” végrehajtására;

– az Általános Mezőgazdasági Összeírás végrehajtásával Magyarország csatlakozik a FAO 2000-es világ-cenzusához.

Mindezek mellett az Általános Mezőgazdasági Összeírással kívánja a Központi Statisztikai Hivatal

- a hazai felhasználói – gazdasági, politikai, tudományos kutatói szervezetek – adatigényeit kielégíteni;
- a mezőgazdasági ágazat statisztikai adatgyűjtési és nyilvántartási rendszerének korszerűsítésére lehetőséget adni;
- az EU-konform adatgyűjtési rendszer kialakítását megalapozni;
- az EU és a FAO adatigényeinek kielégítését biztosítani.

A 2000. évi Általános Mezőgazdasági Összeírás végrehajtását az Országgyűlés az 1999. május 4-i XLVI. törvényben rendelte el.

Az összeírás kiterjed a Magyarország területén mezőgazdasági tevékenységet végző természetes és jogi személyekre, valamint a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetekre. A jogi személyiségű, valamint a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek összeírása független ágazati besorolásuktól, azaz az összeírás minden mezőgazdasági tevékenységet folytató szervezetet érint. A szervezetek adatszolgáltatásukat az Országos Statisztikai Adatgyűjtési Programban (OSAP) rögzítetteknek megfelelően teljesítik. A természetes személyek esetében az összeírás alapegysége a háztartás.

Az összeírás egyrészt a valamennyi mezőgazdasági tevékenységet folytató egységre vonatkozó teljes körű, másrészt a teljes körben összeírt alapsokaságból kiválasztott egységekre vonatkozó reprezentatív felvételekből tevődik össze. A teljes körű összeírás eszmei időpontja 2000. március 31., a reprezentatív felvételeket pedig ezt követően 2000. augusztus, illetve december hónapban hajtja végre a Hivatal. A teljes körű összeírás programjában a háztartás (gazdaság) azonosító adatai, a háztartáshoz (gazdasághoz) tartozó személyek száma, neme, kora, gazdasági aktivitása, a foglalkoztatott „idegen” munkaerő száma, tevékenysége, a háztartás (gazdaság) használatában lévő földterület mérete művelési ágak, a használat jogcíme, területi elhelyezkedése szerint, az intenzív földhasználat jellemzői (ültetvények, üvegház, fólia stb.), a gazdaság állatállománya faj, kor és ivar szerint, a mezőgazdasági gép-, eszköz- és épületállomány adatai, valamint a mezőgazdasági tevékenységen kívüli termelőtevékenység kerül megfigyelésre.

A növénytermelési reprezentatív felvételek főbb témakörei közé a szántóföldi és a kertészeti növénytermelés vetésszerkezete, termésmennyisége növényfajonként, a gyümölcs- és szőlőültetvények (borszőlő és étkezési szőlő) területe, a gyümölcsfák száma fajonként, a bogyós gyümölcsű ültetvények területe, termésmennyisége, az üvegházi, fólia alatti termelés jellemzői (terület, termésmennyiség), a főbb agrotechnikai jellemzők (talajero-gazdálkodás, növényvédelem, öntözés, biotermelés) tartoznak.

Az állatállomány, állattermék-termelés mintavételes felvételének főbb témái: az állatállomány faj, fajta, kor és ivar szerint, tenyésztési adatok (szaporulat, állományváltás), az állattenyésztési termékek termelésének mennyisége, valamint a tartási, gondozási technológia.

A mezőgazdasági gép-, épület- és eszközállományra vonatkozóan a reprezentatív felmérés során a gépek, épületek és eszközök legfontosabb műszaki paramétereit figyelik meg. Ez a felmérés egyben része a teljes nemzetgazdaságra kiterjedő állóeszköz-felvételnek is.

A FAO szerepe a mezőgazdasági összeírásokban

Tekintettel arra, hogy Magyarország az 1953 és 1968 közötti időszak kivételével a FAO tagja, teljes körű mezőgazdasági összeírásai programjának kialakításában a FAO évtizedeken át meghatározó szerepet játszott.

A 2000. évi Mezőgazdasági Világösszeírás a nyolcadik tízévenkénti program. Az első és a második programot a Római Mezőgazdasági Intézet (IIA) szervezte 1930-ban és 1940-ben. Az IIA 1946. évi feloszlása után a következő hat programot (1950, 1960, 1970, 1980, 1990, 2000) a FAO szakmai tanácsokkal támogatta, illetve támogatja. A világcenzus ajánlott gyakorisága tíz év, azonban a fejlett országokban és ott, ahol gyakoriak a változások, ötvenként javasolnak teljes körű felvételt végrehajtani.

A mezőgazdasági világösszeírásokat nem úgy kell értelmezni, hogy azt valamennyi országban egyidejűleg, egy megadott évben hajtják végre. Az 1930. évi programban kérték a részt vevő országokat, hogy nemzeti mezőgazdasági összeírásaikat, ha az ország az északi földtekén van 1929-ben, ha a délin 1930-ban hajtják végre. Hasonló volt a kívánalom 1940-ben is. Az országok azonban ezt a követelményt egyetlen esetben sem tudták teljesíteni. Az 1980. évi program nemzeti statisztikai összeírásait például 1976 és 1985 között hajtották végre.

A FAO elvárása jelenleg az, hogy az országok összeírásukat lehetőleg az ezredfordulóhoz közel eső évben hajtják végre.

Jellemzőnek tekinthető a takarékosagra való törekvés is. Általában egy minimális és egy maximális programot fogalmazznak meg, ezen túlmenően felhívják az országok figyelmét a nemzeti sajtóságok vizsgálatára. A maximális program végrehajtását a fejlettebb országoknak javasolják. (Az 1972-es magyar program lényegében kielégítette a maximális program elvárásait.)

Valamennyi program megfogalmaz valamilyen új, a korábbiaktól eltérő szempontot is. A 2000-es programnak is vannak új elemei. Az elmúlt tíz évben megnövekedett a társadalom és a kormányok érdeklődése a környezetvédelem iránt. Ezért a 2000. évi census is kísérletet tesz arra, hogy néhány új környezetvédelmi kérdést bevonjon a megfigyelés körébe. A korábbi összeírások során már gyűjtöttek ugyan olyan adatokat, amelyek kapcsolódtak a környezetvédelemhez (például a földhasználatra vonatkozó adatok), de a 2000. évi program a környezetvédelemmel kapcsolatos további témák vizsgálatát is javasolja.

Ugyancsak új vizsgálati szempont a termelés célja: elsősorban saját fogyasztásra vagy eladásra termelnek-e a mezőgazdasági tevékenységet folytató háztartások. Szorosan kapcsolódik ehhez a kérdéskörhöz a demográfiai jellemzők vizsgálata is (a háztartáshoz tartozók családi állapota, iskolázottsága stb.). Az ezredfordulói elemzések témájaként javasolják a nők szerepét a mezőgazdasági termelésben. Ennek oka, hogy sok országban az egyedülálló idős nők gazdálkodóként folytatnak „mezőgazdasági tevékenységet” jövedelem-kiegészítés céljából. Továbbra is a kiemelt vizsgálati szempontok között szerepel a termőtalaj minősége, az agrotechnikai jellemzők, valamint a biogazdálkodás is.

Az EU hatása az agrárstatisztika rendszerére

Napjainkban az összeírások programjának kidolgozásakor az EU információigényei minősülnek a legfontosabb nemzetközi szempontnak. Az EU előírásai jóval szigorúbbak a FAO ajánlásainál, és – a közösségi költségvetésből legnagyobb arányban részesedő mezőgazdasági támogatásokra való tekintettel – az agrárinformációs rendszerrel szemben megkülönböztetett igényeket és fokozottabb követelményeket támasztunk. Az agrárstatisztika az Európai Unió statisztikai rendszerének egyik legfejlettebb alrendszerét képezi.

A magyar Statisztikai Fejezet (12) átvilágítására 1998 júliusában multilaterális és bilaterális keretek között Brüsszelben került sor. A magyar delegáció bejelentette, hogy Magyarország a statisztika területén átveszi a közösségi vívmányokat, és nem tart igényt átmeneti időszakra.

A mezőgazdasági statisztika területén a legfontosabb feladatok:

- teljes körű mezőgazdasági összeírás végrehajtása nem később, mint 2000-ben,
- a gazdaságregiszter továbbfejlesztése (a KSH Mezőgazdasági Statisztikai főosztálya a megelőző teljes körű mezőgazdasági összeírásokra alapozva 1991 óta dolgozik a regiszter kialakításán),
- a hazai és az EU-igényeket egyaránt kielégítő gazdaságtipológia kialakítása,
- gyümölcs- és szőlőültetvény-összeírás végrehajtása a csatlakozást megelőzően,
- gyümölcsfa- és szőlőültetvény-regiszter létrehozása a teljes körű összeírásokra építve a csatlakozást megelőzően,
- a mezőgazdasági termékstatisztika felülvizsgálata és fejlesztése,
- a feldolgozott mezőgazdasági termékek megfigyelése,
- a mezőgazdasági számlák rendszerének kidolgozása,
- az erdőgazdálkodás információs rendszerének létrehozása.

Ezek alapján felvázolható a magyar agrárstatisztika fejlesztésének elkövetkező éveket érintő ütemterve.

A teljes harmonizáltság vállalt időpontja

Statisztika	2000.	2001.	2002.
	évben		
1. KSH feladatok			
Földhasználati statisztika			
ÁMÖ			
Farmregiszter			
Eurofarm-adatbázis			
Szőlőösszeírás			
Gyümölcsfa-összeírás			
Mezőgazdasági árstatisztika			
Mezőgazdasági munkaerő-statisztika (ALI)			
Növénytermesztési statisztikák			
Állatállomány-statisztikák			
Élelmiszeripar mezőgazdasági szemléletű statisztikája			
2. Közös feladatok			
Tipológia			
Szőlőregiszter			
Gyümölcsfaregiszter			
Mezőgazdasági számlák rendszere			
Mezőgazdasági háztartások jövedelme			
Ágazati termelési és jövedelem modell (SPEL)			
Mezőgazdasági számviteli információs rendszer (FADN)			
Növényi termékmérlegek			
Állati termékmérlegek			
Takarmánymérlegek			
3. FVM feladatok			
Távérzékelés			
Terméshozam-előrejelzés			
Erdészeti statisztika			
Halászati statisztika			

	jelenleg nagyrészt harmonizált
	jelenleg részben harmonizált
	jelenleg új feladat

Új adatgyűjtések a középtávú terv szerint

Adatgyűjtés	Tervezett időpontja (év)				Megjegyzés
	2001	2002	2003	2004	
Szőlőültetvény-összeírás	◆				10 évenként (teljes körű)
Gyümölcsfa-összeírás	◆				5 évenként (teljes körű)
Gazdaságszerkezeti-összeírás			◆		2-3 évenként (reprezentatív)
A mezőgazdasági termelés agrotechnikai jellemzői		◆			2-3 évenként (reprezentatív)
Virág- és dísznövény-termesztés		◆			4-5 évenként (teljes körű)
Tej- és tejtermék-termelés a mezőgazdaságban	◆	◆	◆	◆	Havonként folyamatosan (reprezentatív)
Állatvágási statisztika	◆	◆	◆	◆	Havonként folyamatosan (reprezentatív)
Biogazdálkodás felmérése		◆			4-5 évenként (reprezentatív)

A vállalt időpontok nem kis feladatot rónak a magyar statisztikai szolgálatra. Valamennyi felsorolt agrárstatisztikai téma esetében a 2000-es ÁMÖ a bázis, hiszen ez adhat teljes képet a kilencvenes években gyökeres átalakuláson átesett mezőgazdasági tevékenységet folytató szervezetekről, vállalkozásokról és háztartásokról. Így az összeírás sikeres végrehajtása a feltétele az EU-konform agrárstatisztikai rendszer kialakításának az elkövetkező években.

TÁRGYSZÓ: Mezőgazdasági statisztika. Összeírások.

SUMMARY

The author gives a historical review about the agricultural census in Hungary, where the first census of such type took place in 1895. After then similar surveys were carried out in 1935, 1972, 1981 and 1991. In 2000 the Hungarian Central Statistical Office intends to carry out again a General Agricultural Census. The aim of the 2000 census is to survey the economic structure created after the reprivatization of the landed properties, but the EU and FAO requirements will also be observed at the shaping up of the programme.

SZEMLE

MAGYAR–SVÉD AGRÁRSTATISZTIKAI TANÁCSKOZÁS

2000. január 31-én és február 1-jén – mindkét napon azonos tematikával – a Központi Statisztikai Hivatalban a svéd és a hazai mezőgazdasági statisztikusok és statisztikai tájékoztatási szakemberek tanácskozást tartottak a svéd mezőgazdasági statisztikáról, a kapcsolódó kommunikációs és PR-kérdésekről. A vendégelődök *Marie-Louise Widén*, a svéd Statisztikai Hivatal Mezőgazdasági statisztikai osztályának vezetője, *Rolf Selander*, az említett osztály helyettes vezetője és *Per-Ake Bladh* hivatali sajtófőnök voltak. A KSH vezetése képviselőjében *dr. Soós Lőrinc* elnökhelyettes és *Laczkó Sándorné*, a Mezőgazdasági Statisztikai főosztály vezetője elnökölték, a tanácskozáson nagyszámú érdeklődő szakember vett részt.

A gazdag tematikájú tanácskozás többek között a következőkre terjedt ki: a svéd Statisztikai Hivatal bemutatása; a svéd mezőgazdaság főbb jellemzőinek ismertetése; munkamegosztás a svéd agrárinformációs rendszerben; svéd adatszolgáltatók és -felhasználók; svéd mezőgazdasági adatbázisok; svéd PC-atlasz; a svéd statisztika média-kapcsolatai; a gyors-tájékoztató-készítés műhelytitkai; az újságírók statisztikai felkészítése; és a statisztikusok felkészítése a médiaszereplésre.

A svéd Statisztikai Hivatal kormányzótanács irányítja, négy fő részlegének tevékenysége átfogja a munkaügyi és oktatási statisztikát, a népesedési és jóléti statisztikát, a gazdaságstatisztikát, a környezeti és regionális statisztikát. A Hivatal fő hazai partnerei a különféle államigazgatási szervek (többek között 14 minisztérium) és azok szervezetei, intézményei. (A svéd Statisztikai Hivatal fölött az Igazságügyi Minisztérium gyakorol felügyeletet.) Külföldön az EU Bizottsága, egyéb nemzetközi szervezetek a fő partnerek, továbbá a Hivatal több mint 40 afrikai, ázsiai, kelet-európai és latin-amerikai országban vesz részt különféle statisztikai projekteknél. A Hivatal évente 515 publikációt tesz közzé, 325 gyorstájékoztatót bocsát a sajtó rendelkezésére. Ezenkívül 14 ezer projektet irányít megbi-

zásból és 40 ezer kérdőívre ad választ. Az Interneten 10 millió megkeresés várható ez évben, és 75 ezer adatmintát hívnak le a Hivatal adatbázisaiból. Stockholmban és Örebroban összesen 1200 fő dolgozik a Hivatalban.

A magyarnál zordabb természeti körülmények között működő svéd mezőgazdaságban az elmúlt néhány évtizedben a strukturális változások (koncentráció) kevesebb számú, de nagyobb méretű gazdaságot eredményeztek. 1998-ban a 2 hektárnál nagyobb szántóterülettel rendelkező gazdaságok száma 85 ezer volt. E farmok átlagos szántóterülete 33 hektárt tett ki. A sűrűn erdőszült Svédországban a mezőgazdasági és az erdészeti tevékenység gyakran párosul, és a farmok 74 százaléka erdővel rendelkezik. A gazdaságok átlagosan 46 hektár erdőterületet foglalnak magukban. Az erdő régiók közötti eloszlása meglehetősen egyenetlen.

A mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma állandóan csökken, a gazdaságilag aktív népesség kevesebb, mint 3 százalékát teszi ki. A farmerek átlagéletkora magas, 60 százalékuk 50 évesnél idősebb.

A mezőgazdasági termelés fő ágazata az állattenyésztés. Csupán Svédország déli részének sík vidékein található nagyszámú növénytermesztő és vegyes farm. A növénytermesztés feltételei nagymértékben különböznek az ország északi és déli részén. A szántóföld több mint 60 százaléka Svédország déli és középső részének termékeny síkságain terül el. A növénytermesztést a gabonafélék és a pihentetett legelő uralják. Főként árpát termelnek, gyakran a szarvasmarha és a sertés takarmányozására. Burgonyát az ország egész területén termesztnek. 1998-ban a szántóföld közel 2,8 millió hektárt tett ki. A növénytermesztés összes termése (ezer tonna) és termésátlaga (kilogramm) 1997-ben a következő volt: búza 2249, illetve 5650, árpa 1687, illetve 3790, zab 1136, illetve 3650, burgonya 1199, illetve 38 400, cukorrépa 2571, illetve 43 400.

A svéd mezőgazdaságban a tejgazdasági szektor központi helyet foglal el. (Bár a tehénállomány régóta

csökken.) 1998 közepén 1,7 millió darab volt a szarvasmarha-állomány, ebből a tehénállomány 450 ezer. A tejtermelés 3,3 millió tonna volt. (Ez a mennyiség megfelel az ország tejkvótájának az Európai Unióban.) A marhahús-termelés 1998-ban 148 ezer tonna volt. A sertéshús-termelés 327 ezer tonnát, a juhhúsé 3,5 ezer tonnát, míg a baromfihúsé 90 ezer tonnát tett ki.

A svéd Statisztikai Hivatalban a környezeti és regionális statisztikai blokkon belül folyik a gazdaságokkal, a növénytermesztéssel és halászattal, valamint a farmok gazdasági megfigyelésével kapcsolatos munka. E három területen a blokk 200 dolgozójából 40 szakember van foglalkoztatva.

A svéd statisztikai rendszer 1994. évi változtatásának fő jellemzője volt – az adatfelhasználókért folytatott verseny keretében – az adatszolgáltatásért viselt felelősség decentralizálása, ami nem jelenti az adatok előállításának decentralizációját. 1968 óta évente összeírják a mezőgazdasági és erdőgazdasági vállalkozásokat (gazdaságokat). Az így kapott farmregiszter a gazdálkodók és alkalmazottak számáról és kormegoszlásáról is nyújt tájékoztatást, hasonlóképpen a földről és az ingatlanokról (főként áradatakat), továbbá a gépekről és épületekről, a vetőmagokról, a szaporító anyagokról, a növényvédő szerekéről, a műtrágyákról és a takarmányokról. A regiszter ugyancsak részletesen tájékoztat a növénytermesztésről, a kertészetéről, az állattenyésztésről. A svéd Mezőgazdasági Tanács termékmérlegeket tesz közzé a gabonafélék, a burgonya- és a húskészletekről, továbbá közli a hús, a tejtermékek, a tejpor és a tojás termelési adatait. Az agrár-külkereskedelmi tájékoztatás a külkereskedelmi statisztikán alapul. A Tanács évente kiszámítja a mezőgazdasági szektor összes jövedelmét és kiadásait.

A svéd Statisztikai Hivatal évente közgazdasági felmérést készít a mezőgazdasági bevételek, költségek és jövedelmezőség illusztrálására. Az 1997. évi felmérés például közel 900 farm számláin alapult. A Mezőgazdasági Tanács összeállítja a traktorok, az üzemanyagok, a műtrágyák, a növényi és állati termékek átlagárát. A termékek és eszközök költség-ár alakulását a Mezőgazdasági Tanács mezőgazdasági, élelmiszeripari és fogyasztói árindexeivel készített havi számítások tükrözik. A különféle hazai támogatásokat, az Európai Unió közös agrárpolitikájával kapcsolatos támogatásokat, a mezőgazdasági szakmai képzéssel, a farmerek szövetségi egyesüléseivel összefüggő adatokat is tartalmazza a mezőgazdasági statisztika. (Részletesen lásd a Statisztika centralbyran: Jordbruksstatistik arsbok 1999 c. mezőgazdasági statisztikai évkönyvben.)

Az agrárinformációs rendszeren belüli munkamegosztást befolyásolja a környezeti és regionális

statisztikai főosztály szerkezete (információ-technológia, információs és publikációs tevékenység, kutatás-fejlesztés, nemzetközi konzultáció, statisztikai felmérések). A mezőgazdasági adatgyűjtést postai úton és telefoninterjúkra építve végzik. A kérdőíveket tájékoztató brosúra egészíti ki. A farmerszövetségek előzetesen véleményezik a kérdőíveket. A válaszadás közel teljes körű. Az elektronikus és fizikai adatvédelem szilárd törvényi háttérre épül. Az adatbázisok másfél évtizede a svéd Statisztikai Hivatalnál vannak és nagy fejlődésen mentek keresztül. 2000. április 1-jétől az internetes adatbázisokon keresztüli tájékoztatás lesz a meghatározó. Fontos törekvés az adatok visszaáramoltatása az adatszolgáltatókhoz. A PC-atlasz a svéd farmregiszter alapján új, grafikus formában közöl statisztikát a mezőgazdasági változásokról. Például: arról, hogy vannak-e változások a szántóterületben? Hol csökken a szántó? Változik-e a mezőgazdasági üzemek száma? Hol a legnagyobb mértékű a változás? Mekkora szántóterületet nem művelnek egy adott régióban és egész Svédországban? stb. Ez az atlasz a farmregiszter adatait egyesíti Svédország nemzeti atlaszában PC-programjával, s ily módon hatékony eszközt biztosít az időben lezajló mezőgazdasági változások statisztikai adatokkal való szemléltetéséhez. A farmregiszterből a gazdaságokra, a tulajdonosokra, a szántóterületre, a legelőre, a földbérletre, a nem művelt területekre, az állatállományra stb. vonatkozó adatok állnak rendelkezésre. A művelési ágak konverziójával és az erdősítéssel kapcsolatos támogatásokra vonatkozó adatok a földalapú támogatások adatbázisaiból származnak.

Svédországban a kis népsűrűségből adódóan sok helyi újság van (a 168 újságból tízet a fővárosban adnak ki). A médiapolitika fő elemei a tájékoztatás tartalmával, céljaival, eszközeivel és megbízhatóságával kapcsolatosak. A svéd Statisztikai Hivatal munkatársai részéről rendkívüli decentralizáció érvényesül a sajtóval való kapcsolattartásban. A gyorstájékoztatók 75 százaléka a gazdasággal foglalkozik, 15 százaléka a munkaerőpiaccal és a bérekkel kapcsolatos, további 10 százaléka egyéb kérdésekkel (például oktatás stb.). Körülbelül 1 százalékos a mezőgazdaság és a környezetvédelem részesedése, amelynek ideális esetben 4-5 százalékot kellene kitennie a svéd szakemberek szerint. Számos egyéb kiadványt közvetít a média a pénzügyi szereplők megrendelésére. A megrendelők szinte nem az adatokért, hanem a közlés gyorsaságáért fizetnek. A főbb rövid távú mutatók esetében előre célszerű közölni a közlés pontos időpontját. Ugyancsak fontos szempont, hogy mindenki egyszerre (egyidejűleg) kapja meg az információt. (A ministerek nem

kapnak előre tájékoztatást.) A gyorstájékoztatókat célszerű reggel (legkésőbb délig) közzétenni. Már pénteken előrejelzés adható a következő heti gyorstájékoztatókról. A különféle tájékoztatókat összesen 250 szervezet fogadja: 21 hírügynökség, 139 újság, 88 rádió- és TV-társaság és 2 egyéb intézmény (parlamentari könyvtár és a kormány). A tájékoztatás arra ösztönöz, hogy az országos adatokkal egyidejűleg helyi adatokat is közöljenek.

A médiában megjelent tájékoztatásból (sajtószemle stb. formában) visszacsatolást kapnak a statisztikusok, amire nagy figyelmet fordítanak. A statisztikusok médiaszereplésre való felkészítéséhez ajánlott tanácsok azzal kapcsolatosak, hogy a statisztikusok miként viselkedjenek a televízióban, hogyan adjanak interjút, hogy készítsék el a gyorstájékoztatókat. A kulcskérdések: hol, mit, mikor és miért. A rövid és egyszerű formájú tájékoztatás követelményei: címek használata (tagolás), összefoglalóval való kezdés, a fő megállapítások kiemelése, ábráknak (egyéb szemléltetéseknek) csak osztá-

lyozás (megkülönböztetés) céljára való alkalmazása. Sajtótájékoztatókat évi 6-7 alkalommal célszerű szervezni „forró” témákból.

A svéd szakemberek nagyon fontosnak tartják a szerkesztőségi és egyéb közvetlen (személyes) médiatalálkozókat is regionális és lokális szinten.

A tanácskozás témakörei iránt mindkét napon nagy érdeklődést tanúsítottak a magyar szakemberek, ami a hagyományosan jó kétoldalú statisztikai kapcsolatokon túl annak is tulajdonítható, hogy az Általános Mezőgazdasági Összeírás és hazánk EU-csatlakozása kapcsán különösen értékesek számunkra az 1995 óta EU-tagállam Svédország mértékadó mezőgazdasági statisztikai és tájékoztatási tapasztalatai. A kiváló szakmai felkészültségű, rokonszenves svéd kollégák őszinte érdeklődést tanúsítottak a magyar mezőgazdaság piaci típusú átalakulása és a kapcsolódó agrárstatisztikai problémák iránt. Ez a további kétoldalú szakmai együttműködésnek is ösztönzést ad.

Balogh András

ÉVINDÍTÓ MUNKAÉRTEKEZLET A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATALBAN

A korábbi hagyományoknak megfelelően 2000. január 28-án a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) vezetése évindító munkaértekezletet rendezett, ahol *dr. Mellár Tamás*, a KSH elnöke mondott nyitóbeszédet. Mielőtt az elmúlt év értékelésére és a KSH előtt álló feladatokra tért volna, bemutatta *dr. Bagó Esztert*, aki elnökhelyettesként a gazdaságstatisztikai ág felügyeletét fogja ellátni.

A nyitóbeszéd első részében Mellár Tamás néhány általános bevezető megjegyzést tett, utalva arra, hogy a Hivatalra nehéz és igen mozgalmas év vár. Három nagy feladatcsoport áll a munka előterében: az Általános Mezőgazdasági Összeírás, a Népszámlálás előkészítése, valamint az EU-csatlakozás nemzeti programja, mely utóbbi 40 konkrét feladatot foglal magába. E nagy feladatok elvégzésének feltételei adottak, az anyagi háttér biztosított, ám jó színvonalon történő teljesítésük így is kemény, feszített munkát igényel. Kifejtette, hogy éppen ezért a Hivatal minden dolgozójától jó munkát és helytállást, valamint a Hivatal céljaival való azonosulást kér és vár.

Az előadás második részében az elnök a KSH gazdasági helyzetével foglalkozott, elsősorban az 1999. év eredményei alapján. Emlékeztetett arra, hogy a tavalyi évre 13 százalék körüli nominális keresetnövekedést ígért a vezetés, amit sikerült lényegesen túlszárnyalni. Elsősorban a szokásosnál na-

gyobb, átlagosan mintegy kéthavi keresetet kitevő jutalmaknak köszönhetően, így az átlagos keresetnövekedés 17-18 százalék volt. Emellett javultak a munkakörülmények is: az új bútorok beszerzésére 40 millió forintot, épületfelújításra mintegy 90 millió forintot költött a Hivatal. Javult a számítógépellátottság is: a központban elérte a 100 százalékot, és a megyékben is 80 százalék körül mozog. A létszámgazdálkodás terén 1999-ben a 3 százalékos kötelező létszámleépítés mellett 5 százaléknyi önkéntes csökkentés volt a terv; a tényleges csökkentés azonban ennél kevesebb volt. 2000-re ismét 3 százalékos központi létszámcsökkentéssel számolnak, ám az új feladatokra (elsősorban a nemzeti programokra) 130 fő többlet státusz áll rendelkezésre. Tekintve a tavalyi elmaradt csökkentést, valamint az idej leépítést, mintegy 30-35 fő bővüléssel lehet számolni. Ennek főosztályonkénti elosztása elkészült, és az illetékes vezetők megkapták.

A 2000. évre 9 százalékos keresetnövekedést tervez a Hivatal. Ezen a téren kedvező fejlemény az, hogy EU-pótlék címen havi 20-40 ezer forint többlet fizethető ki azoknak, akik a megfelelő programokban valóban többlet teljesítenek. Nem titkolta az elnök, hogy ezt a pótléket elsősorban fiatal szakemberek Hivatalba vonzására, illetve megtartásukra szeretnének fordítani, hiszen – mint azt önkritikusan elmondta – a fiatalítás ezidáig csak terv és program

maradt, e téren eddig szinte semmi említésre érdemes nem történt.

A Hivatal jövőbeni munkáját illetően lényeges változás a projekt-menedzsment bevezetése. Az alaptevékenységek érintetlenül hagyása mellett ez a szervezési forma elsősorban a 40 féle EU-hoz kapcsolódó feladatot célozza. Ezt a rugalmas formát a szükség kényszerítette ki, de nem tekinthető semmiféleképpen sem szükségmegoldásnak – mondotta a Hivatal elnöke.

Ezt követően Mellár Tamás szolt a Statisztikai Törvény decemberben elfogadott módosításáról, aminek értelmében a Hivatal elnökét és elnökhelyetteseit 6 éves időszakra nevezték ki. Ez lehetővé teszi, hogy a Hivatal középtávú terveket, fejlesztési koncepciót dolgozzon ki a KSH-ban folyó statisztikai munkáról 2005-ig. A koncepció első változata már készül, mintegy 10-15 oldalban összefoglalva fejt ki azokat az elgondolásokat, amelyeket a későbbiekben a legszélesebb konszenzus alapján szeretne a vezetés véglegesíteni.

Az elnök beszámolt arról is, hogy az elmúlt év nyaráig végiglátogatta a Hivatal valamennyi egységét. Mínt hogy ezek a látogatások – remélhetőleg kölcsönösen – hasznosnak bizonyultak, ebben az évben is szeretné ezt a gyakorlatot folytatni. Emellett szándékában áll, hogy az illetékes elnökhelyettesek közvetítése nélkül, kötetlen beszélgetéseken találkozzék a főosztályvezetőkkel, megyei igazgatókkal, témavezetőkkel, a szakmai kérdések minél hatékonyabb megvitatása érdekében.

Az előadás harmadik részében az 1999-es év szakmai értékelését adta meg az elnök. A tavalyi évben húsz kiemelt témát tartott számon, amelyekből – értékelése szerint – 13-14 teljesült. Ez a mintegy 70 százalékos teljesítés mindazonáltal nem tekinthető kudarcnak, hiszen a mérce magas volt. A legfőbb sikereket az alábbiakban foglalta össze:

- a korábban zökkenővel működő expedálás lényegesen javult, a határidőket tartani lehetett;
- az Évkönyv, minden pesszimista jóslat ellenére, október 13-án megjelent, ami nagy előrelépés, bár még nem került ki e téren minden tartalék;
- a Számlap c. kiadvány szintén sikeres vállalkozásnak bizonyult, kifejezetten pozitív visszhangja volt;
- a Cenzusbizottság működése is sikeres, a jó koordinálás eredményeképp az Általános Mezőgazdasági Összeírás (ÁMÖ) és a Népszámlálás előkészületei rendben, időbeli lemaradás nélkül folynak;
- a sok vita és ellenérdekeltség ellenére sikerült a maginfláció publikálását beindítani, ami jó példája a külső igényekhez való rugalmas alkalmazkodásnak;
- sikeres volt, és folytatódik a háztartási költségvetés felülvizsgálata.

A sikerek mellett természetesen hiányosságok, elmaradások, sőt kudarcok is voltak.

Ezek közül az alábbiakat emelte ki:

- nincs előrelépés az idősorok homogenizálása terén;
- nem történt meg a tervezett módszertani felülvizsgálat, nem készültek el a részletes leírások, ezért azok felülvizsgálatára és értékelésére sem kerülhetett sor;
- nem volt minőségi előrelépés sem az éves, sem pedig a negyedéves GDP számításában;
- a Hivatal külső cég általi átvilágítása néhány tapasztalaton túl nem hozott érdemi eredményt;
- a kiadói és nyomdai tevékenység kialakítása nem haladt megfelelő ütemben, bár jelenleg úgy látszik, hogy a közeljövőben e téren áttörés érhető el;
- az állóeszköz-felvétel a legjobb szándékok ellenére, nem indult el.

A sikerek és hiányosságok felsorolása után előadása befejező részében, Mellár Tamás a jövő év feladatait foglalta össze. Eszerint, az alaptevékenység folytatása mellett, az említett három nagy feladat (ÁMÖ, Népszámlálás, EU nemzeti program) teszi ki a munka gerincét. Ezeket túl egy sor, az előbbieknél talán kevésbé fontos, de igen lényeges feladat vár megoldásra. Ezek a következők:

- felül kell vizsgálni a regisztereket és meg kell oldani az itt felhalmozódott problémákat, megvizsgálva egyúttal a szükséges szervezeti kérdéseket;
- létre kell hozni a korábban már többször emlegetett módszertani egységet (csoport, osztály stb.);
- fel kell készülni a külkereskedelmi statisztika átvételére (ismeretes, hogy az eredetileg tervezett december 31. helyett a Gazdasági Minisztérium 2000. augusztus 31-ig szándékozik azt átadni a KSH-nak);
- érezhető előrelépés szükséges az ÁKM készítése és felhasználása terén, el kell érni, hogy az 1998-as ÁKM mielőbb használható legyen (erre a területre is általánosan jellemző, hogy az anyagi források megvannak, de hiányzik a megfelelően képzett szakemberállomány);
- tekintve, hogy nagy a lemaradásunk az információs társadalom- és gazdaságstatisztikát illetően, ezen a téren is gyors ütemben kell elkezdeni a felzárkózást;
- az informatika terén is több fontos feladat áll a Hivatal előtt; közülük kiemelte az előadó az internetes megjelenés javítását, az intranet hatékonyabb alkalmazását (például a belső levelezésben), valamint az adattárház munkáinak folytatását és az EDIS-rendszer további fejlesztését.

A KSH előtt álló további feladatként vázolta az elnök a környezetstatisztika fejlesztését, és az oktatásban, a szakképzésben való gyorsabb haladást. Ez utóbbi kapcsán elmondta, hogy a közeljövőben Gyöngyösön főiskolai szintű statisztikus elemző képzés indul a KSH szakmai felügyeletével, és további erőfeszítéseket kell tenni annak érdekében, hogy a régóta vajúdo statisztikai PhD-program is mielőbb beinduljon.

Az előadást követő hozzászólások során *Belyó Pál*, az ECOSTAT igazgatója egyetértett az elnök által megjelölt feladatokkal, és jelezte, hogy az ECOSTAT kész a rá háruló feladatok magas szintű megoldására. Elsősorban a GDP-számításokat, az

ÁKM munkálatait és az adattárházzal kapcsolatos feladatokat említette azok között, melyekhez az ECOSTAT érdemi segítséget tud adni. Megemlítette, hogy az ECOSTAT munkájának középpontjában továbbra is a prognosztikai és az elemző tevékenység áll, kiváltképp azért, mert ez utóbbi iránt a külső igények (Pénzügyminisztérium, Gazdasági Minisztérium) növekednek. Hangsúlyozta a statisztikai elemzések társadalmi vetületének, valamint regionális szemléletének fontosságát.

Fazekasné Kovács Katalin főosztályvezető-helyettes aggályait fejtette ki a Mellár Tamás által felsorolt feladatokkal kapcsolatban. Úgy vélte, hogy a vagyonstatisztika beindítása hatalmas feladat, amit az ígért források nem támogatnak kellőképp, nem lát összhangot a feltételek és prioritások között. A GDP-munkákról úgy vélekedett, hogy az éves számítások rendben, jó színvonalon folynak, és a negyedéves GDP munkái is jól haladnak.

A felvetésekre Mellár Tamás és *Soós Lőrinc* elnökhelyettes válaszolt. Válaszukban méltatták az ECOSTAT tevékenységét, várják a felajánlott segítséget, ugyanakkor a külső bevételek növelésére bíztatták a kutató intézményt. A nemzeti számlákkal kapcsolatos felvetésre azt válaszolták, hogy a létszámbővítés valóban nem nagy, de pótlólagos erőforrások felkutatásától nem zárkoznak el, hiszen a vezetés nagyra értékeli és támogatja az e téren folyó munkákat. Az elnök kifejezte egyetértését abban a kérdésben, hogy a társadalomstatisztika kérdéseinek is nagy súlyt kell adni, hiszen a gazdaság- és társadalomstatisztika egy-egy szemléletű kezelése manapság már aligha kerülhető meg. Végezetül, mintegy zárszóként, megismételte, hogy sok múlik azon, hogy a fiatalok számára vonzó jövőt tudjon kínálni a KSH, amihez egyebek között, elengedhetetlennek tűnik a korábban említett középtávú koncepció kidolgozása.

H. L.

SZERVEZETI HÍREK – KÖZLEMÉNYEK

EUROSTAT-ülés Brüsszelben. Az EUROSTAT PHARE döntéshozó szervének, a tagjelölt országok nemzeti statisztikai hivatalainak elnökeiből álló Policy Group on Statistical Cooperation (PGSC) 2000. február 24. és 25. között Brüsszelben rendkívüli ülést tartott, melyen Litvánia és Románia kivételével a meghívott országok elnöki szinten képviseltették magukat. Első alkalommal vett részt a tanácskozáson Málta képviselője.

A magyar küldöttséget *dr. Mellár Tamás*, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke vezette, tagja *Postáné dr. Kiss Katalin* főosztályvezető volt.

A plenáris ülést *Y. Franchet*, az EUROSTAT igazgatója nyitotta meg. Mivel az Együttműködési Megállapodás aláírását későbbre halasztották, az egyetlen napirendi pont a Stratégiai Dokumentum megvitatása volt.

A tanácskozás munkája három munkacsoportban folyt. Az első a dokumentumszerkesztést végezte, a második (melynek munkájában a Hivatal elnöke is részt vett) az együttműködés stratégiai kérdéseivel, a kapcsolódási pontokkal és az együttműködési formák kialakításával foglalkozott. A harmadik munkacsoport a balkáni országok sajátos helyzetét vizsgálta.

A magyar delegáció hangsúlyozta a több országot átfogó projektek és képzési formák biztosításának fontosságát, mivel csak így valósulhat meg az uniós csatlakozás. Az EUROSTAT vezető tisztségviselői, valamint a nemzeti statisztikai hivatalok képviselői vázolták pénzügyi nehézségeiket, a megfelelő támogatás hiányát. A magyar küldöttség ezen a téren kedvezőbb helyzetről számolt be mind a költségvetést, mind a PHARE-támogatásokat illetően.

A résztvevők egyetértettek abban, hogy a stratégiai dokumentum átszerkesztése során az elért eredmények mellett hangsúlyt kell adni a még meglévő hiányosságoknak is. Az elfogadott módosító javaslatok alapján az EUROSTAT átdolgozza a dokumentumot és a következő ülésen újabb vitára bocsátja.

Az ENSZ Statisztikai Bizottságának (Statistical Committee of the UN) 31. ülését 2000. február 29. és március 3. között tartották New Yorkban. Az ülésen a Bizottság 24 tagállamának képviselői, valamint megfigyelőként 23 ország küldöttei és számos nemzetközi szervezet megbízottai vettek részt. A magyar Központi Statisztikai Hivatal *dr. Mellár Tamás* elnök és *Postáné dr. Kiss Katalin* főosztályvezető képviselte.

Az ülésen részletes és figyelemre méltó érdemi vita alakult ki a Világbank szóbeli beszámolóját követően a nemzeti számlák témakörben, majd ehhez kapcsolódva az SNA alkalmazását értékelő „Milestone”-mérőldkőmérésről szóló jelentésről. A Hivatal elnöke a nemzeti számlák témakörben elhangzott felszólalásában támogatta az elektronikus csoportmunkát és kiemelte a GNI-számítás fontosságát. Hangsúlyozta az adatminőség javítását, mivel az adatok összehasonlíthatósága e területen csak megfelelő és egységes rendszerben előállított adatokkal biztosítható. A vitában a megfigyelőként jelen levő országok és a regionális munkacsoportok is aktívan részt vettek. Hangsúlyt kapott a fejlődő országok sajátos helyzete és nehézségeik az SNA alkalmazásában. Ezt követően a résztvevők megtárgyalták a nemzetközi kereskedelemstatisztikával kapcsolatos kérdéseket, majd a szolgáltatás-, illetve pénzügystatisztikai jelentés megvitatására került sor.

Élénk vitát váltott ki a Nemzetközi Összehasonlító Program (International Comparison Program – ICP) keretében végzett munka. A jelentés sürgősnek minősíti a 2000. évi globális adatfelvétel megvalósítását, valamint az ICP folyamatosságának és hosszú távú életképességének biztosítását. Az adatközlés témájával kapcsolatos vitában *dr. Mellár Tamás* felszólalásában hangsúlyozta, hogy a statisztikai adatok áttekinthetőségéért és objektív közléséért a nemzeti statisztikai hivatalok mint semleges szervezetek tartoznak teljes felelősséggel.

A résztvevők a továbbiakban az ún. City-groupok munkájáról szóló jelentéseket vitatták meg,

majd a turizmus szatellit számlájának kidolgozásával kapcsolatos feladatokat tekintették át. Az ülés további napirendi pontjainak keretében a munka nemek közötti megosztásával, társadalmi–gazdasági osztályozásokkal, az ún. Social Development témájával, valamint a Bizottság további munkaprogramjával foglalkoztak.

Elnöki látogatás. A spanyol Nemzeti Statisztikai Intézet (Instituto Nacional de Estadística – INE) elnöke, *Pilar Martín-Guzmán dr. Mellár Tamásnak*, a Központi Statisztikai Hivatal elnökének meghívására 2000. február 18. és 23. között látogatást tett Magyarországon.

Itt-tartózkodása során az elnöksasszony megismerkedett a magyar statisztikai szervezet felépítésével és munkájával. Előadást tartott a Hivatal vezető munkatársai számára a spanyol statisztikai szolgálat múltjáról, jelenlegi munkájáról és jövőbeni feladatairól.

Külön megbeszéléseken foglalkoztak a statisztika néhány kiemelt területével, többek között a regionális statisztikákkal és az e téren kialakítandó kétoldalú együttműködéssel, valamint a spanyol–magyar mezőgazdasági statisztikai közös munkákkal. Fontos témaként szerepelt az EU-integráció aktuális kérdéseinek áttekintése.

Az elnöksasszony látogatást tett Egerben, a KSH Heves Megyei Igazgatóságán is. (A spanyol statisztikai hivatal bemutatásáról szóló előadás ismertetésére visszatérünk.)

Agro-monetáris statisztikai munkaértekezlet. 2000. február 17-én a Központi Statisztikai Hivatal munkaértekezletet rendezett, melyen a csatlakozásra váró országok küldöttei megvitatták az agro-monetáris statisztikával kapcsolatos kérdéseket. Az erre vonatkozó projekt célja, hogy támogatást nyújtson e területen az EUROSTAT elvárásainak megfelelő számítások elvégzéséhez.

Az értekezleten, amely egy 18 hónapos felkészítés első eseménye volt, részt vett *Peter Pauli*, az EUROSTAT kelet-európai országok agro-monetáris statisztikai szakértője, valamint holland és német szakértőkön kívül több tagjelölt ország (Bulgária, Ciprus, Macedónia és Románia) képviselője is. Magyar részről a Hivatal Mezőgazdasági Statisztikai főosztályának küldöttein kívül a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium és az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet munkatársai vettek részt. A tanácskozás fő témái a Mezőgazdasági Számlarendszer, a Mezőgazdasági Szektor Modell (SPEL), valamint a mezőgazdasági ár és munkaerő-felhasználás statisztikája voltak.

Pályázati felhívás. A Központi Statisztikai Hivatal pályázatot írt ki a Hivatalon belüli munkatársak (Központ, a kutatóintézetek, a Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat, a Levéltár és a megyei igazgatóságok) részére társadalomstatisztikai témakörben elemző anyagok elkészítésére.

A pályaművek leadási határideje: 2000. október 31. Az elkészített pályázatokról 2000 novemberében nyilvános szakmai vitára kerül sor. A pályaművekről opponensek fogják véleményüket kifejezni, a pályadíjakat zsűri ítéli oda.

A pályázaton az országos és regionális jellemzők bemutatását célzó elemzések azonos elbírálásban részesülnek, azonban a regionális elemzéseket külön is ösztönözni kívánják. Megyei szintű elemzésekre – a reprezentativitás korlátai miatt – csak viszonylag korlátozottan van lehetőség, de megfelelő minőségű megyei szintű elemzéseket is szívesen fogadunk. Pályadíjak: I. díj 250 ezer forint, II. díj 200 ezer forint, III. díj 150 ezer forint.

A zsűri fenntartja magának a jogot több dolgozat azonos fokozatú díjazására is. (A pályázati felhívás teljes szövege az Intraneten megtekinthető.)

Nemzetközi statisztikai dokumentumok 1. címmel a Központi Statisztikai Hivatal új sorozatot indít, melynek az a célja, hogy magyar nyelven hozzáférhetővé tegyen olyan statisztikai módszertani útmutatókat, ajánlásokat, kézikönyveket és nomenklatúrákat, amelyek eddig csak idegen nyelven álltak rendelkezésre.

Az első füzet „Az egyéni fogyasztás rendelkezési szerinti osztályozása” címet viseli és a Nemzeti számlák rendszerének, illetve az Európai számlák rendszerének egyik alaposztályozása. A megjelentetett füzet az SNA-ben használt általános változatot tartalmazza, melyhez kapcsolódóan a háztartásstatisztika, valamint a harmonizált fogyasztói-árindex-számítás területén külön alrendszereket dolgoztak ki.

(Az egyéni fogyasztás rendelkezési szerinti osztályozása (COICOP). Nemzetközi statisztikai dokumentumok 1. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 2000. 83 old.)

A Társadalomstatisztikai füzetek 25., 26. és 27. kötetei „A segélyezett háztartások életkörülményei”, „Az önkormányzatok döntéshozói, 1990–1998”, illetve „Lakásviszonyok I. 1999” címmel jelentek meg.

A 25. kötet a következő négy tanulmányt teszi közzé: *Hamza Zsófia – Záhonyi Márta*: A segélyezett háztartások gazdálkodási, fogyasztási, vásárlási szokásai; *Sulyok Brigitta*: A segélyezett egyszülős háztartások jellemzői; *Simon Béla*: A segélyezett

háztartásokban élő fiatalok iskolázottsága; *Lakatos Miklós*: A szociális segélyezésben részesülő háztartásokban élők egészségi állapota.

(A segélyezett háztartások életkörülményei. Társadalomstatistikai füzetek 25. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1999. 79 old.)

*

A 26. kötet egyetlen elemzést tartalmaz, mely az 1998. őszi helyhatósági választásokon megválasztott önkormányzati polgármesterek és képviselők összetételét vizsgálja a Központi Statisztikai Hivatal ilyen tárgyú kérdőíves felvétele alapján. Az elemzés érdekessége, hogy feldolgozza az 1990. évi és az 1994. évi hasonló adatgyűjtések eredményeit is és összehasonlítja a három választás közötti változásokat is.

(Az önkormányzatok döntéshozói, 1990–1998. Társadalomstatistikai füzetek 26. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1999. 105 old.)

*

A sorozat 27. száma a KSH 1999. május-június hónapokban végrehajtott lakossági adatfelvételnek első eredményeit teszi közzé. A kötet elsősorban azokkal a területekkel foglalkozik, amelyek az elmúlt években az érdeklődés középpontjában álltak. Ilyenek a lakások minősége és tulajdona, a lakáshoz jutás módja, a végrehajtott lakásfelújítások – korszerűsítések, valamint a lakosság lakásváltoztatási tervei.

(Lakásvizonyok I. 1999. Társadalomstatistikai füzetek 27. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 2000. 44 old.)

Demográfiai és életszínvonal-statisztikai adatsorok, 1989–1998. A kiadvány a KSH-ban az UNICEF Közép- és Kelet-Európára kiterjedő regionális projektjének részeként közel egy évtizede gondozott adatbázis felhasználásával és egy-egy bővített témakör adataival kiegészített harmonizált idősorokat tartalmaz a következő tárgykörökről. 1. Demográfiai mutatók. 2. Egészségügy, bölcsődei ellátás. 3. Oktatási mutatók. 4. Munkaerőpiac. 5. Nyugdíj, nyugdíjrendszerű ellátás. 6. Család- és gyermektámogatás. 7. Háztartások jövedelme és fogyasztása. 8. Makrogazdasági jelzőszámok. 9. Lakásmutatók és telefonellátottság. 10. Igazságügy.

(Demográfiai és életszínvonal-statisztikai idősorok, 1989–1998. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 2000. 49 old.)

Környezetstatistikai adatok, 1998 címmel az előző évi azonos tárgyú kiadvány szerkezetét követve jelent meg a magyarországi környezet állapotát jellemző legfőbb adatokat tartalmazó kötet. A kiad-

ványt angol nyelvű tartalomjegyzék, módszertani útmutató és táblacímek, fogalommegnevezések egészítik ki.

(Környezetstatistikai adatok, 1998. Environmental Statistical Data of Hungary, 1998. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 2000. 190 old.)

A háztartások és a családok társadalmi-foglalkozási tagozódása címmel megjelent kiadvány a társadalom e két gazdasági, illetve rokoni kapcsolatokon alapuló legkisebb egységének rétegcsoportok szerinti tagozódását mutatja be az 1996. évi mikrocenzus erre vonatkozó adatai alapján. A Rétegződési sémák fejezet módszertani megjegyzéseket és a census típusú felvételekben 1949-től használt rétegekategoriókat tartalmazza. A bő táblázatos anyag háztartás-, család- és területi adatokat foglal magában. A kötet a fogalmak magyarázatával zárul.

(A háztartások és a családok társadalmi-foglalkozási tagozódása. Időszaki kiadványok. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1999. 116 old.)

A Kutatás és fejlesztés, 1998 című kiadvány a kutatási, fejlesztési tevékenység legfőbb adatait tartalmazza. Bemutatja a ráfordításokat és a kutatóhely- és létszámadatokat, a kutatók demográfiai jellemzőit, a területi adatokat és közlést a kutatás, kísérleti fejlesztés OECD-adatszolgáltatásáról is.

(Kutatás és fejlesztés, 1998. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 2000. 100 old.)

A Közlemények a budapesti agglomerációról 9. c. kötet a lakosság egészségi állapotára és egészségügyi ellátására vonatkozó adatokat tartalmazza elemzés és táblaanyag formájában. Az elemzés a lakosság általános egészségi állapotát, az egészségügyi ellátás szervezetét, az orvosellátottságot és a betegforgalmat, az alapellátást, a járóbeteg-ellátást, a fekvőbeteg-ellátást, a közforgalmú gyógyszertárak adatait mutatja be. A kiadványt gazdag táblaanyag és módszertani megjegyzések teszik teljessé.

(Közlemények a budapesti agglomerációról 9. A lakosság egészségi állapota és egészségügyi ellátása. Központi Statisztikai Hivatal Budapesti és Pest Megyei Igazgatósága. Budapest. 1999. 111 old.)

Migráció I.-II. A kétkötetes tanulmánygyűjtemény az 1997-ben Migráció és mobilitás című konferencia előadásainak anyagát tartalmazza. A konferencia célja az volt, hogy bemutassa a migráció és a mobilitás széleskörűen értelmezett jelenségeit és a területre vonatkozó legújabb kutatási eredményeket.

Az első kötetben közreadott dolgozatok a vándorlástörténet és a belső vándorlás témáit, a második

kötet pedig a nemzetközi vándorlás szerzeágazó anyagát öleli fel.

Mindkét kötet angol nyelvű összefoglalót is tartalmaz.

(Migráció. Tanulmánygyűjtemény. I. Szerk.: *Illés Sándor* és *Tóth Pál Péter*. KSH Népeségtudományi Kutató Intézet. Budapest. 1998. 310 old.)

Migráció. Tanulmánygyűjtemény II. Szerk.: *Illés Sándor* és *Tóth Pál Péter*. KSH Népeségtudományi Kutató Intézet. Budapest. 1999. 238 old.)

Évkönyvek. Az Idegenforgalmi statisztikai évkönyv öt fő fejezetben foglalja össze az ágazat 1998. évi eredményeit. „Az idegenforgalom áttekintése” c. első fejezet a Magyarországra látogató külföldiek és a külföldre utazó magyarok számát határszakaszonként mutatja be. A további fő fejezetek: Nemzetközi idegenforgalom; Kereskedelmi szálláshelyek; Belföldi vendégforgalom (kiemelt üdülőkörzeteként); Utazásszervezés és végül – területi bontásban – a legfőbb mutatók.

Az évkönyvet magyar és angol nyelvű módszertani megjegyzések és az adatgyűjtés alapjául szolgáló kérdőív egészíti ki.

(Idegenforgalmi statisztikai évkönyv, 1998. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1999. 166 old.)

*

Az Egészségügyi statisztikai évkönyv 1998 a korábban Népjóléti statisztikai évkönyv, majd Egészségügyi és szociális statisztikai évkönyv címmel megjelent adatgyűjtemények folytatásaként közli az egészségügyi statisztikai adatokat.

A kötet az összefoglaló adatokat követően bemutatja a népesség főbb demográfiai jellemzőit. Érdeklődésre tarthatnak számot a halálozásokat nemek, a 25 leggyakoribb halálok és korcsoportok szerint közlő táblák. Az egészségügyi alapellátás fejezetén belül első ízben közöl a Hivatal a felnőtt lakosságot illetően négy, a gyermekek vonatkozásában két betegségről nemek és korcsoportok szerinti, illetve régiós adatokat. Szintén első alkalommal jelentek meg

az évkönyvben a különböző gyógyszercsoportok fogyasztására vonatkozó adatok nemzetközileg elfogadott mértékegységben, valamint finanszírozási adatok feladatonkénti megoszlásban. Új fejezete az évkönyvnek a nemzetközi adatokat tartalmazó rész, mely hazánk egészségügyi helyzetét a fontosabb európai országokkal összehasonlítva mutatja be. A fontosabb táblák fej- és oldalrovatai, valamint a Módszertan szövege angol nyelven is megjelent.

(Egészségügyi statisztikai évkönyv 1998. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1999. 439 old.)

*

A Mezőgazdasági statisztikai évkönyv első fejezete az 1996 és 1998 közötti évek összefoglaló adatait tartalmazza. Ezt követően az 1998. évre vonatkozó adatokat közli a következő csoportosításban: A mezőgazdasági termelés személyi, műszaki és anyagi feltelei; Növénytermesztési és kertészeti termékek termesztése, felhasználása; Élő állatok és állati termékek termelése és felhasználása; Erdőgazdálkodás; Élelmiszeripar; Külkereskedelem; Időjárási adatok; Regionális mezőgazdasági adatok; Nemzetközi adatok.

A kiadványt Módszertani leírás és Függelék egészíti ki, mely utóbbi tartalmazza a termékek BTO-számát és a mezőgazdasági statisztikai adatforrások jegyzékét.

(Mezőgazdasági statisztikai évkönyv 1998. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1999. 306 old.)

*

A Területi Statisztikai évkönyv 1998. ez évben is átfogó képet nyújt Magyarország népességéről és gazdaságáról megyei és regionális, valamint kistérségi és településhálózati csoportosításban. A gazdag táblaanyagot, térképek és módszertani megjegyzések egészítik ki. A fejezetek címei, a táblák fej- és oldalrovatai, valamint a módszertan szövege angol nyelven is olvashatók a kötetben.

(Területi Statisztikai évkönyv 1998. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1999. 491 old.)

STATISZTIKAI IRODALMI FIGYELŐ

KÜLFÖLDI STATISZTIKAI IRODALOM

A STATISZTIKA ÁLTALÁNOS ELMÉLETE ÉS MÓDSZERTANA

JANKE, R. – RICHTER, G.:

STATISZTIKAI EGYÜTTMŰKÖDÉS AZ ÁTALAKULÓ ÁLLAMOKKAL

(Statistikkooperation mit Transformationsstaaten als Aufgabe der amtlichen Statistik.) – *Wirtschaft und Statistik*. 1999. 7. sz. 539–545. p.

Az Európai Unió csaknem tíz éve támogatja a közép- és kelet-európai államokat és a volt Szovjet-unió utódállamait az átalakulásukat segítő különböző programokkal. A Szövetségi Statisztikai Hivatal (Statistisches Bundesamt – SB) előbb a volt Német Demokratikus Köztársaság hivatalos statisztikájának átalakítását, a tartományi statisztikai hivatalok felállítását tűzte ki céljává, majd 1991 végére felvette a kapcsolatot a balti államokkal, ezt követően pedig mind a 27 átalakuló országgal, és megalapította Közép- és Kelet-Európai Központ (Zentrum Mittel – und Osteuropa) nevű intézményt, ami azóta átfogó műszaki együttműködést tesz lehetővé. Az SB ezzel az Európa Egyezményben, az Európai Partnerségi és Együttműködési Egyezményben, valamint számos, átalakuló állammal kötött kétoldalú szerződésben vállalat kötelezettségének tesz eleget.

Egy állam racionalizált kereskedelmi tevékenysége, gazdaság- és társadalomstatisztikájának kialakítása elképzelhetetlen a megfelelő statisztikai adatok nélkül. Ezért a gazdasági, társadalmi fejlődés segítése a statisztikai szolgálat átalakítását is magával hozza. A hivatalos statisztika feladata, hogy a mindenkori politikai feladatokhoz szükséges adatokat objektív és semleges formában rendelkezésre bocsássa. Ez csak akkor lehetséges, ha mind az állam, mind a gazdaság szereplői és a társadalom egyaránt

elismeri a hivatalos statisztikát. A statisztikai hivatalok közötti együttműködés tárgyát képezik a különböző módszerek, eljárások, a szervezeti felépítés témaköreiben történő konzultáció, segítségnyújtás.

A „fiatal demokráciák bevezetési stratégiája az EU közös belpiacára” program keretében az EU-tagállamok statisztikai hivatalai, illetve az EUROSTAT nem kész modelleket próbál átültetni, hanem különböző projektjeivel ösztönzi a reformfolyamatokat.

A kétoldalúan finanszírozott együttműködés során, az adott partnerország szervezeti hátterét figyelembe véve, együtt készítik el a tervet az EU és az átalakuló állam statisztikusai, szem előtt tartva a partnerország regionális érdekeit is. A német tartományi statisztikai hivatalok közreműködésével eddig 27 országban, sok száz segítő intézkedés született, több mint ötezer szakember bevonásával. Így lépett kapcsolatba Bajorország Ukrajnával és Szlovákiával, Berlin Grúziával és Romániával, Brandenburg Lengyelországgal, Hessen Litvániával, Észak-Rajna-Vesztfália Fehéroroszországgal és Szlovéniával, Szászország Csehországgal és Kirgíziával, Tübingia pedig Moldovával.

Ezekben sok helyi szakember is részt vett és vesz, munkájuk eredménye a nagy számú összehasonlítható adatfelvétel az országokról és régiókról, melyek közzététele révén a mindenkori felhasználó minőségi információkat és jól átlátható képet kap.

Az SB az együttműködés koordinációjának javítására a partnerországon belüli „szervezetépítő programot” dolgozott ki, ami hatékony, helyben történő feladathoz igazított szervezet felépítését jelenti, és e feladatot egyúttal a segítségnyújtási program részévé teszi.

Megjegyzés. A *Statisztikai Irodalmi Figyelő* rovatot a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat állítja össze. A rovat minden hónapban *Külföldi Statisztikai Irodalom* fejezetet (külföldi statisztikai és demográfiai könyvek és cikkek ismertetését), páratlan hónapban *Bibliográfiát* (a könyveket az MSZ 3423/2–84, az időszaki kiadványokat az MSZ 3424/2–82 szabvány szerinti feldolgozásban), páros hónapokban *Külföldi folyóiratszemlét* tartalmaz.

Az EU a PHARE keretében jelenleg 14 kelet- és közép-európai országban támogat különböző statisztikai projekteket, vissza nem fizetendő kölcsönrel és szakemberekkel, összesen 300 millió márkával. Mivel a 14 államból 11 már társult EU-tag, ezek a támogatások főként az EU-belépéshez szükséges programok megvalósítását segítik.

A fő cél, hogy a csatlakozás feltételeit megteremtsek, a statisztika szempontjából: az EU statisztikai programját tartalmilag és szervezeten is megvalósítani. Ezért a társult országokban középtávú terveket dolgoznak ki az EU statisztikai anyagának elsajátítására, amiket további, rövidtávú intézkedésekre bontanak.

E stratégia részeként az SB szakembereket küld ki a partnerországokba, és szakembereket fogad azokból. A PHARE-programokban a minőségi kérdések igen nagy hangsúlyt kapnak az EU-csatlakozás miatt.

A PHARE fő feladata a társult országokban a statisztikai információk és szolgálat semleges, objektív megítélése az EU-követelmények tükrében, a nem társult államokban pedig releváns, összehasonlítható és aktuális adatok előállítására és terjesztés javítására.

A TACIS (Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States) program az EU kezdeményezése a szovjet utódállamok és Mongólia részére, a gazdasági és politikai kapcsolatok kialakításának segítésére. Célja a politikai párbeszéd kialakítása, a kereskedelem támogatása és a befektetés-ösztönzés. A statisztika területén a fő feladat itt a hatékony statisztikai rendszer kiépítésének támogatása, amely a piacgazdaságokban szokásos és nemzetközi összehasonlításra is alkalmas információkat tudja biztosítani.

Az együttműködések a partnerségi és együttműködési szerződéseken alapulnak. Az EU új, a TACIS-országokra vonatkozó rendelkezései értelmében a támogatás 6 szakterületre koncentrálódik.

1. A demokrácia és a törvényesség támogatása
2. A magánszektor és a gazdasági fejlődés támogatása
3. Az átalakulás társadalmi következményei
4. Az infrastruktúra-hálózat fejlesztése
5. A környezetvédelem támogatása
6. A mezőgazdaság támogatása

Az együttműködés szakaszai:

- startprogram (1993–1994): a műszaki együttműködés és továbbképzés szakasza;
- a felzárkóztató programok kombinálása a nemzeti prioritásúakkal;
- 1998–2000: olyan programok végrehajtása, amiket a partnerországok saját prioritásai alapján választanak (Fehéroroszország politikai okokból kizárva), 1992 óta 29,4 millió euró a ráfordítás összege.

Az SB elsősorban a statisztika törvényi alapjainak lefektetésében, a vállalkozásstatisztikában, az adatok nyilvánosságra hozatalának megszervezésében és terjesztésükben nyújt segítséget.

A programok eredményeinek értékeléskor a fő kérdések arra vonatkoztak, hogy az együttműködés következtében

- mennyiben változott meg az adott állam statisztikai rendszere,
- az adatok megfelelnek-e a felhasználói igényeknek,
- milyen a költséghatékonyság,
- elérte-e a program a célját és betartották-e az együttműködés formai követelményeit.

Pozitívumként megállapítható, hogy az átalakuló országok valamennyien meghatározták statisztikai rendszerük átalakításának főbb irányait, és prioritásokat állítottak föl a további együttműködésre vonatkozóan. A legtöbben statisztikai törvényt fogadtak el és új módszerek bevezetésébe fogtak, nemzetközi sztenderek alapján, főként a vállalkozások regisztrálása, a vállalkozási statisztika, a külkereskedelmi statisztika, a feketegazdaság föltérképezése, a közzététel és terjesztés és a nemzetközi szabványok bevezetése területén.

A negatívumokhoz tartozik viszont, hogy a legtöbb partnerországban még nem elég gördülékeny az érintett intézmények együttműködése, a régi rendszer hatásaként, sok az abszolút adat, az új módszerek átvétele sokszor nem szisztematikus. Sok helyen még nem elég átfogóak a rendelkezésre álló adatok, és nem megfelelő a külföldre való terjesztésük sem.

Az EU- és a TACIS-országok végül is abban állapodtak meg, hogy minden TACIS-ország elkészíti hosszú távú stratégiáját, ami rövidtávú projekteket is tartalmaz.

Az SB számos kurzust és továbbképzést tartott a közép- és kelet-európai államok és a TACIS-országok szakembereinek, akik a tapasztalataikat saját országukban továbbadják.

(Ism.: *Waffenschmidt Jánosné*)

CHRISTOPHERSEN, H.:

A STATISZTIKA ÉS A KORMÁNYZATI IGÉNYEK,
A FELHASZNÁLÁS KAPCSOLÓDÁSAI

(The implications for statistics of administrative use and needs.) – *Statistical Journal of the United Nations*. ECE. 1998. 3–4. sz. 183–190.p.

A statisztikusok és a politikusok nagy része jól tudja, hogy a statisztika célja, feladata, hogy átlátható képet adjon a fontos és lényeges dolgokról, jelez-

ze a társadalom fejlődésének tendenciáit, valamint megalapozza politikai döntések előkészítését, végrehajtását. Nézzünk néhány példát.

A gazdaság működésének fontos jelzőszáma a GDP, ami azonban egy aggregált mutató. A GDP nem mindenható mutató, sok olyan gazdasági jelenség van, amelyek leírására nem alkalmas, ennek ellenére sokoldalúan használható. Az EU-n belül például ennek alapján állapítják meg a hozzájárulások összegét, valamint a támogatásokat. A tagországok pénzügyi helyzetének értékelése is a GDP alapján történik. Ezért a GDP-t a tagországokban azonos módszerekkel kell számítani. A GDP definíciója kompromisszum eredményeként jött létre. A nemzeti statisztikai szolgálatokkal közösen az EURO-STAT feladata, hogy gondoskodjék a közös módszerek bevezetéséről, következetes alkalmazásáról.

Egy másik fontos mutatószám az inflációs ráta. A közös módszer nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a maastrichti követelmények teljesítése ellenőrizhető legyen, de szükség van a harmonizált fogyasztói árindexre számos más elemzés (például nemzetközi összehasonlítások) céljából is.

A jelenlegi gyakorlat még nem egységes. A fogyasztói árindex tartalma (például lakásköltségek kezelése) nem azonos. Ez a két példa is jól jelzi, hogy milyen sok problémát okozhat az egyedi, tradicionális gyakorlat összehangolása a kívánatos, közös megoldás érdekében.

További példák is említhetők. A közbeszerzések (public procurement) liberalizáltak, az Unió bármely országából lehet pályázni. Igen nagy összegekről van szó, s a rendszer működéséről nincsenek jó, részletekbe menő, összehasonlítható adatok. Itt beleütközünk az egyedi adatok titkosságába is. Még egy példa: a regionális besorolások. (Jól ismert, hogy a NYE-2 régiók azok, amelyek a szerkezeti fejlesztések alapjai.) Ennek alkalmazása igen erős politikai ellenállásba ütközik a különböző országokban. A szerző személyes tapasztalatán alapuló példaként említi meg a cseh hivatalos személyiségekkel folytatott tárgyalásait, akik a politikai, történelmi és kulturális szempontokat fontosabbnak tartották a statisztikai osztályozási megfontolásoknál.

Az említett példák azt jelzik, hogy a statisztikai osztályozásokat, definíciókat, módszereket bizonyos mértékig módosítani kell a politikai követelmények figyelembevételével. Nem vitás, hogy szükség van nemzetközileg összehasonlítható, harmonizált fogyasztói árindexekre, egyeztetett nemzetijövedelemszámításra stb. Számolni kell az adatgyűjtés problémájával is. Számos politikai jellegű megfontolás, szabályozás akadályozza a hatékonyság növelését. Ilyen például az adminisztratív nyilvántartások ösz-

szekapcsolásának, az egyes adatszolgáltatók terhelhetőségének korlátozott volta stb. Meg kell találni a kellő módszertani és politikai kompromisszumot mindezekre a kérdésekre, úgy hogy a statisztika iránti bizalom, a publikált adatok megbízhatósága vitathatatlanná legyen.

Segítség ad a problémák megoldásához az ENSZ Statisztikai Bizottságának 1994-ben elfogadott állásfoglalása a hivatalos statisztikai tevékenység alapelveiről. (The UN Fundamental Principles of Official Statistics.) Egy másik fontos dokumentum a településstatisztikával foglalkozó 1997-ben kiadott szabályozás (Council Regulation).

A tanulmány a továbbiakban nemzetközi statisztikákat igénylő példákat említ. Az ázsiai pénzügyi válság kezelését megnehezítette, hogy nem volt jó, kellően részletes, a pénzügyi intézetek több országra kiterjedő működését átláthatóvá tevő statisztika.

Másik példa az átalakulóban lévő közép- és kelet-európai országok statisztikai rendszerének elégtelensége. A folyamat lassúságát, különösen Oroszország és 11 korábbi szovjet köztársaság esetében magyarázza, hogy a külföldi beruházók, pénzügyi intézetek, kereskedelmi partnerek nem tudnak világos képet alkotni a piacokról, a lehetőségekről és kockázatokról, a gazdaság szerkezetéről.

Még nagyobb problémát jelent a 10 közép- és délkelet-európai ország és a balti államok közeljövőben várható európai integrációja. Ahhoz, hogy kialakítható legyen a közös agrárpolitika, valamint további más – mintegy 10 – EU-célkitűzés (környezetvédelem, állami segélyezés, társadalmi átalakulás stb.) szükség van arra, hogy néhány éven belül megvalósuljon az EUROSTAT teljes rendszerének bevezetése. Ezek az országok készek az EU irányelveit, útmutatásait, szabályozását átvenni. Ez azonban csak egy része az átalakulásnak. A politikát illetően is egyetértésre kell jutni, úgy hogy a függetlenség, hitelesség, az átláthatóság is biztosítva legyen. Mindez többet jelent a módszertani irányelvek egyszerű átvételénél.

A statisztikai hivatalok megfelelő működésének biztosítékául négy fontos kérdést sorol fel a szerző. 1. A statisztikai hivatalok törvényben biztosított függetlensége. A hivatal vezetőjét és helyetteseit a parlament egyetértésével a miniszterelnök nevezzék ki 8–10 éves, meg nem újítható időtartamra. A hivatal vezetője a parlamentnek tartozik felelősséggel és tevékenységéről rendszeresen beszámol. 2. A statisztikai szolgálat tudományos integritása. A hivatal vezetője és helyettesei felelősek az egész tevékenységért. A statisztikai szolgálat működésének szerves részét kell képeznie egy tudományos tanácsnak, amely a tudományos problémák vitafóruma és véle-

ményét nyilvánosságra hozhatja. A Tanács tagjainak mandátuma meghatározott időre szóljon. 3. Pénzügyi függetlenség. A statisztikai hivatal rendelkezzen megfelelő anyagi erőforrásokkal, amelyek hatékony felhasználását biztosítani kell. A felhasználás főbb alapelvei: az anyagi támogatást több évre előre törvény szabályozza a GDP bizonyos arányában; meg kell adni a hivatalnak azt a jogot, hogy a statisztikai információkat, szolgáltatásokat kereskedelmi úton értékesítse; szabályozni kell az új feladatok finanszírozását. 4. A statisztikai hivatalnak legyen joga együttműködni nemzetközi statisztikai szervezetekkel, vagy más statisztikai hivatalokkal. A nemzeti statisztikai hivatal minden külső beavatkozás nélkül, a tudományos tanács véleményét meghallgatva alkalmazza a nemzetközileg elfogadott standardokat, amelyek használata kötelező, ha az ország szervezethez tartozik, amely előírja azt. Helyeselhető továbbá az, hogy a hivatal döntse el, milyen mértékben kíván azokkal a nemzetközi szervezetekkel együttműködni, amelyekhez az adott ország csatlakozott.

Végül azzal foglalkozik a tanulmány, hogy miként rendezhetők, oldhatók meg bizonyos „fel-fogásbeli” problémák. Nagyon fontos tisztázni, hogyan oszlik meg a felelősség a statisztikai hivatal és a kormány között. Milyen legyen a nemzeti hivatalok és az EUROSTAT viszonya. Mikor publikáljanak a kormányzat számára esetleg kellemet-

len (például a munkanélküliség alakulását jelző) adatokat.

Fontos, hogy mindenki számára világos legyen, hogy a statisztikai adatok és azok publikálása mindenféle politikai megfontolástól mentes. Tanulságos példa, hogy amikor 1987-ben az olasz kormány csatlakozni akart az öt nagy ipari országhoz, olyan döntést hoztak, hogy a GDP-hez hozzáadják az annak mintegy 20 százalékát kitevő fekete gazdaság hozzáadott értékét. Erősen vitatható, hogy a statisztikailag egyébként megbízható adatokat miként használják fel publikálásra, s miként magyarázhatók például nemzetközi összehasonlításban az abból adódó megváltozott következtetések. Másik példa az a vita, mely a körül bontakozott ki, hogy az egyes tagországok pénzügyi helyzete mennyire felel meg a Maastricht-kritériumnak. A sokoldalúan elvégzett számítások eredményei nagyon biztatók voltak.

Mit lehet tenni, ha a statisztikai hivatal és a kormányok között vita támad? A szerző véleménye szerint az sem abszurd lehetőség, hogy bíróság döntsön. A lényeges azonban mégiscsak az, hogy a statisztikai szolgálatnak valóságosan függetlennek kell lennie, úgy, mint például az igazságszolgáltatásnak. Hangsúlyozni, hogy a statisztikai hivatalok a fontos és a társadalom számára nélkülözhetetlen feladatokat akkor tudják legjobban elvégezni, ha függetlenek és mindenféle külső nyomástól, befolyástól mentesek.

(Ism.: *Marton Ádám*)

GAZDASÁGSTATISZTIKA

PAIN, N. – ASHWORTH, P. – GENRE, V. –
HOLLAND, D. – HUBERT, F.:

AZ EURÓPAI UNIÓ GAZDASÁGI KILÁTÁSAI

(Prospects for the European Union.) – *National Institute Economic Review*. 1999. 4. sz. 46–58. p.

A kereslet általános mérséklődése folytán 1999-ben lassult az Európai Unió gazdasági növekedése. A bruttó hazai termék – az 1998. évi 2,7 százalékos emelkedés után – 1999. első felében csupán 1,6 százalékkal volt magasabb, mint 1998. azonos időszakában. A termelés növekedési üteme elsősorban Németországban, Olaszországban, Belgiumban és Dániában vált visszafogottabbá. Svédország az egyetlen tagállam, amely – főleg a közvetlen adók csökkentésére reagáló erős belföldi keresletnek köszönhetően – 1999-ben is gyorsulást tudott elérni: a bruttó hazai termék, az 1998. évi 2,7-del szemben, 1999-ben, előre láthatóan 3,5 százalékkal növekszik.

Az év második felére, a világviszonylatban várható megélénkülést is számításba véve, az Európai Unió termelésének 1999. évi növekedése 2,1 százalékra tehető. A leggyorsabb (8 százalékos körüli) fejlődést továbbra is Írország mutatja fel, de rajta kívül is a kisebb országok (például Finnország, Görögország, Hollandia, Portugália, Svédország, illetve Spanyolország) termelése növekszik gyorsabban az Unió átlagánál. Belgium esetében a növekedés mérséklődésében szerepe volt több élelmiszer gyártása kapcsán felmerült megbízhatósági aggályoknak is.

Az előrejelzések szerint a várható fogyasztás (amely tavasszal ugyan némileg mérséklődött) éves viszonylatban megfelel a korábbi, megszokottan magas szintnek. Az építőipar, illetve az ipar termelési kilátásai javulnak, főleg az exportrendelések számottevő növekedés válhat a fellendülés hajtóerejévé. A foglalkoztatási helyzet kedvezőbbé válására utaló jelek alapján a következő két évben már – az Unió egészét tekintve – a munkanélküliek arányának

0,5 százalékpontos csökkenésére számítanak az 1998. évi 10,0 százalékos arányhoz képest.

Az inflációs ráta az év folyamán lassú emelkedést jelzett, mindenekelőtt a magasabb import árak és az euró viszonylagos gyengesége következtében. Az előző évhez viszonyított fogyasztói árak átlagos növekedése a júniusi 1,0 százalékkal szemben szeptemberben már 1,2 százalék volt s várhatóan e körüli lesz az 1999. évi átlagos áremelkedés is. Elsősorban az energiahordozók, az élelmiszerek, valamint az élvezeti cikkek (szeszessitalok, dohányárak) körében volt érzékelhető a fogyasztói árak növekedése.

Dániában, Hollandiában, Írországon és Spanyolországban az inflációs ráta elérte, illetve meghaladta a 2 százalékot, s bizonyos jelek e gazdaságok túlfűtöttségének veszélyére is utalnak. Dániában erőteljes restriktív pénzügyi intézkedésekkel ennek már elejét vették. A nagyobb gazdaságok közül Franciaországban és Németországban a fogyasztói árak 1999. évi emelkedése várhatóan jóval alatta marad az 1 százaléknak.

Az euró-övezetre vonatkozó előrejelzések szintén a második félétől számítanak a teljesítmények, mindenekelőtt az export élénkülésére. A beruházások előző két évi gyors fejlődése után ezen a téren némileg tartózkodóbb magatartás várható, ez a termelés emelkedésére is mérséklő hatást gyakorolhat. Jelentős beruházások elsősorban az informatika területén, a számítógéprendszerek nagyarányú fejlesztése révén várhatók. A szerzők összességében megalapozottnak látják a gyorsulást, s végső soron az euró-övezetben a 2000 és 2006 közötti időszakra évenkénti átlagban 2,5 százalékos termelésnövekedést prognosztizálnak.

A munkanélküliség az euró-övezetben magasabb (1998-ban 10,9 százalék) az Európai Unió átlagánál, egyrészt Spanyolország és Olaszország kiugró munkanélküliségi rátája folytán, másrészt az övezeten kívüli Nagy-Britannia, illetve Dánia viszonylag kedvező foglalkoztatási helyzete következtében. A szerzők feltételezése szerint 2000-ben a munkanélküliek hányada 10 százalék alá süllyed az euró-övezet átlagában is, mivel az ide tartozó valamennyi tagállamnál javulás várható, főleg Franciaországban és Spanyolországban számítanak a munkanélküliség nagyarányú csökkenésére.

Az Európai Pénzügyi Unió létrehozása során az egész euró-övezetben jelentősen csökkent a tagállamok költségvetési deficite. A következő években további előrehaladásra lehet számítani a stabilitás és növekedés meghirdetett programjának megvalósítása kapcsán. Németország és Olaszország például 2000-tól a bruttó hazai termék 0,5 százalékának megfelelő mértékű korlátozó intézkedések életbeléptetését írá-

nyozta elő. Franciaország és Spanyolország viszonylag mérsékelt megkorlátozásokra készül.

A tanulmány a továbbiakban részletesen bemutatja Németország, Franciaország, Olaszország, valamint Spanyolország legfontosabb gazdasági mutatóit, ismerteti azokat a megfontolásokat, amelyek a 2000–2006 közötti időszakra előre jelzett fejlődési mutatókat alátámasztják. Ezek közül elsősorban azok a tényezők érdemelnek megkülönböztetett figyelmet, amelyek az adott ország speciális, az Európai Unió többi tagállamától eltérő helyzetéről, gazdasági szándékairól tájékoztatnak.

Németország termelésének növekedését 1998-ban főleg a kelet-ázsiai, az oroszországi, illetve a koszovói válsághelyzet miatt fellépő exportkiesés érintette érzékenyen, mivel a többi tagállamnál erősebben érdekelt ezeken a területeken. Kiemelkedő berendezés-exportörként ipari teljesítményére igen jelentős, közvetlen hatást gyakorolnak a beruházási javak piacának ciklikus ingadozásai is. 1999-ben azonban már a belföldi kereslet mérséklődése is fékező tényezőként jelentkezett, mivel az első félévben mind a háztartási, illetve kormányzati fogyasztás, mind a beruházások csökkentek.

A gazdasági élénkülés jelei ellenére a foglalkoztatási helyzet csak kismértékben javult, a munkanélküliek aránya az 1997. évi „rekordmagasság” 11,4 százalékról 1999-ben 10,9 százalékra mérséklődött. A foglalkoztatási problémák különösen súlyosak a régi kelet-németországi területen, ahol az átlagos munkanélküli hányad még 1998-ban is 18,2 százalék volt.

Franciaország Németországhoz és Nagy-Britanniához képest jóval csekélyebb arányú külkereskedelmet folytat az ázsiai országokkal, ezért gazdaságát az ottani válság hatása is kevésbé, csak közvetetten érintette. Az erős belföldi kereslet mindenestre segítette az exportkiesés kompenzálását.

A foglalkoztatási helyzet javítása érdekében kezdeményezett kormányzati intézkedések (a heti munkaidő csökkentése, illetve közszolgálati állások juttatása a 26 évnél fiatalabb munkanélküliek számára főleg az oktatás, a rendőrség és a kormányhivatalok keretében) már kezdik éreztetni hatásukat. Az 1999 augusztusával bezárólag számított éves időtartam alatt például a munkanélküliek aránya – 0,6 százalékponttal mérséklődve – 11,3 százalékra csökkent.

Olaszország kibontakozása a termelés lassulásából egyenetlenebb, mivel az ázsiai termelők főleg a kulcsfontosságú textil-, bőr-, illetve elektronikai iparban jelentkeznek igen erős versenytársként. Az export és a belföldi fogyasztás mérséklődése egyaránt negatívan hatott az 1999. évi teljesítményekre. Némi segítséget jelentettek a 2000. év Rómában tar-

tandó ünneplésével kapcsolatos infrastrukturális beruházások, illetve a koszovói válság által kedvezőtlenül befolyásolt turizmus kezdődő fellendülése.

A foglalkoztatási helyzet legnagyobb problémája továbbra is a nagy regionális különbségek: a munkanélküliek aránya az északi területeken 6 százaléknál alacsonyabb, míg Dél-Olaszországban még mindig meghaladja a 22 százalékot.

Spanyolország gazdasági fejlődése az utóbbi négy évben a leglendületesebbek közé tartozott Európában. A rendelkezésre álló munkaerő-tartalékon kívül elsősorban a különösen kedvező kamatfeltételek vonzzák erősen a beruházókat. A szerzők a következő két évre is 9 százalékon felüli évi növekedést jósolnak a magánberuházások területén.

Bár a beruházásokkal a foglalkoztatási helyzet javulása is lépést tartott, a munkanélküliek aránya a múlt évi 2,7 százalékos csökkenés ellenére is magas: 16,3 százalék. A munkahely-teremtés segítésére főleg ideiglenes (határozott időre szóló) munkaszerződéseket kötnek, ezek az összes új munkaszerződésnek jelenleg már egyharmadát képviselik.

(Ism.: *Tűű Lászlóné*)

LUKAS, Z.:

A KELET-EURÓPAI ÁLLAMOK
MEZŐGAZDASÁGA 1998-BAN

(Die Landwirtschaft der Oststaaten 1998.) – *Osteuropa-Wirtschaft*. 1999. 2. sz. 119–134. p.

A közép- és kelet-európai országok (Bulgária, Csehország, Lengyelország, Magyarország, Románia és Szlovákia) mezőgazdasági és élelmiszeripari exportja 1998-ban visszaesett az orosz válság miatt.

A legtöbb országban a viszonylag jó termés az élelmiszer-feleslegék pótlólagos növekedéséhez vezetett. A helyzetet kiélezte, különösen az Európai Unióból az erősen támogatott export beáramlott ezekbe az országokba, így sok kelet-közép-európai országban visszaestek a mezőgazdasági termékekárak, főleg olyan országokban, amelyek a Független Államok Közössége irányába nagy exportpotenciállal rendelkeztek (Lengyelország, Magyarország). Ennek következtében a szóban forgó országok gazdálkodói távolabbi értékesítési piacokat keresnek, amelyek nagyobb tranzakciós költségekkel járnak. Ezzel egyidejűleg a gazdálkodók erőteljesebb állami támogatást igényelnek, továbbá védelmet az olcsó, szubvencionált importtal szemben. A kelet-közép-európai országokban a mezőgazdaság támogatása, valamint a csökkenő világpiaci árak miatt az

ártámogatás részaránya növekedett. A legtöbb ország agrárpolitikája arra irányul, hogy a belföldi agrárárakat importvámokkal és importkontingensekkel, továbbá exporttámogatásokkal védje a csökkenő világpiaci árak hatásaitól. Egyébként az agrártámogatások az átalakuló országokban átlagosan lényegesen alacsonyabbak, mint az Európai Unióban.

A CEFTA-országok (közéjük tartozik az említett hat országon kívül Szlovénia) 1998-ban nem hoztak kötelező intézkedéseket az agrárkereskedelem további liberalizálására, ellenkezőleg, több CEFTA-állam – a világszerte pangó agrárpiacok miatt – egyoldalú védőintézkedéseket hozott abból a célból, hogy fékezze a többi CEFTA-országból származó importot. Ez kereskedelmi vitákhoz és a CEFTA-kapcsolatok egyértelmű elhidegüléséhez vezetett. Ezután a tagállamok elfogadták az eredeti szándékok szerint 1991. január 1-jéig az agrártermékekre bevezetendő nulla vám elhalasztását, majd 1998 augusztusában Prágában találkoztukon úgy döntöttek, hogy elnapolják a további liberalizálást.

Az Európai Unió közös agrárpolitikájának reformja lassan halad előre, és az Unió keleti bővítésének még nincs rögzített menetrendje és időpontja. 1998 februárjában az Európai Unió és a tagjelölt országok (Ciprus, Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovénia) között megkezdődtek a csatlakozási tárgyalások. Az Európai Unióhoz társult országok egy évvel később Lengyelországban tartott tanácskozásán főképpen a kelet-közép-európai országok résztvevői követelték az Európai Unió támogatott – az érintett országokba irányuló – agrárexportjának leállítását. Különösen Csehországban és Lengyelországban tiltakoztak a gazdák az Európai Unióból származó olcsó mezőgazdasági és élelmiszerimport ellen. Az Európai Bizottság hangsúlyozza, hogy az Unió és a kelet-közép-európai országok közötti kereskedelmi kapcsolatokat szabályozzák az Európai Egyezmények és a jelenlegi szubvencionálási mérték a megállapodások keretei között van. A Bizottság úgy érvel, hogy az EU exporttámogatásainak a teljes megszüntetése a társult országok fogyasztói számára kedvezőtlen lenne, mert az élelmiszerárak a kiskereskedelemben automatikusan növekednének.

A közös agrárpolitika reformjára vonatkozó Bizottság elé terjesztett javaslat a belső agráráraknak a világpiaci árak szintjére való fokozatos csökkentését tűzte ki célul. A közös agrárpolitikát tehát összhangba kell hozni a WTO-szabályokkal. Bár a közös agrárpolitika eredeti koncepciója az agrársubvenciók viszonylag erős csökkentését vetítette előre az exportkövetelményeknek megfelelően, az 1999. március 25-iki berlini csúcstalálkozón az EU-országok a

2000-től 2006-ig tartó időszakra több olyan kompromisszumot kötöttek, amelyek az agrárminiszterek viszonylag radikális reformcsomagját jelentősen gyengítették. Az Európai Bizottság az említett időszakra évi 3,1 milliárd euró összegű költségvetést tervez. A 2002. évtől 4 milliárd euróról a 2006. évig 14 milliárd euróra növekednek az EU-tagországok részére juttatható pénzügyi eszközök. A közös agrárpolitika pénzügyi eszközeinek befagyaszthatóságát célzó berlini reformintézkedések nehezen lesznek elfogadhatók, így nagyon valószínű, hogy még a 2006. év előtt új tárgyalás lesz a közös agrárpolitika reformjáról.

A kereskedelem tervezett liberalizálásáról szóló WTO-val folytatandó tárgyalások előtt az Európai Unió pozíciója gyengült.

(Ism.: *Balogh András*)

ROLING, J.:

A KÜLFÖLDI KÖZVETLEN BERUHÁZÁSOK MUNKAHELYTEREMTŐ SZEREPE

(Bedeutung deutsche Direktinvestitionen im Ausland einen 'Export' deutscher Arbeitsplätze?) – *Zeitschrift für Wirtschaftspolitik*, 1999. 2. sz. 147–167. p.

Két folyamat kapcsolatát vizsgálja a szerző, egyrészt azt, hogy évek óta magas a németországi munkanélküliség szintje, másrészt, hogy a német vállalatok növelték külföldi közvetlen beruházásait (foreign direct investment – FDI). Olyan nézetek kapnak hangot, hogy a külföldre menekülő tőke végső soron németországi munkahelyeket exportál. A cikk bevezető része meghatározza az alkalmazott fogalmakat, megkülönböztetve az értékpapírok vásárlására összpontosított pénzügyi (portfolió) befektetéseket és a működő tőke kivitelét.

A külföldi közvetlen beruházás sokféle formában valósulhat meg: a befektető létrehozhat új termelőüzemet, bővítheti az értékesítés hálózatát, részesedéshez juthat vagy kezelő társaságban, de átvetheti a versenytárs vállalkozásokat (azok meghatározott tulajdonrészét) is. A szerző erre a sokféleségre utalva félrevezetőnek minősíti, hogy a külföldi közvetlen beruházások alakulását a tárgyi eszközök belföldi beruházásaival azonos keretben vizsgálják.

A német statisztika háromféle adatsorral jellemzi a vizsgált témakört:

– a Szövetségi Gazdasági Minisztérium „tőketranszfer” (K1) statisztikája rendszeres időközönként megfigyeli a tőkeáramlást,

– a szövetségi jegybank (Bundesbank) állítja össze a fizetési mérleg (Z) statisztikáját,

– a szövetségi jegybank a német tulajdonosok külföldön levő tőkeállományáról időponti felmérést (K3) készít.

A tőketranszfer (K1) éves statisztikája szerint az 1991 és 1996 közötti időszakban a német tőke kivitel évi 30,6 milliárd márkáról 42,5 milliárd márkára, a jegybank fizetési mérlege szerint évi 39,3 milliárd márkáról 44,5 milliárd márkára nőtt. A külföldön működő német eredetű tőkeállomány változásának éves mértéke (a K3 statisztika szerint) az előző évihez képest 1991-ben 31,7 milliárd márka, 1996-ban 51,7 milliárd márka volt.

A szerző részletesen bemutatja a külföldi közvetlen beruházás, valamint a németországi foglalkoztatás kapcsolatát, azt is értékelve, hogy a befektetők milyen céllal döntenek a tőke kivitelről. Megkülönböztethetők a foglalkoztatásra, a piacra irányuló és a külkereskedelmi, valamint a költségelőnyökre alapozott külföldi közvetlen beruházások.

A cikk a külföldi beruházások 1990. és 1996. évi állományadatainak szerkezetét ágazatok és országcsoportok szerint elemzi, megkülönböztetve a fejlett ipari, a piacgazdaságra áttérő, valamint a fejlődő országokat. Az 1996. évi összesen 446 milliárd márka értékű közvetlen és közvetett külföldi beruházás állományból a feldolgozóipar részesedése (187 milliárd márka) a legnagyobb, ebből a vegyiparra 65 milliárd márka, a járműgyártásra 35 milliárd márka, az elektromos és elektronikai termékek gyártására 31 milliárd márka, a gépek és berendezések gyártására 20 milliárd márka jut.

Az összes feldolgozóipari külföldi beruházás 1990. évi állományában a piacgazdaságra áttérő („reform”) országok mindössze 0,5 százalékkal részesedtek, ez az arány 1996-ban már 5,4 százalék volt, ezen belül a gépjárműgyártás külföldi befektetései 11,2 százaléka valósult meg ebben az országcsoportban (a vegyipari ügyleteknek csak 1,6 százaléka, a gépek és berendezések gyártás ügyleteinek 6,6 százaléka).

A befektetési társaságok révén végrehajtott külföldi beruházások állománya (1996-ban összesen 146 milliárd márka) 90 százalékban a fejlett ipari országokban valósult meg, a fejlődő országok részesedése mintegy 7 százalék, a „reform”-országoké az 1990. évi 0,3 százalékról 1996-ban 2,8 százalékra nőtt. Hasonló változások következtek be a kilencvenes évek első felében a kereskedelmi, a biztosítási és a hitelintézeti külföldi befektetések regionális szerkezetében is.

A cikk a német feldolgozóipari társaságok ágazatai szerint tagolva bemutatja a három országcsoportban működő külföldi vállalkozások 1996. évi tevékenységét. Az egyik csoport az anyatársaságával

azonos gazdasági tevékenységet végez külföldön, kisebb arányban vannak más feldolgozóipari tevékenységet végzők, továbbá kereskedelmi vállalkozások, pénzintézetek, befektető társaságok is. A szerző utal a gazdaságkutató intézetek vállalati felméréseinek megállapításaira, különös tekintettel a külföldi beruházások németországi foglalkoztatási hatásaira a tőke kivitel előbb említett motívumai kapcsán.

Az 1972. és 1996. közötti évek statisztikai adatai lehetőséget adnak a külföldi közvetlen beruházások foglalkoztatási és külkereskedelmi hatásainak ökonometriai becslésére. A szerző ismerteti a komparatív előnyök megnyilvánulását jellemző „külső reálérték” számításának tényezőit. A külföldi közvetlen beruházás és a német export kapcsolatának becslésére ajánlott regressziós egyenlet együtthatói a német statisztikai adatok alapján adódnak:

– a német export egy százalékpontos növekedése 1,7 százalékkal,

– a külső reálérték egységnyi változása (például a márkát 1 százalékpontos felértékelődése) közel 3 százalékkal bővítette a tőke kivitel értékét (egyéb feltételeket azonosnak feltételezve),

– empirikus összefüggést alkalmazva elvégezhető a becslési hibák helyesbítése, figyelembe vehető az export növekedése, illetve tőke kivitel folyamatai közötti időeltolódások.

A német nemzetgazdaság egészének regressziós egyenletéhez hasonlóan a feldolgozóipar említett ágazatai szerint tagoltan is készültek becslések. Az export 1 százalékpontos növekedése a külföldi közvetlen beruházásokat 1,6 százalékkal bővítette a közúti járművek gyártásában és a vegyiparban, ennél mérsékeltébb volt ez a hatás a gépek és berendezések (1,3%) és az elektromos, elektronikus termékek gyártásában (1,1%). A külső reálértékkel összefüggő hatásokban lényegesen nagyobb a szóródás: a vegyiparban az említett együttható 2,2, a gépek és gépi berendezések gyártásában 2,1, ugyanakkor a közúti járművek körében 1 százalékpontos felértékelődés alig 0,02 százalékkal bővítette a külföldi közvetlen beruházásokat és az elektrotechnikai, elektronikai termékek gyártásában is csak 0,99 a rugalmassági együttható.

A hivatalos német statisztika nem mutatja be a német érdekeltségű külföldi üzemekben foglalkoztatottak számát, azonban szakértői becslések alapján valószínűsíthető, hogy a német feldolgozóipar külföldi közvetlen vállalkozásai összes foglalkoztatottjának száma az 1980. évi 1,31 millió főről 1990-ig 1,65 millió főre, 1996-ig közel kétmillió főre nőtt. A németországi belföldi foglalkoztatottak számához viszonyítva az összes külföldi leányvállalatra 1980-

ban mintegy 14,6 százalékos arány volt jellemző, ez a külföldi/belföldi foglalkoztatási arány 1996-ban 26,1 százalékra nőtt.

A szerző véleménye szerint a külföldi közvetlen beruházások adatai nem ad magyarázatot arra, hogy 1990. és 1996 között miért csökkent 1,4 millióval a nyugatnémet munkahelyek száma, mivel ebben az időszakban a külföldi német érdekeltségű vállalkozások a tőke kivitel eredményeként csak mintegy 300 ezer fővel növelték a foglalkoztatottak számát. A cikk a feldolgozóipar ágazataiban megvalósult külföldi közvetlen beruházás 1980. és 1996 közötti alakulását és a belföldi foglalkoztatás ágazati dinamikáját összevetve elemzi e két változási folyamat kapcsolatát. A feldolgozóipar és egyes ágazatai külföldi beruházásainak másfél évtized alatt bekövetkezett változását viszonyították német érdekeltségű vállalkozások összes tárgyi eszközének állományához, mégpedig egységesen az 1995. évi újrabeszerzési értékekre számítva. Ehhez a független változóhoz rendelték a feldolgozóipar ágazatai németországi foglalkoztatásának változását (jórészt romlását).

Az említett időszak egészére jellemző a külföldi közvetlen beruházások állományának átlagosan 14 százalékos növekedése, ami átlagosan több mint 10 százalékos létszámleépítés mellett valósult meg.

E két változó mutatószámait a német feldolgozóipar ágazataira meghatározva adódik a tőke kivitel és foglalkoztatás kapcsolatának regressziós vonala, amelyhez közel áll (a külföldi közvetlen beruházás bővülésének növekvő aránya felé haladva) az irodagépek gyártása, az építőanyagok gyártása, a gépipar (a járművek és elektromos, elektronikai termékek gyártásával együtt), a vegyipar termelése. A regressziós vonal emelkedő tendenciájú, azaz minél nagyobb volt a vizsgált másfél évtizedben a külföldön működő tőke relatív gyarapodása, annál sikeresebb volt az említett ágazatok németországi munkahelyeinek megőrzése.

A szerző adatokkal igazolja, hogy az olcsó béri országokban létesített munkahely nem egyenértékű a németországi üzemben létesített munkahellyel, mivel az előbbire lényegesen munkaigényesebb termelés jellemző. A vizsgált másfél évtizedben a német érdekeltségű külföldi feldolgozóipari üzemek foglalkoztatottjainak száma úgy nőtt 19,5 százalékkal, hogy az 1980. évihez képest mintegy 53,3 százalékkal nőtt a külföldi közvetlen beruházások 1995. évi állománya.

(Ism.: *Nádudvari Zoltán*)

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATSZEMLE

A FRANCIA STATISZTIKAI
ÉS GAZDASÁGKUTATÓ INTÉZET FOLYÓIRATA

1999. ÉVI 54. SZÁM

De Morogues, F.: A startégiai piacjáték monetáris egyensúlya átfedéses generációs modellben.

Bruneau, C. – Jondeau, E.: Hosszú távú okság és előrejelzési javulás a kamatláb határidő struktúrájára való alkalmazással.

Lardic, S. – Mignon, V.: Devizaárfolyamok ARFIMA előrejelzései: van még valaki, aki a naiv előrejelzésre beszél rá?

Beine, M. – Hecq, A.: Következtetés kölcsönös függés esetén: néhány Monte Carlo eredmény és alkalmazás.

Doz, C. – Lengart, F.: Dinamikus faktoranalízis: a faktorok számára vonatkozó teszt és a francia iparvállalati felvételre alkalmazott becslés.

Kerstens, K.: A francia városi közlekedés teljesítményének és hatékonyságának elemzése.

Chemla, G.: Az alku és az átvállalási veszélyek hatása a Ratchet-hatás nagyságára.

Hurlin, C. – Portier, F.: Társadalmi „leszámitolási kamatláb”, adótorzulások és növekedés: egy modell és alkalmazása a francia gazdaságra.

Lollivier, S. – Verger, D.: Egyenlőtlenségek és életciklus: fogyasztás, jólét, jövedelem.

Koskiewicz, J. M.: Alkuelmélet és rangfüggő várható hasznosság.

Lollivier, S.: A gyermeknevelés költségei és az egyéni heterogenitás: adalékok panel adatok alapján.

A BIRMINGHAMI EGYETEM FOLYÓIRATA

1999. ÉVI 2. SZÁM

Sabov, Z. – Murphy, A.: A kötvény hozamok és az infláció közötti kapcsolat egy szabályozott gazdaságban.

Mergos, G. – Karadeloglou, P. – Stoforos, C.: A mezőgazdasági ár és a kereskedelempolitikai reform hatása Albániában az átmenet időszakában.

Filatovchev, I. – Bleaney, M. – Wright, M.: Beavatottak által ellenőrzött cégek Oroszországban.

Hill, G.: Projekt értékelés a keynesi beruházás-tervező számára.

1999. ÉVI 3. SZÁM

Liu, A. – Yao, S. – Zhang, Z.: Gazdasági növekedés és strukturális változások a kínai foglalkoztatottságban és beruházásokban, 1985–1994.

Mulhern, A. – Stewart, C.: A kis- és középvállalkozások részesedésének hosszú- és rövidtávú meghatározói: a venezuelai feldolgozóipar esete.

Burdekin, R. C. K. – Wang, F.: A nagy infláció szokatlan befejezése Kínában 1950-ben.

AZ AMERIKAI STATISZTIKAI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA

1999. 447. SZÁM

Berry, S. M. – Shane Reese, C. – Larkey, P. D.: Különböző korok áthidalása a sportban.

Robins, J. M. – Greenland, S. – Hu, F. C.: Az ismételt bináris kimenetel perem-átlagára gyakorolt okozati hatásának becslése időben változó struktúra esetén.

Scheike, T. H. – Petersen, J. H. – Martinussen, T.: Rekurrens események visszatekintő rögzítése: alkalmazás a terhességidő tartamára.

Navidi, W. – Arnheim, N.: Polimer láncreakciójú DNS tipizálási kísérletekből származó adatok kombinálása: alkalmazások spermatiszálási adatokra.

Geys, H. – Molenberghs, G. – Ryan, L. M.: Többváltozós kimenetek pszeudo-likelihood modellezése a fejlődési toxikológiában.

Guo, W. – Wang, Y. – Brown, M. B.: Jelkivonási módszer hormon idősorok modellezésére, impulzusokkal és változó bázissal.

Böckenholt, U.: Többszörös emóciók elemzése időben autoregresszív negatív multinomiális regressziós modellekkel.

Roeder, K. – Lynch, K. G. – Nagin, D. S.: A bizonytalanság modellezése látnens besorolású elemek esetén: kriminológiai esettanulmány.

Shively, T. S. – Kohn, R. – Wood, S.: Változónválasztás és függvénybecslés additív nemparaméteres regresszióval adatalapú priorokkal.

Chaudhuri, P. – Marron, J. S.: SiZer görbék struktúráinak feltárására.

Efron, B. – Petrosian, V.: Nemparaméteres módszerek csonkított adatokra.

Shen, X. – Shi, J. – Wong, W. H.: Véletlen szűrő likelihood és általános regressziós modellek.

Gan, L. – Jiang, J.: A globális maximum egyik próbája.

Kadane, J. B. – Meyer, M. M. – Tukey, J. W.: Yule-féle asszociációs paradoxon és elhanyagolt réteg-heterogenitás rögzítési-újrarögzítési vizsgálatokban.

Kobayashi, M. – McAleer, M.: Lineáris és logaritmusos transzformációk tesztjei integrált folyamatokra.

Aerts, M. – Claeskens, G. – Hart, J. D.: Paraméteres függvények illeszkedésének egy tesztje.

Wang, W.: Egyedi bioekvivalencia teszteléséről.

Glidden, D. V. – Wei, L. J.: Nem független csonkításnak alávetett, ismételt méréseken alapuló kezelési különbségek rangbecslése.

Chen, H. Y. – Little, R. J. A.: Arányos véletlen regresszió hiányzó segédváltozókkal.

Chen, M. H. – Ibrahim, J. G. – Sinha, D.: Egy új bayesi modell túlélési adatokra.

Kolaczyk, E. D.: Bayesi többlépcsős modellek Poisson-folyamatokra.

Aykroyd, R. G. – Zimeras, S.: Inhomogén prior modellek képrekonstruáláshoz.

Becker, C. – Gather, U.: A többváltozós outlierek azonosítási szabályainak rejtett töréspontja.

García-Escudero, L. A. – Gordaliza, A.: k-átlagok és nyesett k-átlagok robusztus tulajdonságai.

Bajorski, P. – Petkau, J.: Ordinális válaszokra vonatkozó változók kétmintás nemparaméteres összehasonlításai.

Journal of the
Royal Statistical Society

AZ ANGOL KIRÁLYI STATISZTIKAI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA (A SOROZAT)

1999. ÉVI 3. SZÁM

Plewis, I. – Raab, G.: Strukturált kategorikus adatok modellezése.

Diamond, I. – Clements, S. – Stone, N. – Ingham, R.: A tizenéves fogamzások térbeli eltérései Dél- és Nyugat-Angliában.

Longford, N. T.: Egy kísérlet az egészségügyi alapellátásban.

Fielding, A.: Miért használunk önkényes pontértékeket? Rendezett kategóriák nevelésfejlődési modellekben.

Crouchley, R. – Davies, R. B.: Sokasági átlagok összehasonlítása és véletlen hatású modellek longitudinális adatok elemzéséhez.

Ribaudou, H. J. – Bacchi, M. – Bernhard, J. – Thompson, S. G.: Longitudinális ordinális adatok többszintű elemzése: erősítő terápiát kapott mellrákos nők fizikai teljesítményszintjének értékelése.

Best, N. – Wakefield, J.: Pontatlanságok számbavétele a sokaság elemszámában és eset regisztrálásban rák feltérképezési vizsgálatokban.

Fienberg, S. E. – Johnson, M. S. – Junker, B. W.: Klasszikus többszintű és bayesi módszerek a sokaság nagyságának becslésére többszörös listákkal.

Romaniuk, H. – Skinner, C. J. – Cooper, P. J.: A termékek fogyasztói felhasználásának modellezése.

Clayton, D. – Rasbash, J.: Becslés nagyméretű keresztelt véletlen hatású modellekben az adatok körének növelésével.

O'Muircheartaigh, C. – Campanelli, P.: A kérdőbiztos szerepének többszintű feltárása felvételi nemi-változásban.

POPULATION

A FRANCIA NEMZETI NÉPESSÉGTUDOMÁNYI
INTÉZET FOLYÓIRATA

1999. ÉVI 3. SZÁM

Baudchon, G. – Rallu, J.L.: Demográfiai és társadalmi változás Új-Kaledóniában a Matignon-egyezmények után.

Lou, A. D. – Mselatti, P. – Viho, I. – Wellfens-Ekra, C.: A kényszer abortusz alkalmazása Abidjan-ban: a termékenység visszaesés lehetséges oka?

Prioux, F.: Mai trendek.

Munoz-Perez, F. – Prioux, F.: Házasságon kívül született gyermekek és szüleik. Tények és jogi szabályozás 1965 óta.

Calot, G. – Sardon, J. P.: A népesség előregedésének tényezői.

Toutain, S.: Munkavégzés az 55. év után Olaszországban.

Courbage, Y.: Az 1998. júniusi és 1999. júniusi választások Észak-Irországban: a demográfiai tényező.

Schweizerische Zeitschrift für
**Volkswirtschaft und
Statistik**

A SVÁJCI STATISZTIKAI ÉS KÖZGAZDASÁGI
TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

1999. ÉVI 3. SZÁM

Atkinson, A. B.: A gazdasági elemzés hozzájárulása társadalompolitikához.

De Jong, P. R.: A társadalompolitika megreformálása: a holland példából levonható tanulságok.

Lüthi, R.: A kantonok szociálpolitikájának folyamatos-sága.

Deiss, J.: Svájci társadalompolitika és gazdaságpolitika, a társadalompolitika maradárdósága a 21. századra.

Priez, F. – Jeanrenaud, C.: A krónikus torokgyulladás emberi költségei Svájcban.

Leu, R. E. – Burri, S.: Szegénység Svájcban.

Breuer, M.: Szempontok a svájci társadalombiztosítás hatékony szervezeti struktúrájához: a klubok gazdasági elméletének tanulságai.

Aeschimann, G. – Antille, G. Of Carlevaro, F. – Chaze, J. P. – Ferro-Luzzi, G. – Flückiger, Y. – Gilli, M.: A társadalmi hozzájárulások modellezése és előrejelzése a svájci öregkori és túlélés biztosítási sémákhoz.

Bütler, M.: Mérföldkövek a svájci biztosítási rendszer történetében: egy politikai-társadalmi elemzés.

Schneider, F.: A szociálpolitika fejlődése képviselői és közvetlen demokráciákban: királyi út vagy zsákutca.

Berthold, N.: Szociális állam és strukturális változás: sorsszerű kapcsolat.

Baranzini, M.: Hozzájárul-e a társadalompolitika a gazdasági növekedéshez?

Dafflon, B.: Társadalompolitika és egyenértékű összetartás egy szövetségi államrendszerben.

Savioz, M. R. – Wechsler, M.: Mekkora lesz a jövőben az alkalmazkodási kényszer az AHV-nál? Visszatekintés 1948–1998-ra és kitekintés 1998–2048-ra.

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK
MATEMATIKAI STATISZTIKAI INTÉZETÉNEK
FOLYÓIRATA

1999. ÉVI 1. SZÁM

Berger, J. O. – Lisco, B. O. – Wolpert, R. L.: Integrált likelihood módszerek a zavaró paraméterek kiküszöbölésére.

Greenland, S. – Robins, J. M. – Pearl, J.: Összekeverhetőség és összemoshatóság okozati következtetésekben.

Beran, J. – Mazzola, G.: A zenei szerkezet és előadás elemzése: statisztikai megközelítés.

Bellhouse, D. R. – Genest, C.: A Kanadai Statisztikai Társaság története: a formáló évek.

Sampson, A. R.: Beszélgetés I. Richard Savage-el.

1999. ÉVI 2. SZÁM

Kass, R. E.: Bevezetés a „bibliai üzenet rejtély” megoldásához.

McKay, B. – Bar-Natan, D. – Bar-Hillel, M. – Kalai, G.: A bibliai üzenet rejtélyének megoldása.

Nordström, K.: Gustav Elfving élete és munkássága.

Fellman, J.: Gustav Elfving hozzájárulása az optimális kísérlettervezés elméletének keletkezéséhez.

Chernoff, H.: Gustav Elfving hatása a kísérlettervezésre.

Harmer, G. P. – Abbott, D.: A Parrondo-paradoxon.

Hald, A.: A maximum likelihood történetéről az inverz valószínűséggel és legkisebb négyzetekkel kapcsolatban.

Yang, G. L.: Beszélgetés Lucien Le Cam-mal.

Emamucmuka Statistics

A BOLGÁR STATISZTIKAI HIVATAL FOLYÓIRATA

1999. ÉVI 1. SZÁM

Kotzeva, M.: A jövedelem egyenlőtlenség meghatározóinak empirikus becslése.

Tzvetkov, S.: A termelés statisztikai becslésének néhány vonása az Európai Elszámolási Rendszerben (European System of Accounts – ESA).

Georgieva, M.: Statisztikai képzés a közgazdasági szakközépiskolákban.

Boshnakov, V.: Néhány empirikus kérdés a kockázat-megtérülés kapcsolat statisztikai elemzésében.

Kaloianov, T.: A bolgár nők termékenysége korcsoportok szerint 1985 és 1996 között.

Ganeva, S. – Teneva, M. – Genova, T.: Szeminárium a vállalati regiszterek használatáról.

Antonova, Y.: Előcsatlakozási Task Force ülés a nemzeti számlákról: az általános költségvetési és a háztartásokat kiszolgáló nonprofit intézmények elszámolásai.

1999. ÉVI 2. SZÁM

Hristov, E.: Az aggregált strukturális különbségek mutatói.

Donkov, K.: A bolgár népesség előrejelzése az 1997–2050-es időszakra.

Ivanov, L.: Egy módszer a húsfogyasztás és a jövedelmek közötti kapcsolat regressziós modelljének megfogalmazásához.

Stanev, S.: I. Stefanov akadémikus 100. születésnapja.

A statisztikai törvény.

Bogdanov, B.: Az Egyesült Államok társadalmi életének elemzésében használt társadalmi–gazdasági mutatók.

1999. ÉVI 3. SZÁM

Kanaliev, T.: A felsőfokú közgazdasági végzettségű szakemberek oktatásának és szakmai munkájának helyzete és néhány tendenciája.

Karamfilov, Z.: Az innovációs folyamatok statisztikája és néhány kihívása.

Atanasov, A. – Todorova, S. – Toneva, Z.: Az idős emberek megmaradt munka lehetőségeire vonatkozó néhány bolgár problémáról.

Totev, S.: Az iparágak regionális és strukturális eltérései.

Petrov, V.: Közgazdasági hallgatók véleménye a felsőoktatási törvény változásairól.

Oppeln-Bronikowski, S.: Az új statisztikai változatosság eladása.

Statistische Nachrichten

AZ OSZTRÁK KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

1999. ÉVI 10. SZÁM

Demográfiai trendek 1998-ban.

Egyeztetett minimális kereseti index, 1999. augusztus.

Válogatott adatok a jövedelem alakulásáról, 1998/99.

Fogyasztói árindex, 1999. augusztus.

Idősebbek: támogatás gyermekek és más személyek részére, 1998. júniusi mikrocenzus.

Vad-statisztika 1998-ra, illetve 1998/99-re.

Szállítási mérlegek állati termékekere, 1998.

Energiatermelés és -fogyasztás Ausztriában 1998-ban.

Gazdasági teljesítmény és szerkezet felvétel, 1997.

Idegenforgalom, 1999. július.

Áruforgalom a Dunán, 1998.

Külkereskedelem 1999. januártól júniusig: előzetes eredmények.

Keresetiadó-statisztikák regionális adatai 1997-re.

Wirtschaft und Statistik

A NÉMET SZÖVETSÉGI STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

1999. ÉVI 6. SZÁM

A nemzeti számlák revíziója 1991-től 1998-ig.

A szegénység mérése a Német Szövetségi Köztársaságban.

Vasúti szállítás, 1998.

A visszaeső bűnözés mérése.

Tanulók az 1998/99-es téli időszakban.

1999. ÉVI 7. SZÁM

A szövetségi és tartományi statisztikai hivatalok marketing koncepciója.

Statisztikai együttműködés az átmeneti országokkal mint állami statisztikai feladat.

Az Európai Parlament ötödik közvetlen választása a Német Szövetségi Köztársaságban 1999. június 13-án.

A komplett termelő üzemek exportjának kezelése a külkereskedelmi statisztikában.

Az eltérések elemzése a német–holland árukereskedelemben.

Tengeri szállítás, 1998.
 Forgalom és adóztatása, 1997.
 Külkereskedelmi árindexek 1995-ös bázison.
 Költségek betegségtípusok szerint.

1999. ÉVI 8. SZÁM

A Közösségen belüli kereskedelmi statisztika előállításának megvalósíthatósága mintavételes alapon.

Az alkalmazottak foglalkozásának és a telephelyek változásai.

Mezőgazdasági census, 1999. nov. 25.

A német külkereskedelmi statisztika céljai és megvalósításuk.

Utazási balesetek kockázata autóbuzusutasoknál.

Alkoholos befolyás alatt történt közúti balesetek, 1998.

Közúti utasszállítás, 1998.

Bruttó éves keresetek a termelő iparágakban, kereskedelemben, valamint a hitel- és biztosító szektorban 1998-ban.

Vitaanyag az állami statisztika privatizálásáról.

AZ OROSZ ÁLLAMI STATISZTIKAI BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

1999. ÉVI 9. SZÁM

Plyshevskij, B. P.: A gazdasági reformfolyamatok elemzési problémái.

Molchanov, D. I.: Negyedéves nemzeti számlák.

Kremlev, N. D.: A regionális nemzeti számlarendszer megvalósításának néhány problémája.

Rajjskaja, N. N. – Sergienko, Ja. V. – Frenkel', A. A.: Alternatív módszer az infláció méréséhez.

Capkin, O. V.: Az M0 és M2 pénzforgalmi aggregátumok helyzete a vologodszki régióban 1994 és 1998 között.

Semenov, A. S. – Kuznecov, S. G.: Korreláció a foglalkoztatás dinamikája és a fő makroökonomiai mutatók között.

Lapin, A. E. – Sosnina, T. P. – Batorshina, L. S.: A foglalkoztatás valamint a bérek és fizetések közötti korrelációról az orosz gazdaságban.

Maslava, N. P. – Kapustin, A. A.: Az informális gazdaság nagyságának statisztikai becslése az iparban a rosztovi régióra.

Zarova, E. V. – Prozhivina, N. N.: A „piackorrektív sűrűlódás” statisztikai vizsgálata a regionális gazdaság agrár- ipari ágában.

A fő társadalmi-gazdasági mutatók az Orosz Föderációra 1996 és 1999 között (az Orosz Statisztikai Hivatal anyagait követően).

Shadrina, T. B.: A régiók és helyük az orosz gazdaságon belül.

Kobylyina, V. V.: Vállalati demográfia, jellegzetességek és főbb mutatók.

Loseva, V. I.: Gazdasági konjunktúra a mezőgazdaságban (egy reprezentatív felvétel anyagait követően).

Manellja, A. T.: Termelési tendenciák és a gabona piac az Orosz Föderációban 1990 és 1998 között.

Zagorodnikova, T. E. – Chekashneva, O. R.: Inflációs folyamatok a mezőgazdaságban a tambovi régióban 1998-ban.

Marchenko, Z. A. – Shejkina, Ju. T.: Szerkezeti változások az iparban az irkutszki régióban a reform időszak folyamán.

Birukova, N. A. – Kuznecova, N. N.: Összehasonlító jellemzők a közművesítésben az urali régióban.